

**Lapsen verbintaivutuksen kehitys:
tapaustutkimus ikäkuukausilta 1;7–2;2**

Teija Laakso
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2007

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

LAAKSO, TEIJA: Lapsen verbintaivutuksen kehitys: tapaustutkimus ikäkuukausilta 1;7–2;2

Pro gradu -tutkielma, 111 sivua + liitteet (18 sivua) + suomenkielinen tiivistelmä (1 sivu)
Kevät 2007

Tutkielmassa tarkastellaan yhden lapsen verbin taivutusmuotojen kehitystä. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti taivutusmuotojen ilmestymisjärjestys lapsen puheessa, taivutusmuotojen lukumäärän kehitys ja taivutusmuotojen käyttö. Pääpaino on erilaisten taivutukseen liittyvien poikkeamien tarkastelussa. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan miniparadigmojen eli samasta verbistä muodostettujen eri taivutusmuotojen kehitystä. Tutkielmassa pohditaan myös sitä, missä morfologisessa kehitysvaiheessa lapsi verbin taivutusmuotojen perusteella on. Tarkoituksena on tutkia lapsen puhetta aikuiskielen kategorioiden avulla, mutta lapsen näkökulmasta.

Tutkielman aineistona ovat Tuomas-nimisen pojan verbinmuodot, joita löytyy kahdeksasta nauhoitteesta yhteensä 1386, mikäli ilman verbiä esiintyviä kieltosanoja ei lasketa. Nauhoitukset on tehnyt Tuomaksen isä Tuomaksen ollessa 1;7–2;2 ikäinen. Yhteensä nauhoituksia on kahdeksan, ja ne on äänitetty noin kuukauden välein. Nauhoitukset ovat 30–60 minuutin mittaisia. Litterointi on tehty CHILDES-tietokoneohjelman avulla.

Tuomas käyttää nauhoitusten aikana yhteensä 24:ää verbin muotoryhmää, joista kolme on käytössä ainoastaan epäselvästi äännettynä tai suoraan toisen puhujan perässä toistettuna. 14 muotoryhmistä on käytössä useammasta kuin kahdesta verbistä. Yleisimpiä muotoryhmiä ovat yksikön kolmannen persoonan preesens ja preteriti, yksikön ensimmäisen persoonan preesens ja passiivin preesens. Ensimmäisiä käyttöön tulevia muotoryhmiä ovat yksikön kolmannen persoonan preesens ja yksikön toisen persoonan imperatiivi. Tuomas käyttää yleensä jokaisena ikäkuukautenaan enemmän taivutusmuotoja kuin edellisenä, ja myös uusia muotoryhmiä tulee käyttöön jokaisena ikäkuukautena. Myös miniparadigmojen kehitys on selkeää: Tuomas käyttää pidempiä ja monipuolisempia miniparadigmoja sitä mukaa, kuin ikää karttuu.

Tutkielmassa käy ilmi myös se, ettei Tuomas käytä verbin taivutusmuotoja samalla tavalla kuin aikuinen. Etenkin ikäkuukausien 1;7 ja 1;8 nauhoituksissa hän käyttää yksikön kolmannen persoonan preesensia eräänlaisena perusmuotona, jolla hän viittaa melkein kaikenlaisiin tapahtumiin. Aluksi esimerkiksi yksikön toisen persoonan imperatiiveja on vaikea erottaa yksikön kolmannen persoonan preesensmuodoista. Jotkut taivutusmuodot taas kehittyvät erilaisten vaiheiden kautta. Esimerkiksi kieltoisuuden edeltäjänä Tuomas käyttää pelkkää kieltosanaa, päänpudistusta sekä kieltoisuutta ilman kieltosanaa. Taivutuksessa mielenkiintoisimpia poikkeamia ovat analogiat, jotka muodostuvat, kun lapsi yleistää verbin tietyn taivutustyyppin toisen taivutustyyppin verbeihin. Näin syntyy aikuiskielestä poikkeavia sananmuotoja, kuten Tuomaksella esimerkiksi *auttas* 'auttoi'.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että Tuomas siirtyy taivutuksen kehityksessä varhaismorfologiseen vaiheeseen suunnilleen iässä 1;8–1;11. Selkeätä rajaa esi- ja varhaismorfologisen vaiheen välille on kuitenkin vaikea vetää, sillä lapsi ei etene vaiheisiin yhtäkkiä, vaan vähitellen.

Asiasanat: lapsenkieli, lastenkieli, taivutus, verbit, morfologia, kielen omaksuminen

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkielman tavoite.....	1
1.2. Tutkimusaineisto ja -menetelmät	2
2. TAUSTAA	6
2.1. Lapsenkielen kehitysvaiheet	6
2.2. Lapsen verbien kehitys	11
2.2.1. Verbien määrittely	11
2.2.2. Verbien oppiminen	13
2.3. Lapsenkielen taivutuksen kehitys.....	15
2.4. Tutkielmassa käytettäviä käsitteitä.....	20
2.4.1. Verbin taivutustyyppien luokittelu	20
2.4.2. Muotoryhmien nimitykset.....	20
3. YLEISKUVA TUOMAKSEN VERBINTAIVUTUKSEN KEHITYKSESTÄ.....	22
3.1. Muotoryhmien kehitys.....	22
3.2. Verbien määrän kehitys	32
4. TUOMAKSEN VERBINTAIVUTUKSEN KEHITYKSEN TARKASTELUA MUOTORYHMITÄIN.....	36
4.1. Verbin perusmuodot	36
4.1.1. Taustaa	36
4.1.2. Yksikön kolmannen persoonan preesens	37
4.1.3. Yksikön ja monikon toisen persoonan imperatiivi.....	46
4.2. Muut yksikön myönteiset preesensmuodot.....	48
4.2.1. Yksikön ensimmäisen persoonan preesens	48
4.2.2. Yksikön toisen persoonan preesens	50
4.3. Yksikön myönteiset preteritimuodot	51
4.3.1. Yksikön kolmannen persoonan preteriti	51
4.3.2. Yksikön ensimmäisen persoonan preteriti	57
4.3.3. Yksikön toisen persoonan preteriti	59

4.4. Aktiivin preesensin indikatiivin ja imperatiivin kieltomuodot	59
4.4.1. Yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuoto ja sen edeltäjät.....	59
4.4.2. Yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan preesensin kieltomuoto.....	66
4.4.3. Yksikön toisen persoonan imperatiivin kieltomuoto.....	66
4.5. Partisiipin sisältävät verbinmuodot	67
4.5.1. Aktiivin ja passiivin toinen partisiippi ilman apuverbiä	67
4.5.2. Perfekti ja yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto.....	69
4.6. Passiivi.....	71
4.6.1. Passiivin preesensin myönteinen ja kielteinen muoto	71
4.6.2. Passiivin preteriti	74
4.7. Konditionaali.....	75
4.8. Infinitiivit	77
4.8.1. Ensimmäisen infinitiivin lyhyempi muoto.....	77
4.8.2. Kolmannen infinitiivin illatiivi ja inessiivi	79
5. TUOMAKSEN MINIPARADIGMOJEN TARKASTELUA.....	82
5.1. Miniparadigmojen merkitys taivutuksen kehityksessä.....	82
5.2. Miniparadigmojen tutkiminen ja luokittelukriteerit.....	83
5.3. Yleiskuva Tuomaksen miniparadigmojen kehityksestä.....	85
5.4. Tuomaksen miniparadigmojen tarkastelua tyypeittäin.....	87
5.4.1. Oppositiot.....	87
5.4.2. Varsinaiset miniparadigmat	94
5.5. Miniparadigmojen kehitys vaiheittain	101
6. LOPUKSI.....	103

LÄHTEET

LIITE: TUOMAKSEN VERBINMUODOT IÄSSÄ 1;7-2;2

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman tavoite

Tavoitteenani on valottaa pro gradu -tutkielmassani lapsen kielen omaksumisen yksityiskohtia yhden osa-alueen, verbin taivutusmuotojen näkökulmasta. Haluan saada kokonaisvaltaisen kuvan siitä, minkälaista on lapsen ensimmäisten verbin taivutusmuotojen käyttö ja taivutusmuotojen kehitys kohti aikuiskielen muotoja. Tarkastelen tutkielmassani perusteellisesti yhden lapsen taivutusmuotojen kehitystä kahdeksan kuukauden aikana ja pyrin luomaan kuvaa siitä, miten lapsi alkaa hahmottaa taivutusmuotojen tuottamista ja käyttöä näiden kuukausien aikana.

Tutkimuskohteenani on Tuomas-nimisen pojan (s. 1997) verbinmuotojen kehitys iän 1;7 ja 2;2¹ välillä. Tarkastelen, mitä verbin taivutusmuotoja Tuomas ikäkuukausien 1;7–2;2 aikana käyttää, missä järjestyksessä uudet taivutusmuodot ilmestyvät hänen puheeseensa ja miten taivutusmuotojen määrä kehittyy ikäkuukausien aikana. Tutkin myös Tuomaksen taivutusmuotojen käyttöä yleisesti. Tarkastelen, käyttääkö lapsi verbejä ja niiden taivutusmuotoja eri tarkoituksiin eri ikäkuukausina tai muuttuuko taivutusmuotojen käyttö muulla tavoin. Erityisen kiinnostunut olen siitä, ilmeneekö lapsen verbien käytössä aikuiskieleen verrattuna poikkeamia, kuten poikkeuksellista taivutusta tai taivutusmuotojen käyttöä erikoisissa tilanteissa. Oletuksenani on, että pelkkä verbin käyttö tai sen oikeaoppinen taivuttaminen ei kerro siitä, että lapsi olisi syvällisesti omaksunut tietyn taivutusmuodon, vaan lapsi saattaa käyttää taivutusmuotoja eri tavoin kuin aikuinen.

Taivutusmuotojen lisäksi tutkin Tuomaksen miniparadigmoja. Miniparadigma on samasta sanavartalosta muodostettujen vähintään kolmen erilaisen taivutusmuodon kokonaisuus (ks. esim. Bittner–Dressler–Kilani–Schoch 2003: xxxix). Tarkkailen siis sitä, käyttääkö Tuomas samasta verbistä useampaa kuin yhtä taivutusmuotoa, miten miniparadigmat nauhoitusten aikana kehittyvät ja mikä merkitys miniparadigmoilla on Tuomaksen taivutuksen kehityksen kannalta. Taivutusmuotoja ja miniparadigmoja tutkiessani pohdin myös, missä lapsenkielen taivutuksen kehitysvaiheessa Tuomas verbien kehityksen perusteella on.

Tärkeimpiä lähteitani tutkielmassani ovat Jorma Toivaisen (1980) väitöskirja *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years* ja Eeva Humalamäen (2004) pro gradu -

¹ Ikävuodet ja ikäkuukaudet erotetaan toisistaan puolipisteellä. Esimerkiksi 2;2 tarkoittaa siis kahta vuotta ja kahta kuukautta. Yksinkertaisuuden vuoksi ikää tarkoittavien lukujen perään ei lisätä taivutuspäätteitä, kuten suomen kielessä yleensä on tapana.

tutkielma *Verbin taivutusmuodot kaksivuotiaan lapsen puheessa* Tuomaksen isosiskon Tuulikin verbien käytöstä. Tärkeä lähde on myös Bittnerin, Dresslerin ja Kilani-Schoch'n (2003) kokoomateos *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective*, jossa käsitellään erikielisten lasten verbintaivutuksen kehitysvaiheita. Käytän tutkielmassani myös Klaus Laalon (esim. 1997, 1998, 1999) Tuomaksesta ja tämän sisaresta Tuulikista aiemmin kirjoittamia, *Virittäjä*-lehdessä julkaistuja artikkeleja, joissa käsitellään erityisesti taivutuksen kehityksen vaiheita. Muun muassa näiden lähteiden avulla pyrin vertailemaan Tuomasta myös muihin lapsiin saadakseni laajemman kuvan lapsen taivutusmuotojen kehityksestä.

Pro gradu -tutkielmani perustuu keväällä 2003 tekemääni praktikumtyöhön ja keväällä 2004 tekemääni kandidaatintutkielmaan, joissa käsitelin Tuomaksen verbintaivutuksen vaiheita sekä verbeistä muodostuvien miniparadigmojen kehitystä iän 1;7 ja 1;10 välisenä aikana. Tässä tutkielmassa laajennan siis niin aihetta kuin aineistoakin.

1.2. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tutkielmani aineistona ovat Tuomaksen C-kasetille nauhoitetusta puheesta tehdyt litteraatiot ja niistä poimitut 1386 verbinmuotoa. Olen rajannut taivutusmuotojen tarkastelun pelkästään verbeihin aineiston laajuuden vuoksi, mutta myös siksi, että verbit ovat nomineita tärkeämmässä asemassa esimerkiksi lausetta rakennettaessa. Verbien tutkiminen antaa kuvan myös koko kieliopin kehityksestä. (Ks. esim. Tomasello 1992: 6.)

Mukana tarkastelemassani 1386 verbinmuodossa ovat lähes kaikki Tuomaksen nauhoitusten aikana käyttämät verbinmuodot. Ilman pääverbiä esiintyviä kielto sanoja *älä*, *ei* ja *en* ei ole laskettu verbinmuotojen kokonaismäärään, vaikka niitä tutkielmassa käsitelläänkin. Täysin epäselvät verbiä muistuttavat muodot on rajattu aineistosta pois, mutta myös varsinainen aineisto sisältää paljon epämääräisiä tai epäselviä muotoja, joiden tulkintaa käsitelen tarkemmin luvuissa 3 ja 4.

Nauhoitukset on tehty Tuomaksen ikäkuukausina 1;7, 1;8, 1;9, 1;10, 1;11, 2;0, 2;1 ja 2;2 ajalla 10.1–10.8.1999. Aineistoa on yhteensä noin seitsemän tuntia. Ikäkuukausien 1;7 ja 2;1 aineiston pituus on noin puoli tuntia, muiden noin yksi tunti. Nauhoitusten vaihteleva pituus on otettava huomioon aineistoa käsiteltäessä: erot puolen tunnin ja tunnin nauhoituksissa ovat selvästi nähtävillä, sillä Tuomas luonnollisesti puhuu niillä vähemmän kuin muilla nauhoilla.

Taulukossa 1 on nähtävissä Tuomaksen tarkka ikä nauhoitusten eri ajankohtina. Kuukaudet ja päivät on erotettu toisistaan kaksoispisteellä. Esitän iän tarkkaan, koska aineiston nauhoituksia ei

ole tehty tasan kuukauden välein. Lisäksi ikäkuukausina 1;9–2;1 Tuomaksen puhetta on nauhoitettu useampaan otteeseen eri ajankohtina.

Taulukko 1. Tuomaksen tarkka ikä nauhoitusten eri vaiheissa.

Ikäkuukausi	Ikä päivän tarkkuudella
1;7	1;7:16
1;8	1;8:13
1;9	1;9:3 1;9:17
1;10	1;10:18 1;10:19 1;10:20
1;11	1;11:12 1;11:23
2;0	2;0:6 2;0:7 2;0:16 2;0:27
2;1	2;1:17 2;1:18 2;1:28
2;2	2;2:16

Nauhoitukset on tehty keskimäärin 16 päivää Tuomaksen edellisen syntymäpäivän jälkeen, mutta jotkut aikavälit poikkeavat luvusta paljon. En usko tämän kuitenkaan haittaavan aineiston tarkastelua: materiaalia on joka tapauksessa jokaiselta ikäkuukaudelta, vaikka nauhoitusvälit eivät aivan tasaisia olekaan.

Tuomaksen puheen on äänittänyt hänen isänsä Klaus Laalo, joka on itsekin tutkinut Tuomaksen puhetta. En ole itse siis ollut lainkaan paikalla nauhoituksia tehtäessä. Isä kuitenkin tekee nauhoitusten aikana havaintoja Tuomaksen puheesta ja liikkeistä, mistä on apua muotojen tulkitsemisessä. Enimmäkseen nauhoilla leikitään, luetaan, piirretään ja jutellaan. Mukana nauhoilla ovat yleensä Tuomas ja hänen isänsä, mutta joskus myös Tuomaksen äiti ja isosisko Tuulikki. Nauhoituksia tarkasteltaessa onkin otettava huomioon tilanne, jossa Tuomaksen puhetta on nauhoitettu. Joissakin nauhoituksissa Tuomas on levottomampi kuin toisissa, mikä voi heijastua verbien määrään ja niiden käyttöön. Lukiessaan kirjaa tai piirtäessään Tuomas ei välttämättä ole yhtä puheliaalla tuulella kuin leikkiessään. Ikäkuukauden 2;1 nauhalla Tuomas leikkii Tuulikki-siskonsa kanssa, mikä osaltaan vaikuttaa Tuomaksenkin puheeseen.

Jokaisen ikäkuukauden nauhat on litteroitu paperiversioiksi. Olen litteroinut itse ikäkuukausien 1;9 ja 1;10 nauhat sekä osia ikäkuukausien 1;11 ja 2;0 nauhoista. Olen kuunnellut läpi kaikki muutkin nauhat ja tehnyt tarpeen vaatiessa korjauksia litteraatioihin. On kuitenkin otettava huomioon, että eri litteroijat kuulevat Tuomaksen puheen eri tavoin: olen siis tehnyt korjaukset vain omaan kielikorvaani ja Tuomaksen isän tulkintoihin luottaen sekä keskittyen enemmän morfologiseen kuin foneettiseen puoleen. Esimerkiksi vokaalien pituuden tarkka kuuleminen olisi vaatinut

ihmiskorvaa tarkempia välineitä. Litteraatiot kuitenkin antavat mielestäni uskottavan kuvan Tuomaksen verbien kehityksestä, sillä useimpia muotoja on suhteellisen helppo tulkita nauhalta.

Nauhat on litteroitu CHILDES-ohjelmalla (Child Language Data Exchange System). CHILDES on tietokoneohjelma, joka sisältää erillisen litterointi- ja koodausmerkistön (CHAT), tietokoneohjelmia, joilla litteroituja aineistoja voi analysoida (CLAN) sekä itse CHILDES-tietokannan, johon on koottu lapsenkielen aineistoja eri kielistä. CLAN-tietokoneohjelmien avulla litteraatioista on mahdollista laskea esimerkiksi eri muotojen frekvenssejä tai tehdä muita analyyseja. (Ks. esim. Nieminen 1999: 182, 189.)

En ole käyttänyt tutkimuksessani kaikkia CHILDESin ominaisuuksia hyväkseni, vaan olen tehnyt esimerkiksi laskutoimitukset pääasiassa itse manuaalisesti ja luonut taulukoita Microsoft Word- ja Excel-ohjelmilla. Sanojen kokonaismäärien laskemisessa olen käyttänyt CHILDESia. Lisäksi olen käyttänyt CHILDESin koodausmerkistöä, jonka merkeistä seuraavat esiintyvät tässä työssä Tuomaksen puheesta nostettujen esimerkkien yhteydessä:

*TUO	Tuomaksen puhetta
*FAT	isän puhetta
*TUU tai *SIS	isosisko Tuulikin puhetta
%pho	puhunnoksen foneettinen asu
%com	litteroijan kommentti
#	tauco (pidemmät tauot ## ja ###)
.	puhunnoksen loppu
?	kysymys
xxx	puhetta, josta ei ole saatu selvää
()	a) %pho-rivillä: äänne on epäselvä tai vokaali on puolipitkä b) *TUO- tai *FAT-rivillä: äännettä ei ole lausuttu, mutta se on kirjoitettu sulkuihin, jotta CHILDES tulkitsisi sen oikein
[: verbi]	verbi oikeassa muodossaan, jotta CHILDES tulkitsisi sen oikein
/, // tai ///	*TUO- tai *FAT-rivillä: puhuja korjaa äänteen tai sanan
<puhunnos> [<]	päällekkäistä puhetta toisen puhujan kanssa; hakasulkeissa oleva
<puhunnos> [>]	nuoli osoittaa, puhutaanko päällekkäin edellisen vai seuraavan puhujan kanssa

Tutkimusmenetelmäni on sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen. Esitän tutkielmassa paljon taulukoita, joissa erittelen Tuomaksen verbien ja taivutusmuotojen lukumääriä sekä niiden kehitystä. Taulukot eivät kuitenkaan kerro kaikkea Tuomaksen kielen kehityksestä. Tarkastelen aineistoa siis myös kvalitatiivisesti. Tutkin verbien esiintymiskontekstia ja käyttöä ja pohdin, miten Tuo-

mas verbin taivutusmuotojen käyttötarkoituksen ymmärtää. Esitän myös paljon esimerkkejä Tuomaksen puheesta.

Käsittelen aineistoa luvuissa 3–5. Luvussa 3 käyn läpi Tuomaksen verbintaivutuksen kehitystä pääpiirteittäin taulukoiden avulla. Luvussa 4 tarkastelen verbin taivutusmuotojen kehitystä yksityiskohtaisemmin esimerkkien avulla. Luvussa 5 tarkastelen Tuomaksen miniparadigmoja. Luvussa 2 keskityn lapsenkielen tutkimuksen teoriaan ja Tuomaksesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin.

2. TAUSTAA

2.1. Lapsenkielen kehitysvaiheet

Tuomaksen puheen kehityksen ensimmäiset vaiheet ovat jo ohi oman aineistoni nauhoitusten alkessa, jolloin Tuomas on 1;7 ikäinen. Käyn tässä jaksossa läpi lapsenkielen kehitysvaiheita yleisesti ja vertaan eri tutkijoiden näkemyksiä Klaus Laalon Tuomaksesta aiemmin tekemiin artikkeleihin.

Lapsen kielellinen kehitys alkaa periaatteessa jo syntymästä: esimerkiksi Matti Leiwo mainitsee, että jo tahdosta riippumaton itkeminen on tietyllä tapaa viestimistä, sillä se kertoo hoitajalle jotakin lapsen tilasta. Lapsen ensimmäisiä varsinaisia kommunikaatiokeinoja ovat esimerkiksi ilmeet, kuten hymyileminen ja katsekontaktit. (Leiwo 1986: 73–74.)

Ennen varsinaista puhumaan opetteluun lapsen täytyy opetella tunnistamaan puhetta. Lapsi alkaa tunnistaa puhetta varhain. Esimerkiksi Eve Clarkin mukaan lapset saattavat kuulla kielellisiä eroja jo kohdussa: jo vastasyntyneet kuuntelevat mieluiten äitinsä ääntä. Lapset myös näyttävät erottavan oman kielensä vieraasta kielestä jo muutama päivä syntymänsä jälkeen: eräässä tutkimuksessa lapset muuttuivat selvästi kiihtyneemmiksi omaa äidinkieltään kuullessaan. (Clark 2003: 56, 62–63, 77.)

Ensimmäisten viestintäkeinojen käyttöönoton jälkeen lapsi aloittaa jokertelun noin viiden kuukauden iässä. Jokertelulla tarkoitetaan konsonanttien ja vokaalien tavumaista, toistuvaa ääntelyä, jonka avulla lapsi kokeilee äänielimiään. Jokertelua pidetään kaikille lapsille yhteisenä biologisena piirteenä. (Sarmavuori 1982: 89, 92.) Lapsen ensimmäisiä sanoja on usein vaikea erottaa jokertelusta, sillä lapsi käyttää ensimmäisiä sanojaan jokerteluäänteiden rinnalla vielä monta kuukautta ensimmäisten sanojen oppimisen jälkeen (Snow 1999: 264).

Lapsenkielen ensimmäistä kehitysvaihetta, joka kestää syntymästä noin puolentoista vuoden ikään asti, kutsutaan esikielelliseksi vaiheeksi. Vaikka lapsi voi jo tapailia sanoja esikielellisessä vaiheessa, hän ei vielä ymmärrä sanan symboloivan esinettä tai asiaa, vaan puhe on signaaliluonteista: esimerkiksi pelkkä huuto voi tarkoittaa lapselle käskyä, tai lapsi voi toistaa sanaa ymmärtämättä täysin, mihin se viittaa. (Esim. Sarmavuori 1982: 89, 94, 96.)

Anneli Kauppisen mukaan lapsen ilmaukset ovat esi- tai varhaiskielellisessä vaiheessa vahvasti sidoksissa tilanteeseen, ja ne koostuvat äännöksistä, intonaatiosta ja esimerkiksi eleistä. Kauppisen tutkimuskohteella T:llä esi- tai varhaiskieltä edustivat iässä 0;10–1;7 muun muassa ilmaukset *mammamamm* 'haluan ruokaa/juomaa' tai *aa*, johon sisältyi kädenojennus ja joka ilmaisi tahtomista.

Lisäksi T käytti esimerkiksi ilmausta *tävä*, joka oli eräänlainen toimintalause. Sillä T ilmaisi tekemisiään tilanteen mukaan. *Vovvov* taas tarkoitti ensin koiraa, myöhemmin eläimiä, ihmisiä tai mitä tahansa liikkuvia esineitä. (Kauppinen 1981: 17–18, 23, 26.)

Klaus Laalon havainnot Tuomaksen ensimmäisistä ilmauksista ovat samantyyppisiä kuin Kauppisenkin. Laalon mukaan Tuomas tuotti alle vuoden ikäisenä erilaisia äännähdyksiä, joihin liittyi usein jokin ele. Esimerkiksi iässä 0;10 Tuomas käytti ilmausta *ööö* osoittavan eleen kera. Äänensävy saattoi olla yhtä hyvin kysyvä kuin toteava. Muita Tuomaksen ensimmäisiä ilmauksia olivat esimerkiksi onomatopoeettiset ilmaukset: Tuomas jäljitteli muun muassa eläinten ja kodinkoneiden ääniä noin vuoden ikäisenä. Hän käytti myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä sanoja, kuten *kukkuu* kurkistusleikissä iässä 0;7. (Laalo 1999: 355, 357.) Tämänkaltaiset sanat ovatkin lapsilla hyvin yleisiä. Esimerkiksi Catherine Snow mainitsee Tuomaksen kurkistusleikin kaltaisen *peek-a-boon* ja käden heilutuksen kanssa käytettävän tervehdyksen *bye-bye*. Snow'n mukaan tällaiset sanat ovat yleisiä, koska lapsella on tarve osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vaikka lapsen ensimmäiset sanat liittyvät usein huomion kiinnittämiseen tai tahtomisen ilmaisemiseen, suuri osa ensimmäisistä sanoista opitaan kuitenkin esimerkiksi leikkien yhteydessä. Kieli ei siis ole lapselle pelkästään väline saada haluamansa, vaan myös vuorovaikutuksen tapa jo varhaisessa vaiheessa. (Snow 1999: 264–265.)

Omassa aineistossani Tuomaksen esikielellinen vaihe on jo ohi, eikä useimmissa ilmauksissa ole esikielelliseen vaiheeseen kuuluvaa signaaliluonteisuutta. Kuitenkin esimerkiksi ensimmäisiä kielto-omutojaan muodostaessaan Tuomas ilmaisee kieltoa toisinaan pään pudistamisella ja kieltoverbillä sen sijaan, että käyttäisi kielto sanaa ja kieltoverbiä. Ärsyyntyessään jostakin Tuomas saattaa pelkästään huudahtaa. Eleitä ja huudahduksia voisi pitää jonkinlaisina esikielellisinä keinoina, joita Tuomas käyttää silloin, kun hänellä ei ole välineitä ilmaista haluamaansa asiaa sanoilla.

Varsinaiset ensimmäiset sanansa lapset oppivat noin vuoden iässä. Eve Clarkin mukaan lasten ensimmäiset sanat ovat merkitykseltään usein samantapaisia kielestä riippumatta. Lapset puhuvat ihmisistä, eläimistä, ruuasta, ruumiinosista, vaatteista, leluista, kulkuneuvoista, tilasta ja liikkeestä. Yleensä lapset puhuvat enemmän esineistä kuin toiminnasta. Aluksi puhutaan enemmän omasta kuin toisten tekemisestä ja enemmän havaittavasta liikkeestä kuin liikkeen syistä tai tavoitteista. Aivan ensimmäisiä sanoja lapset käyttävät vain tietyissä konteksteissa samalla tavoin kuin esimerkiksi tervehdyksiä käytetään. (Clark 1995: 21, 28–30, 33.)

Ensimmäiset sanat eivät ole aina merkitykseltään selkeitä. Lapsen tuottama sana voi tarkoittaa suurempaa määrää asioita kuin sama sana aikuiskielessä. Lapsi siis voi laajentaa (engl. *over-*

extend) sanan merkitystä. Clarkin mukaan englanninkielinen lapsi voi yleistää esimerkiksi sanan *apple* tarkoittamaan sekä omenoita että appelsiineja. Lapsi voi myös käyttää esimerkiksi sanaa *truck* muistakin kulkuneuvoista kuin rekasta ja sanaa *ball* kaikista pyöreistä esineistä. Tiettyjen sanaryhmien sanat ovat herkempiä merkityksen laajentamiselle kuin toisten. Usein yleistettäviä sanoja ovat esimerkiksi kulkuneuvojen, vaatteiden ja eläinten nimet. Tiettyjen sanaryhmien merkityksen laajentaminen johtuu ilmeisesti siitä, että jotkut aihealueet kiinnostavat lapsia enemmän kuin toiset, ja he myös haluavat puhua asioista, joista ovat kiinnostuneita. Vaiheessa, jossa sanavarasto on pieni, he siis laajentavat jo osaamiensa sanojen merkitystä. Merkityksen laajentamista tapahtuu suunnilleen ikään 2;0–2;6 asti. (Clark 1995: 34–36.) Anneli Kauppinen mukaan laajentaminen kuuluu sekä esikielelliseen että sen jälkeiseen kielen kehityksen vaiheeseen, mutta se muuttuu erilaiseksi kehityksen edetessä (Kauppinen 1981: 24). Palaan tähän asiaan myöhemmin tässä jaksossa.

Myös Tuomas laajensi ensimmäisten sanojensa merkitystä Clarkin kuvailemaan tapaan. Hän esimerkiksi käytti imperatiivia *anna* sellaisissakin ilmaisuissa, jotka eivät liittyneet antamiseen. *Äiti*-sanaa Tuomas käytti viittaamaan myös isäänsä sekä perhepäivähoitajaansa. *Hauva*-sana taas oli käytössä iässä 1;3–1;5 monista muistakin nelijalkaisista eläimistä kuin koirista. (Laalo 1999: 357, 359–360.) Omassa aineistossani Tuomas käyttää sanaa *avaa* tarkoittamaan paperin nostamista ja sanaa *roiskahtaa* kuvaamaan paperipinon paperien lentämistä ympäriinsä. Muiden sanojen merkityksiä Tuomas ei aineistossani juurikaan laajenna.

Laalon mukaan merkityksen lisäksi myös lapsen ensimmäisten sanojen äänneasu joustaa. Tuomaksen varhaisten ilmausten äänneasu oli varsin vaihteleva. Esimerkiksi *pallo*-sanan äänneasu vaihteli iästä 1;0 lähtien *pa*-sanasta reduplikaatioon *pa-pa-pa* sekä erilaisiin muihin ilmauksiin, kuten *abbu*, *bappu* ja *babbo*. Lopulta ilmaus saavutti lopullisen äänneasunsa iässä 1;9. Monet sanat olivat myös lähellä tätä samaa sanaa, kuten esimerkiksi *abbu*, *bappu*, *bäppy* 'sähkönappula' ja *ba-buu*, *baabbabba*, *ba-ö-na(a)* 'banaani'. Aluksi sanat myös lyhenivät ensi tavuunsa. Tuomas käytti esimerkiksi autosta sanaa *au*. (Laalo 1999: 357–358, 361.)

Esikielellinen vaihe on ohi keskimäärin puolentoista vuoden iässä, kun lapselle kehittyy symbolifunktio: hän ymmärtää, että sana on symboli, joka voi viitata läsnä tai poissa olevaan asiaan tai esineeseen. Lapselle on tällöin muodostunut mielikuva esineestä tai olennoista, ja hän osaa esimerkiksi toistaa sanan, jonka tarkoitetta ei näe. Symbolifunktion omaksumisesta alkaa konkreettisen kielen kausi, joka kestää 11 vuoden ikään asti. Viimeinen vaihe, abstraktisen kielen kausi alkaa noin 10–12 vuoden iässä, jolloin lapsi alkaa ymmärtää abstrakteja sanoja ja pystyy käsitteelliseen ajatteluun. (Esim. Sarmavuori 1982: 89–91, 95.)

Symbolifunktion omaksumisen aikaan sijoitetaan usein myös sanavaraston äkillinen kasvu. Kun sanavarasto on ensin kasvanut jonkin aikaa, sanojen omaksumisnopeus yleensä kiihtyy äkillisesti. Omaksumisnopeuden kiihtyminen saattaa johtua siitä, että lapsi oivaltaa, että kaikilla asioilla on nimi, siis symbolifunktiosta. Toinen syy saattaa olla siinä, että lapsen artikulaatio ja kyky tuottaa sanoja kehittyvät, jolloin kyse on enemmän motorisen kehityksen vaiheesta. Usein omaksumisnopeus kiihtyy ikäkuukausien 1;5–1;7 välillä. (Esim. Clark 2003: 83–84.)

Lasten sanavaraston kasvusta on kuitenkin olemassa ristiriitaisia tietoja, sillä eri tutkimuksissa kasvua arvioidaan erilaisilla menetelmillä. Esimerkiksi Sari Kunnari on laskenut eri tutkimuksista, montako sanaa lapsella on aktiivisessa sanavarastossaan eri ikävaiheissa. Hänen mukaansa lapsi tuottaa 10 sanaa iässä 1;2 ja 50 sanaa iässä 1;6. Sanojen ymmärtämisen alun Kunnari sijoittaa ikään 0;7–0;8. (Kunnari 1998: 95.) Toisaalta Clarkin mukaan lapset saattavat tuottaa ikään 1;6 mennessä 50:stä jopa 200:aan sanaa ja ikään 2;0 mennessä 500–600 sanaa (Clark 1995: 22). Katri Sarmavuori taas on laskenut eri tutkimuksista, että lapsella on sanavarastossaan vain 22 sanaa iässä 1;6 ja 270 sanaa iässä 2;0 (Sarmavuori 1980: 58).

Tuomaksen sanavaraston kasvua on vaikea tarkastella, koska kaikki nauhoitukset eivät ole samanpituisia. Mikäli tarkastellaan CHILDES-ohjelman antamia lukuja Tuomaksen kaikista sananmuodoista, joihin lasketaan saman sanan eri taivutusmuodot, mutta ei niiden toistoja, näyttäisi sanavarasto kasvavan noin sadalla sananmuodolla ikäkuukausien 1;7 ja 1;8 välillä. Ikäkuukauden 1;7 nauha on kuitenkin puolet lyhyempi, joten lukuja ei voi vertailla. Iässä 1;9 on 89 sananmuotoa enemmän kuin iässä 1;8 ja iässä 1;10 puolestaan 21 enemmän kuin iässä 1;9. Sanojen tuottamisen lisääntyminen näyttäisi siis Tuomaksella hidastuvan, mutta toisaalta sanavaraston nopean kasvun vaihe saattaa olla Tuomaksen puheessa jo ohi. Käsittelen Tuomaksen verbien määrän kehitystä tarkemmin luvussa 3.

Symbolifunktion omaksumisesta alkaa yhden sanan lauseiden kausi, jota voidaan kutsua myös yksisanavaiheeksi tai holofrastiseksi kaudeksi. Periaatteessa yksisanavaihe voi alkaa jo esikielellisenkin vaiheen aikana. (Sarmavuori 1982: 89.) Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan ole selvästi erotettavaa yksisanavaihetta, vaan jotkut lapset tuottavat useampisanaisia ilmauksia jo muutaman viikon kuluttua ensimmäisten sanojen tuottamisesta (Clark 1995: 22).

Mikäli lapsella on yksisanavaihe, hän ilmaisee yhdellä sanalla kokonaisten lauseiden merkityksiä. Esimerkiksi *äiti* voi tarkoittaa 'tule tänne, äiti', 'tuo on äiti' tai vastaavaa. (Esim. Slobin 1974: 40–41.) Samantyyppistä sanojen merkitysten laajenemista on myös esikielellisessä vaiheessa, mutta esimerkiksi Anneli Kauppisen mukaan esikielellisessä vaiheessa lähes kaikki ilmaukset ovat

muutenkin merkitykseltään laajentuneita, koska niiden tarkoite ei ole kovin helposti havaittavissa. Kauppisen mukaan yksisanavaiheen ero esikielelliseen vaiheeseen on, että yksisanavaiheessa sanasto alkaa kasvaa ja uusiutua ja ensimmäiset kieliopilliset rakenteet ilmestyvät lasten puheeseen. Lapsi myös ottaa käyttöön aikuisten puheesta otettuja ilmauksia. Kauppisen tutkimuskohteen T:n yksisanavaihe kesti suunnilleen iästä 1;7 ikään 1;9. T:n sanat viittasivat kokonaisiin lauseisiin, ja niiden merkitykset vaihtuivat tilanteen mukaan. Esimerkiksi *piillon* 'piiloon' tarkoitti tilanteesta riippuen talouspaperirullan hylsyn pujottamista keppiin, mapin laittamista koteloon tai T:n kulkemista aikuisen polvien alitse. Kauppisen mukaan yksisanaisten lauseiden kehitys enteili T:n kieliopin omaksumista ja oli yhteydessä ilmeisesti sanaston kasvuun. (Kauppinen 1981: 17, 24–25.)

Koska yksisanavaiheen sanat eivät yhdisty vielä pidempiin ilmauksiin, lapsella ei ole aktiivista kielioppia yksisanavaiheen aikana. Dan Slobinin mukaan lapsella voi yksisanavaiheessa kuitenkin olla jo eräänlainen passiivinen kielioppijärjestelmä. Kun kaksijäseniset ilmaukset ilmestyvät lapsen puheeseen tämän ollessa puolentoista tai kahden vuoden ikäinen, voidaan Slobinin mukaan alkaa tutkia lapsen aktiivista kielioppia, sillä kaksisanaiset ilmaukset ovat rakenteeltaan hierarkkisia ja säännöllisiä. Ilmausten rakenne ei kuitenkaan välttämättä vastaa aikuiskielen rakennetta. Lapsella on silti jo oma kielioppijärjestelmänsä, joka ei ole suora kopio aikuiskielen järjestelmästä. (Slobin 1974: 41–43.)

Omassa aineistossani Tuomaksen yksisanavaihe lienee jo ohi. Ensimmäisessä nauhoituksessa kaikki verbin sisältävät lauseet ovat periaatteessa yksisanaisia, mikäli useaan kertaan toistettua verbiä samassa lauseessa ei lasketa. Jo iässä 1;8 Tuomas alkaa käyttää kaksisanaisia lauseita, jotka sitten ikäkuukausien edetessä pitenevät. Toisaalta myös yksisanaisia lauseita on käytössä vielä pitkään iän 1;8 jälkeenkin. Tuomas myös viittaa verbeillään laajoihin kokonaisuuksiin, kuten yksisanavaiheessa on tapana. Hän ei kuitenkaan yleensä muuttele sanojen merkityksiä tilanteen mukaan, kuten Kauppinen mainitsee T:n tehneen, vaan ilmaisee verbillä kokonaisen lauseen.

Kaksijäsenisten ilmausten oppimisen jälkeen lapsi oppii yhdistämään subjektin, predikaatin ja objektin lauseenjäseniksi ja lauseet pitenevät nopeasti. Pian päälauseenjäsenet saavat myös määreitä, ja lauseet pitenevät lisää. Etenkin kolmen ja neljän vuoden iässä lapsen puheeseen ilmaantuu nopeasti uusia morfologisia muotoja ja syntaktisia rakenteita. Taivutukseltaan lapsen ensimmäiset lauseet ovat niin sanottua sähkösanomatyyliä: sanoista puuttuvat päätteet. Lauseiden kehittymisen alkuvaiheessa lapsi ei ole siis vielä oppinut kieliopillisia tunnuksia tai ei osaa käyttää niitä lauseasemassa esimerkiksi lauseen monimutkaisuuden takia. (Leiwo 1986: 84–85, 87.)

Varsinaiset ensimmäiset taivutusmuodot ilmestyvät lapsen puheeseen usein toisen ikävuo-
den aikana (ks. esim. Toivainen 1980). Toivaisen mukaan lasten taivutus pääteiden tuottaminen voi
vaihdella paljonkin eri lapsilla. Toivaisen aineistossa keskilapsi eli omaksumisen nopeusjärjestyk-
sessä puolessavälissä oleva lapsi tuotti iässä 1;1–1;4 joitakin kielto sanoja sekä muutaman epäselvän
taivutusmuodon. Ikään 1;8 mennessä oli käytössä jo jokin selkeämpi taivutusmuoto, usein joko
käsky, kielto tai yksikön kolmannen persoonan preesens. Kukin taivutusmuoto oli kuitenkin yleensä
käytössä eri verbistä, mikäli lapsi käytti useampaa taivutusmuotoa. Iässä 1;9–2;0 alkoi varsinainen
taivutus. Toivaisen mukaan puheen kehityksen piirteet vaihtelevat kuitenkin lapsesta riippuen, sillä
jokainen lapsi rakentaa eri kohtia kieliopistaan. (Toivainen 1994a: 269–270, 274, 279.)

Lapsen kielellistä kehitystä tutkittaessa onkin otettava huomioon, että esimerkiksi eri vaihei-
siin siirtymisen keskiarvoikä on vaikea määrittellä: jo tutkijoiden erilaiset tutkimustavat vaikuttavat
siihen, milloin lapsen arvellaan edenneen tiettyyn kielen kehityksen vaiheeseen tai omaksuneen tie-
tyn asian.

2.2. Lapsen verbien kehitys

2.2.1. Verbien määrittely

Verbit ovat lapsenkielessä keskeisiä elementtejä. Travis-tytärtään teoksessaan *First verbs* (1992)
tutkinut Michael Tomasello pitää verbejä tärkeinä, koska ne ovat suurelta osin vastuussa kieliopilli-
sista rakenteista. Verbit viittaavat erittäin monimutkaiseen tapahtumiin, ja niiden avulla myös raken-
netaan laajempia kielellisiä ilmauksia, kuten lauseita. Tomasellon mukaan lapsen verbien omaksu-
minen toisen elinvuoden aikana onkin käännekohta lapsen kielellisen kompetenssin muuttumisessa
aikuisenkaltaiseksi. (Mts. 6–7.)

Verbien keskeisyys on hyvä syy tutkia myös Tuomaksen verbintaivutuksen kehitystä. Tuo-
maksen varhaisissa lauseissa verbi on lauseen keskeisin, usein ainoa jäsen, ja Tuomas ilmaisee sillä
laajoja kokonaisuuksia. Verbien tutkiminen valottaa osaltaan siis Tuomaksen koko kieliopin kehi-
tystä eri tavalla kuin esimerkiksi pelkkä nominien tutkiminen.

Tomasello määrittelee lapsenkielen verbit eri tavoin kuin aikuiskielen verbit. Tomasellon
mukaan verbejä ovat kaikki sanat, jotka toimivat predikaatteina laajoissa symbolisissa ilmauksissa.
Toinen kriteeri on, että verbit nimeävät prosesseja, joilla on ajallinen ulottuvuus. Tomasellon tyttä-

ren Travisin puheessa esimerkiksi ilmaisussa *more+* 'ruuan nimi' sana *more* luokiteltiin verbiksi, koska Travis ilmaisi *more*-sanalla prosessia. (Tomasello 1992: 10, 50.)

Bittnerin, Kilani-Schoch'n ja Dresslerin useiden eri kielten omaksumista valottavassa teoksessa *Development of verb inflection in first language acquisition* (2003) edellisen kaltaisia sanoja kutsutaan verbien edeltäjiksi. Niitä käytetään etenkin ennen varsinaisia aikuiskielen verbejä. Esimerkiksi Laalon (2003: 327–328) mukaan sekä Tuomas että hänen sisarensa Tuulikki käyttivät verbien edeltäjänä muun muassa adverbia *pois*, jolla he lienevät tarkoittaneen samalla tavalla tiettyä prosessia kuin Tomasellon Travis-tytärkin.

Muissa kielissä verbien edeltäjiä voivat olla esimerkiksi verbiprefiksit. Myös deiktisiä pronomineja, kuten 'tämä' tai 'tuo', voidaan käyttää verbien edeltäjinä esimerkiksi tahtomisen ilmaisemiseen. (Bittner 2003: 57.) Jopa nominit voivat toimia verbien edeltäjiä. Esimerkiksi turkkilaislapsi Deniz käytti sanaa *da:at* 'paperi' viittaamaan verbiin *piirtää*. (Aksu-Koç–Ketrez 2003: 33.)

Muita tärkeitä verbien edeltäjiä ovat esimerkiksi reduplikaatio ja onomatopoeettiset ilmaukset. Reduplikatiivisia eli sanaa tai sen osaa toistavia ilmauksia voivat olla esimerkiksi ilmaukset *anna-anna-anna-anna* tai *ihhaa ihhaa*, joista jälkimmäistä Tuulikki käytti yrittäessään ilmeisesti ilmaista hevosen hirnumista. Onomatopoeettinen eli ääntä jäljittelevä ilmaus Tuulikilla oli esimerkiksi *kipi kipi* 'kipittää', joka oli samalla myös reduplikatiivinen. (Laalo 2003: 328–329.) Myös *ihhaa ihhaa* on mielestäni sekä reduplikatiivinen että onomatopoeettinen: lapsi jäljittelee ääntä toistamalla sanaa.

Laalo mainitsee myös Tuomaksen käyttäneen esimerkiksi onomatopoeettista ilmausta *buzz-wuzz*, jolla lapsi matki moottoripyörää (Laalo 1999: 355). Venäläislapsia tutkineen Natalia Gagari-nan (2003: 139–140) mukaan onomatopoeettisilla ilmauksilla onkin tärkeä osuus verbimorfologian omaksumisessa, sillä ne auttavat lasta tunnistamaan erityyppisiä tilanteita ja erottamaan tapahtumien ja esineiden välisen eron. Ne toimivat ikään kuin verbien kehityksen alkupisteenä.

Vaikka verbien edeltäjien ja Tomasellon kuvaileman kaltaisten ajallista prosessia ilmaisevien sanojen luokittelu lapsenkielessä verbeiksi on perusteltua, en itse käytä Tuomaksen verbejä luokitelllessani samantyyppistä jakoa. Luokittelen verbeiksi ne sanat, jotka aikuiskielessäkin ovat verbejä. Esimerkiksi Ison suomen kieliopin (Hakulinen ym. 2005: 437) mukaan verbejä ovat sanat, joiden taivutukseen kuuluvat tempus, modus ja persoona. Verbeiksi lasken myös nominien tapaan taivuvat infiniittiset muodot eli nominaalimuodot.

Tuomaksen puheessa on kyllä Tomasellon kuvailemankin kaltaisia sanoja: jotkut sanat voivat olla Tomasellon kriteerien mukaan verbejä, vaikka ne eivät muodollisesti verbejä olisikaan, ja

jotkut verbiltä vaikuttavat sanat taas eivät välttämättä ilmaise prosesseja, kuten Tomasello edellyttää. Verbien tulkinta ilman, että näkee Tuomaksen tekemisiä, on kuitenkin vaikeaa. Lisäksi harmaita tapauksia jäisi joka tapauksessa hyvin paljon, sillä Tomasellon kriteereitä ei ole kovin helppo soveltaa eikä lapsen aikomuksia muutenkaan voi täysin varmasti tulkita. Tyydyn siis luokittelemaan verbeiksi vain aikuiskielessäkin verbeiksi luokitellut sanat, jotka luultavasti edustaisivat suurinta osaa Tuomaksen verbeistä, vaikka käyttäisinkin Tomasellon kriteerejä.

Otan kuitenkin huomioon, ettei lapsen verbien käyttö ole samanlaista kuin aikuisen, ja sovellan Tomasellon ajattelua osittain. Tomasellon mukaan on tärkeää tarkastella nimenomaan lapsen näkökulmaa kielenomaksumisessa ja tutkia kontekstia, jossa lapsi on omaksunut tietyn sanan. On siis tarkkailtava, mihin tarkoitukseen lapsi käyttää ilmausta ja miten. (Tomasello 1992: 33.) Pysin itsekin samaan.

2.2.2. Verbien oppiminen

Verbien oppiminen, ovatpa verbit sitten aikuiskielen kaltaisia tai eivät, eroaa Tomasellon mukaan oleellisesti nominien oppimisesta. Käsitteet, joihin ensimmäiset verbit viittaavat, eivät ole pysyviä, kuten nominien, vaan dynaamisia. Verbi ei ilmaise kokonaista, helposti havaittavaa asiaa, kuten nimitys, eikä lapsi näin ollen voi tietää, mihin toiminnan osaan aikuinen tarkalleen ottaen verbillä viittaa. Aikuiset eivät myöskään aina käytä verbejä siten, että lapsi voisi havainnoida verbin osoittamaa tapahtumaa. Jos aikuinen kysyy esimerkiksi lapsen aikomuksia, lapsi ei välttämättä tiedä, millaiseen toimintaan aikuinen viittaa. (Tomasello 1992: 6, 18–20; 1995: 118, 120.)

Verbien monimutkaisuus ei kuitenkaan näytä haittaavan niiden oppimista. Tomasellon mukaan lapsi oppii ensimmäiset verbinsä pääasiassa nimenomaan sellaisista konteksteista, joissa verbin tarkoittamaa tekemistä ei voi havaita. Lapset siis eivät Tomasellon mukaan opi uusia kielellisiä muotoja sovittamalla niitä havaittavaan kokemukseen vaan paremminkin yrittämällä tulkita verbinmuotoa käyttävän aikuisen aikomuksia. Tomasellon tytär Travis esimerkiksi oppi verbejä tilanteissa, joissa vanhemmat saattoivat kommentoida Travisin tekemisiä tai kysyä, oliko tämä tekemässä jotakin tiettyä asiaa. Vanhemmat kommentoivat myös muiden ihmisten tekemisiä, kyselivät asioita Travisilta suoraan tai vaativat tältä tai joltakulta muulta jotakin. Usein tietyn verbin oppimisessa painottui yksi oppimistapa. (Tomasello 1992: 205–208.) Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että lapset kuulevat suuren osan ensimmäisistä verbeistään tilanteissa, joissa verbin osoittamaa tekemistä ei voi havaita tai joissa tapahtuma on vasta tulossa tai jo mennyt. Syynä voi Tomasellon

mukaan olla se, että erään tutkimuksen koetilanteessa myös tapahtuma, jota verbi kuvasi, oli lapsille uusi. Lapset siis ehkä keskittyvät itse toimintaan enemmän kuin uuteen sanaan ja oppivat uuden verbin siis tilanteissa, jossa toimintaan ei tarvitse keskittyä. (Tomasello 1995: 123, 127.)

Tuomaksen verbien oppimisen konteksteja on vaikea analysoida, koska en voi tietää, milloin Tuomas on käyttänyt ensimmäisen kerran tiettyä verbiä. Tuomaksen verbien oppimisessa tuntuu korostuvan enemmän toistelu kuin tilanne: isä käyttää verbiä, jota Tuomas alkaa sitten toistella ymmärtämättä ehkä sen kummemmin, minkälaiseen toimintaan isä verbillä viittaa. Näyttää siis siltä, että Tuomaskin oppii verbit konteksteissa, joissa ei välttämättä näe toimintaa. Tärkeämpää hänelle on käyttää sanaa, vaikka sen tarkoite ei olekaan aivan selvä. Toisaalta silloin, kun isä kuvailee meillä olevaa tapahtumaa, Tuomas voi päätellä, minkälaiseen toimintaan verbi liittyy.

Omassa tutkimuksessani verbien omaksumista tärkeämpää on tutkia verbin taivutusmuotojen omaksumista. Taivutusmuotoja tutkittaessa on huomioitava, että pelkkä verbinmuodon käyttäminen ei vielä tarkoita, että lapsi olisi oppinut syvällisesti tietyn taivutusmuodon. Kilani-Schoch ja Dressler (2002: 45–46) erottavat verbinmuotojen oppimisessa käyttöönoton tai ilmaantumisen (engl. *emergence*), omaksumisen (*acquisition*) ja hallinnan (*mastery*) vaiheet. Käyttöönotto tai ilmaantuminen tarkoittaa verbinmuodon ensimmäistä esiintymää eli vasta taivutusmuodon varhaisinta ilmentymismuotoa. Ensimmäinen taivutusmuoto ei siis ole vielä varsinainen, omaksuttu taivutusmuoto. Kun itse listaan Tuomaksen verbejä taulukoihin, ensimmäiset esiintymät ovat vasta tämän vaiheen ilmentymiä.

Oppimisen toinen vaihe, omaksuminen, on Dresslerin ja Kilani-Schoch'n mukaan sananmuodon toistumista erityyppisissä sanoissa tai erilaisissa lekseemeissä. Voidaan siis ajatella, että kun Tuomas käyttää tiettyä taivutusmuotoa useampia kertoja eri verbeistä, hän on omaksunut sen. Viimeinen vaihe muodon oppimisessa on hallinta. Tässä vaiheessa lapsi menee omaksumiaan normeja pidemmälle ja konstruoi itse taivutusmuodon tietyn kaavan mukaan. (Kilani-Schoch–Dressler 2002: 45–46.) Tätä vaihetta Tuomaksen puheessa on vaikeampi havainnoida, sillä on vaikea sanoa, milloin hän käyttää muotoa konstruimalla sen täysin itsenäisesti. Ongelma tulee esille luvuissa 3 ja 4, kun käsittelen Tuomaksen verbintaivutusta yksityiskohtaisesti. Käytännössä käsittelenkin tutkielmassani vain ensimmäistä ja toista vaihetta.

2.3. Lapsenkielen taivutuksen kehitys

Lapsenkielen kehitys voidaan esikielellisen ja konkreettisen kielen vaiheen lisäksi jakaa myös taivutuksen kehityksen vaiheisiin. Vaiheet ovat nimeltään esimorfologinen vaihe (engl. *premorphology*), varhaismorfologinen vaihe (*protomorphology*) ja aikuiskielen kaltainen modulaarisen morfologian vaihe (esim. Laalo 1998: 361). Pysin tutkielmassani pohtimaan myös sitä, missä näistä kehitysvaiheista Tuomas aineistoni nauhoitusten aikana on tai mihin vaiheeseen hän mahdollisesti siirtyy.

Taivutuksen kehityksen ensimmäisessä, esimorfologisessa vaiheessa lapsen käyttämät sanamuodot ovat kokonaisuuksina opittuja. Lapsi käyttää vain harvoja morfologisia operaatioita ja kieliopillisen sääntöjen edeltäjiä, eikä hänellä vielä ole varsinaista taivutusjärjestelmää, jossa on minkä tahansa muotoisia sanoja. Kun lapsi alkaa laajentaa sanavarastoaan tai tarvitsee morfologiaa esimerkiksi lauseenjäsenten syntaktiseen merkitsemiseen, esimorfologisesta järjestelmästä tulee toimimaton. (Voeikova–Dressler 2002: 3–4.)

Sanahahmojen oppiminen kokonaisuuksina tarkoittaa, ettei lapsi esimorfologisessa vaiheessa oikeastaan vielä taivuta sanoja eikä analysoi niitä itse, vaan käyttää aikuisten puheesta suoraan analysoimattomina kokonaisuuksina oppimiaan muotoja. Lapsi käyttää sanaa siinä muodossa kuin on sen muiden puheesta oppinut, eikä yhdestä sanasta yleensä ole käytössä kuin yksi taivutusmuoto. Laalon mukaan esimorfologista vaihetta ei voikaan tutkia suoraviivaisesti aikuiskielen kategorioiden kautta, sillä lapsi operoi tässä vaiheessa vasta kokonaisilla sanahahmoilla, ei taivutusmuodoilla: uuden sanamuodon oppiminen on lapselle enemmänkin uuden sanan oppimista. Esimerkiksi muodot *vettä* tai *mennään* ovat lapselle jäsentymättömiä ilmauksia, jotka eivät vielä hahmotu taivutusmuodoiksi, vaan ovat ikään kuin sanan perusmuotoja. (Laalo 1997: 186–187; 1999: 362, 370.) Myös Jorma Toivainen on havainnut, ettei lapsi varsinaisesti hyödynnä taivutuspäätteitä ensimmäisissä taivutusmuodoissaan, sillä verbit ovat käytössä vain yhdessä taivutusmuodossa. Toivainen kutsuukin ensimmäisiä taivutuspäätteitä esisuffikseiksi. (Toivainen 1996b: 61.)

Vaikka taivutusmuotoja on esimorfologisessa vaiheessa useimmiten käytössä samasta sanasta vain yksi, voi lapsi periaatteessa opetella samasta sanasta ulkoa useampiakin taivutusmuotoja. Muun muassa Carmen Aguirre mainitsee, että hänen tutkimallaan espanjalaislapsella oli käytössä esimorfologisessa vaiheessa esimerkiksi *abrir* 'avata' -verbistä kolme eri muotoryhmää. Aguirren mukaan muotojen käytössä oli kuitenkin paljon kongruenssi- ja modusvirheitä, ja ne määritelläänkin nimenomaan ulkoa opituiksi esimorfologisen vaiheen muodoiksi. Lapsi ei Aguirren mukaan

tunnistanut suffikseja morfologisiksi elementeiksi eikä prosessoinut niitä itse. (Aguirre 2003: 10–11.)

Ongelmana esimorfologisessa vaiheessa on, että sitä on vaikea tunnistaa, enkä itsekään pysty yksiselitteisesti sanomaan, milloin Tuomas on aineistossani esimorfologisessa vaiheessa. Ainakin iän 1;7 monia verbinmuotoja voi pitää esimorfologisina: Tuomas käyttää vain yhdestä verbistä kahda eri taivutusmuotoa. Muuten yhdestä verbistä on käytössä aina vain yksi taivutusmuoto. Usein Tuomas käyttää tiettyä verbiä monta kertaa nauhoituksen aikana ja muodostaa lähinnä yksisanaisia ilmauksia. Muotoryhmiä on vaikea tulkita, sillä joskus samankin taivutusmuodon äänneasuu vaihtelee: sekä esimerkiksi *ittuu* että *ittu* tarkoittanevat muotoa 'istuu'. Taivutusmuodot eivät siis ole kovin selkeitä Tuomaksen puheessa iässä 1;7. Jo seuraavana ikäkuukautena Tuomas käyttää yhdestä verbistä kolmea eri taivutusmuotoa. Lisäksi preteritimuotojen määrä kasvaa, ja yksi uusikin muotoryhmä tulee käyttöön. Ei siis voi olla enää täysin varma siitä, onko Tuomas esimorfologisessa vaiheessa vai ei, vaikka verbit periaatteessa taipuvat edelleen pääasiassa vain yhdessä taivutusmuodossa. Taivutus on joka tapauksessa aiempaa monipuolisempaa. Iässä 1;9 Tuomas alkaa jo käyttää monista verbeistä useampaa eri taivutusmuotoa, joten hän ei luultavasti enää ole esimorfologisessa vaiheessa.

Esimerkiksi Aguirre ja Kilani-Schoch mainitsevat keinoja, joilla analysoimattomana opitun muodon voi tunnistaa. Aguirre (2003: 8–9) mainitsee, että analysoimattomana opitun muodon voi tunnistaa siitä, että lapsi vastaa aikuisen esittämään kysymykseen samalla persoonamuodolla kuin kysymyksessäkin on ollut, eikä osaa vielä vaihtaa persoonamuotoa oikeanlaiseksi. Ranskalaislapsia tutkineen Kilani-Schoch'n (2003: 275–276) mukaan analysoimattomana opitut muodot taas voi tunnistaa siitä, että ne ovat sidoksissa vain tiettyyn tilanteeseen ja ne muodostavat usein yksisanaisen ilmauksen. Lapsi voi myös toistaa muodon suoraan aikuisen perässä, jolloin muoto on yleensä ulkoa opeteltu.

Kilani-Schoch'n mainitsemat toistumuodot on helppo erotella omistakin litteraatioistani, ja esimerkiksi yksisanaiset ilmaukset Tuomaksen puheessa osoittavat hänen olevan iässä 1;7 esimorfologisessa vaiheessa. On kuitenkin selvää, että kaikkia verbinmuotoja ei voi luokitella varmasti joko ulkoa opetelluiksi tai itse muodostetuiksi. Niinpä Tuomaksen verbinmuodoista koostamiini taulukoihin on otettu mukaan kaikenlaiset Tuomaksen tuottamat taivutusmuodot, eikä analysoimattomina ja itsenäisinä opittuja verbejä ole eroteltu toisistaan. Pyrin kuitenkin tarkkailemaan, millä tavoin taivutusmuotojen käyttö muuttuu ikäkuukausien aikana ja näyttääkö Tuomas käyttävän jossakin

vaiheessa taivutusmuotoja aiempaa itsenäisemmin. Lisäksi erottelen taulukoissa toistomuotojen lisäksi epäselvät muodot, joihin palaan luvussa 3.

Vaikka esimorfologisessa vaiheessa ei vielä erotu varsinaista taivutusta, lapsi käyttää puheessaan sellaisia keinoja, joiden avulla hän voi harjoitella taivutusta. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi pitkän ja lyhyen loppuvokaalin välinen oppositio, reduplikaatio ja suffiksiton astevaihtelu. Näistä erityisen mielenkiintoinen on ensin mainittu. Laalon mukaan lapsen ensisanoissa näkyy sekä pitkään että lyhyeen vokaaliin päättyviä sanoja niin verbeissä kuin nomineissakin. Verbeistä tällaisia ovat esimerkiksi usein pitkään vokaaliin päättyvä yksikön kolmannen persoonan preesens ja usein lyhyeen vokaaliin päättyvä yksikön toisen persoonan imperatiivi. Laalon mukaan pitkän ja lyhyen vokaalin välisen eron näkyminen lapsenkielessä varhaisessa vaiheessa johtuu siitä, että kyseessä on tärkeä taivutuskeino suomen kielen kannalta. Ensimmäiset imperatiivit kuvaavat usein lyhytaikaista tekemistä, samoin lyhytvokaaliset preteritit. Indikatiivimuodot taas kuvaavat rajaamatonta, pidempikestoista tekemistä. Esimerkiksi *ota* kuvaa selvästi päättyvää tekemistä, *hyppii* taas selvään lopputulokseen johtamatonta tekemistä. Lyhyt vokaali siis kertoo ikonisesti rajauksesta, pitkä taas keskeneräisyydestä. Pitkää vokaalia voikin Laalon mukaan pitää eräänlaisena esisuffiksina lapsenkielessä. (Laalo 1997: 187–191.) Ilmiö näkyy jossain määrin myös Tuomaksen puheessa, ja palaan siihen luvussa 4.

Pitkän ja lyhyen vokaalin opposition lisäksi muita oleellisia esimorfologisen vaiheen taivutuskeinoja ovat reduplikaatio ja suffiksiton astevaihtelu. Reduplikaation avulla lapsi voi harjoitella sananmuotojen jakamista osiin, kuten vartalo- ja suffiksiainekseen. Suffiksittomassa astevaihtelussa taas on kyse siitä, että lapsi kyllä käyttää astevaihtelua, mutta ei lisää sanaan taivutus päätettä. Laalon tutkimuksissa tämä näkyi etenkin nomineissa. Esimerkiksi Tuulikki-tyttären akkusatiivimuoto sanasta *mekko* oli *meko*. (Laalo 1997: 198–199.) Suffiksitionta astevaihtelua ei kuitenkaan esiinny omassa aineistossani.

Laalo (1999: 370) kirjoittaa: ”Esimorfologiasta varhaismorfologiaan eteneminen tulee mahdolliseksi, kun lapselle on ehtinyt kertyä sellainen sananmuotojen valikoima, joka tarjoaa riittävän pohjan ensimmäisten morfologisten säännönmukaisuuksien hahmottamiseen.” Varhaismorfologisen vaiheen alkaessa tai sitä edeltävässä siirtymävaiheessa lapsi siis alkaa taivuttaa sanoja ja hahmottaa säännönmukaisuuksia itse, sillä hän on oppinut riittävästi erilaisia sananmuotoja, joita voi vertailla. Raja esi- ja varhaismorfologisen vaiheen välillä ei ole Laalon mukaan kuitenkaan jyrkkä, vaan sanoja voidaan taivuttaa jo esi- ja varhaismorfologian välisessä siirtymävaiheessakin. Varhaismorfologisessa vaiheessa lapsi kuitenkin prosessoi taivutusaineiksia itse ja aloittaa varsinaisen taivutusjär-

jestelmänsä rakentamisen. Taivutusjärjestelmä monipuolistuu, ja myös eri taivutustyyppit tulevat käyttöön. (Laalo 1999: 370–372.)

Varhaismorfologisessa vaiheessa lapsi alkaa tuottaa taivutusmuotoja omien sääntöjensä varassa, ei toistamalla muiden puheesta kuulemiaan muotoja. Merkkinä varhaismorfologisen kauden alusta on usein se, että lapsi tuottaa omia sääntöjään soveltaen ensimmäiset analogiamuodosteensa. Esimerkiksi verbintaivutusta opetellessaan lapsi yrittää toimia mahdollisimman yleispätevien sääntöjen varassa ja soveltaa sääntöjä mahdollisimman moniin verbeihin taivutustyypeistä riippumatta. Esimerkiksi Tuulikki käytti yksikön kolmannen persoonan preteritimuotoa *hakes* 'haki', jossa taivutustyyppit ovat sekoittuneet. Etenkin Tuulikin preteritimuodoissa olikin monia erilaisia analogioita. Laalon mukaan analogiat ovat tyypillisiä erityisesti varhaismorfologisen vaiheen alulle, mutta niitä esiintyy myös kehityksen edetessä lapsen oppimisstrategiasta riippuen. (Laalo 1998: 362–363, 369–370.)

Tuomaksen ensimmäiset analogiat tulevat aineistossani tulkintatavasta riippuen käyttöön jo iässä 1;8 tai viimeistään iässä 1;9. Hän käyttää esimerkiksi muotoja *ei mahtu* ja *auttas*, joissa taivutustyyppit ovat sekoittuneet. Näyttää siis siltä, että Tuomas siirtyy jo aineistoni nauhoitusten alussa varhaismorfologiseen vaiheeseen. Puhdasta esimorfologiaa lienee vain ikäkuukausi 1;7. Analogiat osoittavat, että jo seuraavina ikäkuukausina Tuomas prosessoii taivutusmuotoja itsenäisestikin. Käsittelen Tuomaksen analogioita tarkemmin luvussa 4.

Varhaismorfologista vaihetta voidaan tarkastella myös miniparadigmojen näkökulmasta. Kuten aiemmin mainitsin, miniparadigma on samasta sanavartalosta muodostettujen vähintään kolmen erilaisen taivutusmuodon kokonaisuus (ks. esim. Bittner–Dressler–Kilani–Schoch 2003: xxxix). Miniparadigmojen ilmestyminen on siis usein merkki varhaismorfologisen vaiheen alkamisesta (ks. esim. Aguirre 2003: 11). Tuomaksen ensimmäiset miniparadigmat tulevat käyttöön iässä 1;8–1;9. Käsittelen Tuomaksen miniparadigmoja tarkemmin luvussa 5.

Esimorfologisesta varhaismorfologiseen vaiheeseen siirtyminen tapahtuu eri lapsilla eri iässä. Erikielisten lasten väliset erot ovat suuria. *Development of verb inflection in first language acquisition* -teoksen mukaan esimerkiksi espanjankielinen lapsi siirtyi varhaismorfologiseen vaiheeseen iässä 1;9 (Aguirre 2003: 1), turkkilainen lapsi iässä 1;5 (Aksu-Koç–Ketrez 2003: 31), saksalaiset lapset iässä 1;10 ja 1;11 (Bittner 2003: 58) ja venäläiset lapset iässä 1;11, 2;1 ja 2;3 (Gagarina 2003: 137). Laalo on arvioinut Tuomaksen varhaismorfologisen kauden aluksi iän 1;8 (Laalo 1999: 372). Erot oppimisessa ovat siis suuria sekä kielten välillä että saman kielen sisällä.

Esimorfologiasta varhaismorfologiaan siirtyminen ei tapahdu hetkessä, vaan vaiheiden väliltä voi erottaa eräänlaisen siirtymä- tai välivaiheen, jota esimerkiksi Gagarina (2003: 136–137) on tutkinut. Välivaiheessa lapsella on taivutusmuotoja, mutta ei vielä erityistä kielellistä järjestelmää. Lapsen puheesta voi löytää sekä esi- että varhaismorfologisen vaiheen piirteitä. Gagarinan tutkimilla venäläislapsilla esimorfologinen vaihe kesti 1,5–2,5 kuukautta, välivaihe 0,5–1,5 kuukautta ja varhaismorfologinen vaihe 1,5–2,5 kuukautta.

Italialaislasta tutkinut Sabrina Noccetti havaitsi tutkimuskohteellaan samantapaisen välivaiheen kuin Gagarina. Välivaiheessa lapsi alkoi käyttää kaksisanaisia lauseita sekä aiempaa enemmän taivutusmuotoja. Myös ensimmäiset morfologiset operaatiot sekä kahden taivutusmuodon väliset kontrastit samasta verbistä tulivat lapsen puheeseen välivaiheessa. (Noccetti 2003: 364.) Joillakin lapsilla siirtymävaiheeseen kuuluu myös verbien määrän kasvu (Bittner–Dressler–Kilani–Schoch 2003: xxiv). Luultavasti myös Tuomaksen puheessa on jonkinlainen välivaihe: esimerkiksi iässä 1;8 Tuomaksella on käytössä yksi mahdollinen analoginen verbi, ja sama verbi myös taipuu kolmessa eri taivutusmuodossa. Koska verbit kuitenkin enimmäkseen taipuvat vain yhdessä taivutusmuodossa, voisi ajatella, että Tuomas on vasta siirtymässä varhaismorfologiseen vaiheeseen iässä 1;8.

Varhaismorfologisen kauden lopussa lapset alkavat muodostaa esimerkiksi apuverbin ja partitiivin yhdistelmiä. Tämä enteilee siirtymistä aikuiskielen kaltaiseen modulaariseen morfologiaan. Samoin kuin esi- ja varhaismorfologisen, myös varhaismorfologisen vaiheen ja modulaarisen morfologian välillä on siirtymävaihe. Varsinaiseen modulaarisen morfologian vaiheeseen lapsi etenee opittuaan tärkeimmät taivutusluokat. Kun yleisimmät verbit vakiintuvat omiin luokkiinsa, lapsi ei enää sotke eri taivutustyyppisiä keskenään, ja analogioiden määrä vähenee. Analogioita voi kuitenkin edelleen esiintyä. Laalon mukaan varhaismorfologisen kauden päättymistä ei ole kuitenkaan yhtä helppo rajata kuin sen alkamista. (Laalo 1998: 371, 373, 381.) Omassa aineistossani Tuomas ei vaikuta siirtyvän modulaarisen morfologian vaiheeseen, joten en juuri käsittele tätä vaihetta tutkielmassani.

2.4. Tutkielmassa käytettäviä käsitteitä

2.4.1. Verbin taivutustyyppien luokittelu

Keskityn tutkielmassani enimmäkseen Tuomaksen taivutusmuotojen tutkimiseen. Etenkin analogioiden yhteydessä käsittelen verbejä kuitenkin myös taivutustyypeittäin. Noudatan verbien taivutustyypeissä Laaksosen ja Liekon jakoa neljään pääluokkaan.

Laaksonen ja Lieko (2003: 72–73) jakavat suomen kielen verbit neljään päätyyppiin 1. infinitiivin lyhyemmän muodon mukaan. Ensimmäisen ryhmän muodostavat VA-tyyppiset yksivartaloiset verbit, joiden vartalo päättyy vokaaliin ja A:han (esimerkiksi *antaa*). Toista ryhmää edustavat kaksivartaloiset VtA-verbit, joiden konsonanttivartalo loppuu useimmiten *t*-äänteeseen. Verbit voidaan jakaa kolmeen alatyyppiin: supistumaverbeihin, jotka tunnistaa VA-loppuisesta vokaalivartalosta (esimerkiksi *häviää*), itA-verbeihin, joiden vokaalivartalo on *itse*-loppuinen (esimerkiksi *tarvitsen*) sekä etA-verbeihin, jotka tunnistaa vokaalivartalon lopussa olevasta *-ne*-tunnuksesta (esimerkiksi *lämpenee*). Kolmatta verbityyppiä edustavat yksivartaloiset dA-verbit. DA-verbejä on sekä yksitavuisia (esimerkiksi *saada*) että kolmi- ja useampitavuisia (esimerkiksi *tupakoida*). Neljänteen taivutustyyppiin kuuluvat stA-, lA-, nA- ja rA-loppuiset verbit, jotka ovat kaksivartaloisia. Verbit voi tunnistaa vokaalivartalon lopussa olevasta *e*:stä (esimerkiksi *nousee*).

2.4.2. Muotoryhmien nimitykset

Esitän tässä tutkielmassa monia taulukoita Tuomaksen taivutusmuotojen kehityksestä. Tarkoitin muotoryhmillä verbin eri taivutusmuotoryhmiä; esimerkiksi yksikön kolmannen persoonan preesens on muotoryhmä. Käytän läpi koko työn lyhennettyjä nimityksiä muotoryhmistä selkeyden ja tilan säästämisen vuoksi. Mikäli muotoryhmä edustaa aktiivia, indikatiivia, myönteistä muotoa tai useampaa näistä, ei tätä ole mainittu erikseen, koska tällaiset muodot ovat niin yleisiä. Esimerkiksi aktiivin indikatiivin preesensin yksikön kolmannen persoonan myönteinen muoto on yksinkertaisesti yksikön kolmannen persoonan preesens. Muut modukset, passiivin, kielteisyyden, yksiköllisyyden tai monikollisuuden, persoonan sekä aikamuodon mainitsen aina. Poikkeuksia ovat konditionaali ja imperatiivi, joiden kohdalla en mainitse aikamuotoa, koska kyseiset muotoryhmät esiintyvät vain preesensissä. Mainitessani muotoryhmän nimen käytän yleensä seuraavaa järjestystä: aktiivi/passiivi, yksikkö/monikko, persoona, aikamuoto, modus, kielteinen/myönteinen muoto. Tutkiel-

mani otsikoiden nimitykset saattavat poiketa näistä periaatteista. Lisäksi jos saman muotoryhmän nimi toistuu tekstissä usein, saatan lyhentää muotoryhmien nimityksiä vielä lisää.

Nominaalimuotojen yhteydessä lyhennän nimityksiä käyttämällä numeroita eri infinitiiveistä. Esimerkiksi ensimmäinen infinitiivi on 1. infinitiivi. En kutsu nominaalimuotoja aina niiden täydellisillä nimityksillä; esimerkiksi 1. infinitiivin lyhyempi muoto voi olla pelkästään infinitiivi, mikäli asiayhteydestä käy ilmi, että kyseessä on nimenomaan 1. infinitiivi.

Muut tutkielmani tärkeät käsitteet esittelen käsittelylukujen (3–5) yhteydessä.

3. YLEISKUVA TUOMAKSEN VERBINTAIVUTUKSEN KEHITYKSESTÄ

3.1. Muotoryhmien kehitys

Tuomas on käyttänyt taivutusmuotoja jo ennen ikäkuukautta 1;7, jolloin aineiston nauhoitukset alkavat. Klaus Laalon mukaan yksi Tuomaksen ensimmäisistä verbiä muistuttavista sanoista oli imperatiivin tapainen sana *ada*, jota Tuomas alkoi käyttää iässä 0;7. Sana viittasi sekä antamiseen että ottamiseen. Ensimmäinen aikuiskieltä muistuttava yksikön toisen persoonan imperatiivi oli iässä 0;8 käytetty *anna*, jolla Tuomas viittasi moneen muuhunkin asiaan kuin antamiseen. (Laalo 1999: 360–361.)

Laalon mukaan ensimmäinen Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preesensia muistuttava verbinmuoto oli iän 0;9 muoto *peaaa* 'pelaa'. Muita ensimmäisiä yksikön kolmannen persoonan preesensin muotoja olivat esimerkiksi iän 1;3 *kiikkuu* ja *kukkuu* 'nukkuu' ja iän 1;4 muoto *ukee* 'lukee'. Iässä 1;4 Tuomas käytti myös ensimmäisen kerran yksikön kolmannen persoonan preteritimuotoa *pippu* 'tippu'. Myös passiivin preesens, 1. infinitiivin lyhyempi muoto sekä 3. infinitiivin illatiivi esiintyivät Tuomaksen puheessa varhain. Passiivin preesensia *pettää* 'pestään' Tuomas käytti ensimmäisen kerran iässä 1;6, 1. infinitiiviä *pettä* 'pestä' iässä 1;7 ja 3. infinitiivin illatiivia *kattommaa* ja *ukkummaa* 'nukkumaan' iässä 1;8. Yksikön ensimmäisen persoonan preesensia Tuomas käytti ainakin iässä 1;7 ja passiivin preteritiä iässä 1;8. (Laalo 1999: 369–370.)

Tuomas käyttää kaikkia edellä mainittuja muotoryhmiä myös omassa aineistossani. Yksikön kolmannen persoonan preesens, preteriti sekä yksikön toisen persoonan imperatiivi ovat käytössä jo ensimmäisenä nauhoitusten ikäkuukautena. Laalon havainnot ovat siis suhteellisen samanlaisia kuin omanikin. Muut Laalon mainitsemista muotoryhmistä tulevat käyttöön vasta myöhemmin omassa aineistossani. Laalon mukaan hänen artikkelissaan mainitut passiivin preesens, 1. infinitiivin lyhyempi muoto sekä 3. infinitiivin illatiivi kuitenkin vasta enteivät kunkin muotoryhmän käyttöönottoa, ja ne olivat kokonaisuuksina opittuja, eivät varsinaisia taivutusmuotoja (Laalo 1999: 369). Oletan siis tässä tutkielmassa, että kyseiset muotoryhmät tulevat käyttöön vasta omassa aineistossani.

Omassa aineistossani esiintyvät verbin muotoryhmät on listattu taulukkoon 2.

Taulukko 2. Verbin muotoryhmät Tuomaksen puheessa ikäkuukausina 1;7–2;2. Epävarmat muodot ovat suluisia.

Muotoryhmät	Verbien määrä ikäkuukausittain							
	1;7	1;8	1;9	1;10	1;11	2;0	2;1	2;2
yks.3.prees.	7+(3)	13+(13)	16+(12)	28+(12)	13+(5)	26+(5)	6+(1)	20+(9)
yks.1.prees.	0	(1)	0	0	3+(1)	13+(2)	6+(3)	18+(1)
yks.2.prees.	0	0	0	0	0	(1)	3+(1)	3
yks.3.pret.	1	6+(3)	9+(5)	13+(3)	8	8	4	5
yks.1.pret.	0	0	1	0	5	2+(1)	3	3
yks.2.pret.	0	0	0	0	0	0	(1)	0
pass.prees.	0	(1)	0	3+(2)	2+(2)	5+(1)	4+(1)	5+(1)
pass.pret.	0	0	1	(2)	0	1	1	(1)
yks.2.imp.	2+(1)	(1)	2+(1)	(3)	2+(3)	8	1	1
mon.2.imp.	0	0	0	0	0	1	0	0
1.inf.	(1)	(5)	(3)	1+(1)	2	2+(2)	4	16
3.inf.ill.	0	0	2+(2)	3+(1)	3	3+(2)	4	1+(1)
3.inf.iness.	0	0	0	0	0	0	0	2
yks.1.perf.	0	0	0	0	0	0	0	1
akt.2.partis.	0	0	1+(1)	6	1+(1)	0	0	1
pass.2.partis.	0	(1)	0	0	1	1	0	0
yks.3.kond.	0	0	0	0	0	(2)	1+(2)	3+(2)
pass.kond.	0	0	0	0	0	1	0	(1)
yks.3.kieltosana	0	2	16	11	8	13	12	26
yks.1.kieltosana	0	0	0	0	0	1	1	0
yks.3.vajaa kiello ²	0	1	2+(3)	3+(1)	(2)	0	0	1
yks.3.prees.kielt.	0	1	2	2+(4)	7+(1)	4	4	9+(1)
yks.2.prees.kielt.	0	0	0	0	0	(1)	0	0
yks.3.pret.kielt.	0	0	0	1	0	1	0	0
pass.prees.kielt.	0	0	0	0	1	1	1	2
yks.2.imp.kieltosana	0	0	2	0	0	0	1	0
yks.3.perf.kielt.	0	0	0	0	0	0	0	1
yks.3.kond.kielt.	0	0	0	0	(1)	0	0	(1)
Muotoryhmiä yht.	3+(1)	3+(5)	7+(1)	8+(2)	12+(1)	15+(3)	13+(1)	16+(3)

Taulukon 2 lukumäärät ilmaisevat, kuinka monesta eri verbistä Tuomas on käyttänyt tiettyä taivutusmuotoa kunakin ikäkuukautena. Kaikkia aineiston 1386:ta yksittäistä verbiesiintymää taulukoon ei siis ole laskettu. Taulukossa esimerkiksi iän 1;7 yksikön kolmannen persoonan muotojen kohdalla oleva luku 7+(3) tarkoittaa, että Tuomas on muodostanut yksikön kolmannen persoonan preesensmuodon kymmenestä eri verbistä. Taulukossa ei näy sitä, että yksikön kolmannen persoonan preesensin esiintymiä on nauhoituksessa 55. Suuri lukumäärä johtuu siitä, että Tuomas käyttää samaa taivutusmuotoa usein monta kertaa samasta verbistä yhden ikäkuukauden aikana. Esimerkik-

² Vajalla kiellolla tarkoitetaan preesensin kieltomuotoja, joita Tuomas käyttää ilman kieltosanaa, esim. *pääse* 'ei pääse'.

si muoto *kattoo* 'katsoo' toistuu ikäkuukauden 1;7 nauhoituksen aikana neljä kertaa, mutta koska kyse on neljä kertaa samasta verbistä ja sen taivutusmuodosta, *katsoa*-verbi on laskettu vain yhden kerran yksikön kolmannen persoonan preesensmuotojen joukkoon. Muiden muotoryhmien ja ikäkuukausien kohdalle sama verbi voidaan laskea uudelleen.

Taulukot, joihin on listattu kaikkien Tuomaksen käyttämien muotoryhmien ja verbien yksittäiset esiintymät, ovat nähtävissä työni liiteosiossa. Myös muissa tämän tutkielman taulukoissa listataan esiintymienkin määriä. Tällöin taulukoissa on yleensä ilmaistu sekä verbien että esiintymien lukumäärä. Syy siihen, miksi en ole laskenut esiintymiä taulukkoon 2, on siinä, että pelkkien esiintymien listaaminen antaisi väärän kuvan Tuomaksen käyttämien muotoryhmien yleisyydestä ja kehityksestä. Tuomaksella on taipumusta hokea tiettyä taivutusmuotoa samasta verbistä useita kertoja saman nauhoituksen aikana. Esimerkiksi jotkut harvat *olla*-verbin muodot saattavat toistua aineistossa jopa kymmeniä kertoja. Näitä kaikkia esiintymiä ei olisi oleellista merkitä taulukkoon 2. Kuten aiemmin mainitsin, verbin omaksumisen edellytyksenä on Kilani-Schoch'n ja Dresslerin kriteerien mukaan saman taivutusmuodon tuottaminen useammasta eri verbistä. Yhden ainoan taivutusmuodon hokeminen samasta verbistä ei sen sijaan kerro Tuomaksen verbien kehityksestä yhtä paljon.

Toinen niin taulukossa 2 kuin muissakin taulukoissa huomioon otettava seikka ovat sulkumerkinnät. Tuomas tuottaa nauhoituksissa paljon sellaisia verbin taivutusmuotoja, jotka ovat äänneellisesti hyvin epäselviä. Lisäksi Tuomas toistaa joskus muotoja suoraan jonkun muun perässä muodostamatta niitä spontaanisti itse. Kutsun tällaisia muotoja epävarmoiksi muodoiksi, ja ne on merkitty taulukkoon sulkeisiin.³ Suluissa olevat verbit ovat siis sellaisia, joista Tuomas ei kyseisen ikäkuukauden aikana muodosta tiettyä taivutusmuotoa kertaakaan äänneellisesti täysin selvästi tai toistamatta muotoa suoraan isänsä tai jonkun muun perässä.⁴ Mukaan jaotteluun on otettu kaikki verbit lukuun ottamatta ilman pääverbiä esiintyviä kieltosanoja, joita Tuomas muutenkin toistelee paljon.

Aineiston epävarmoista muodoista noin 60 prosenttia on toistoja, 40 prosenttia muulla tavoin epäselviä. Toistojen suuren määrän selittää se, että Tuomas juttelee paljon isänsä kanssa, vastaa tämän kysymyksiin ja toistelee verbinmuotoja tämän perässä. Tyypillinen toisto on esimerkki 1 ikäkuukaudelta 1;8:

³ Tutkielmani liitetaulukoissa epäselvät ja toistetut muodot on eroteltu toisistaan erilaisin sulkumerkinnöin.

⁴ Jos epäselvä tai isän perässä toistettu taivutusmuoto esiintyy samana ikäkuukautena samasta verbistä yhdenkin kerran myös selvästi ja spontaanisti, verbiä ei ole laskettu taulukossa epävarmojen joukkoon. Silloin, kun listaan taulukoissa myös esiintymien määriä, periaate on erilainen: jokainen 1386:sta esiintymästä on erikseen määritelty joko spontaaniksi tai epävarmaksi.

- (1) *FAT: mutta missäs [: missä] me niitä nyt ollaankaan viimeksi nähty ?
 *TUO: **nähty** .
 %pho: ähty

Muoto on siis ikään kuin analysoimattomana opittu kokonaisuus: Tuomas ei tuota muotoa itse, vaan toistaa sen isänsä perässä. Näin ollen verbi merkitään sulkuihin, koska Tuomas ei samassa nauhoituksessa tuota kertaakaan *nähty*-muotoa spontaanisti itse. Termi spontaani on hiukan harhaanjohtava, sillä vaikka Tuomas ei toistaisi muotoa suoraan jonkun perässä, ei muoto silti välttämättä olisi täysin itsenäisesti tuotettu. Käytän spontaani-termiä kuitenkin lähinnä tehdäkseni eron suoraan jonkun perässä toistettuihin muotoihin, joita ei voi mitenkään pitää itsenäisesti tuotettuina. Virheenä en toistomuotoja kuitenkaan pidä. Toisto onkin normaalia lapsenkieleessä: esimerkiksi Anneli Kauppinen (1998: 41) toteaa, että lapsi toistaa sanoja aikuisen perässä usein harjoitellakseen oppimaansa ilmaisua.

Toistoiksi on merkitty myös muodot, joita Tuomas käyttää vastaamalla *kO*-tyyppiseen kysymykseen samalla taivutusmuodolla kuin kysymyksessä on käytetty. Tällainen on esimerkiksi ikäkuukaudelta 2;1 oleva esimerkki 2:

- (2) *FAT: otetaanko paita leikisti pois ?
 *TUO: **otetaa(n)** (l)leikisti paita pois .
 %pho: heikko s leikisti-sanassa

Vaikka Tuomas saattaa hyvinkin olla omaksunut *ottaa*-verbin passiivin preesensin, merkitsen muodon kuitenkin toistoksi. Ainakaan muoto ei ole sellainen, jonka Tuomas täysin spontaanisti muodostaisi. Sen sijaan jos Tuomas vastaa *kO*-kysymykseen jollakin muulla taivutusmuodolla kuin kysyjä on käyttänyt, olen merkinnyt muodon spontaaniksi, koska Tuomas on käyttänyt eri taivutusmuotoa vastauksessaan. Yleensä *kO*-kysymykset ovat kuitenkin yksikön kolmannen persoonan preesensissä, joka on Tuomaksen yleisin muotoryhmä ja jonka hänen voi olettaa omaksuneen joka tapauksessa.

Toistoja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että ne ovat osin tulkinnanvaraisia ja tutkijasta riippuvia. Verbinmuotoa ei aina voi tulkita yksiselitteisesti toistoksi. Usein Tuomas esimerkiksi aloittaa itse verbin käytöllä, minkä jälkeen hän alkaa hokea sitä joko isänsä kysymysten innoittamana tai spontaanisti. Tällöin on vaikea määritellä, onko kyseessä toisto vai ei.

Toistojen lisäksi Tuomaksen puheessa on paljon syystä tai toisesta äänteellisesti epäselviä muotoja. Tällaisia ovat usein muodot, joiden päätte ei kuulu selkeästi tai jotka ovat nauhan laadun,

metelin tai Tuomaksen oman epäselvän puheen vuoksi epäselviä. Mikäli muotoryhmää ei pysty tulkitsemaan, olen merkinnyt muodon epävarmaksi. Esimerkiksi ikäkuukautena 1;7 Tuomas käyttää *istua*-verbiä niin epäselvästi, ettei sen edustamasta muotoryhmästä voi olla varma:

- (3) *FAT: Tommi potkas tornin nurin niin .
 *TUO: **istu** .
 %pho: ittu
 *FAT: istuu .

Muoto muistuttaa yksikön toisen persoonan imperatiivia, mutta koska se ei kontekstinsa puolesta muistuta käskyä, on mahdotonta sanoa, mitä muotoa Tuomas todella tarkoittaa. Vastaavankaltaisia muotoja on paljon etenkin ensimmäisissä nauhoituksissa, joissa Tuomas käyttää vielä lyhyitä ilmauksia. Tällaisten muotojen kohdalla olen tehnyt päätöksen muotoryhmästä kontekstin perusteella ja merkinnyt muodon epävarmaksi. Usein tulkitseen muodon yksikön kolmannen persoonan preesensiksi, koska se on Tuomaksen puheessa yleisin taivutusmuoto. Todellisuudessa esimerkin 3 *ittu*-muodon tyyppiset muodot eivät välttämättä edusta Tuomaksen kieliopissa mitään muotoryhmää, koska Tuomas ei välttämättä vielä tavoittele mitään tiettyä muotoryhmää. Epävarmat muodot siis kuvaavat osittain myös Tuomaksen aikuiskielestä poikkeavaa järjestelmää.

Toisinaan muotoryhmästä saa kyllä selvää, mutta verbin vartalosta ei. Tällainen on esimerkiksi 4 ikäkuukaudelta 1;9:

- (4) *TUO: lunta # **konttaamaan konttaamaan** .
 %pho: unnta **koottamaa~koottama(a) ko(n)ttaama(a)**
 %com: vai tarkoittaako katsomaan?

Muoto on äänteellisesti erittäin epäselvä, vaikka se onkin tulkittavissa 3. infinitiivin illatiiviksi. Tuomas saattaa epäselvällä verbillä tarkoittaa joko haluavansa lumeen konttaamaan tai mahdollisesti myös ikkunaan katsomaan lunta – varmaa tulkintaa on vaikea tehdä. Näin epäselvissä tapauksissa olen päättänyt luokittelemaan verbin epävarmaksi, vaikka muotoryhmän periaatteessa voikin tunnistaa.

Vaikka suuri osa verbeistä onkin Tuomaksen puheessa epävarmoja, antavat laskelmani mielestäni kuitenkin suhteellisen realistisen käsityksen Tuomaksen kielenkäytöstä. Tulkintavaikkeudet osoittavat, ettei lapsi käytä kieltä aina aikuisen tapaan eikä kaikkia verbintaivutuksen ilmiöitä voi luokitella pelkkiin aikamuoto-, modus- ja persoonamuotoryhmiin. Lisäksi epävarmat muodot ovat suurelta osin tulkintakysymyksiä: toinen tutkija saattaisi luokitella muodot eri tavalla kuin itse olen

tehnyt. Monia muotoja on vaikea tulkita, koska niiden ääntäminen on aikuiskielessäkin epäselvää. Jotkut muodot taas voi tulkita epäselvästä äänneasusta huolimatta, koska ne eroavat äänneasultaan selvästi muista taivutusmuodoista.

Kun tarkastellaan taulukkoa 2, käy ilmi, että ikäkuukauden 2;2 loppuun mennessä Tuomas käyttää 24:ää muotoryhmää⁵, mikäli ilman apuverbiä esiintyvät partisiipit lasketaan omaksi muotoryhmäkseen. Muotoryhmistä kolme, yksikön kolmannen persoonan konditionaalinen kieltomuoto sekä yksikön toisen persoonan preteriti ja yksikön toisen persoonan preesensin kieltomuoto esiintyvät vain epävarmoina, joten niitä ei voida pitää omaksuttuina taivutusmuotoina. Lisäksi muotoryhmistä monet esiintyvät nauhoituksissa lähinnä satunnaisesti vain yhdestä tai kahdesta verbistä. Tällaisia ovat esimerkiksi monikon toisen persoonan imperatiivi, 3. infinitiivin inessiivi, yksikön ensimmäisen persoonan perfekti, passiivin toinen partisiippi, passiivin konditionaali, yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto sekä yksikön kolmannen persoonan perfektin kieltomuoto. Jos näitä muotoryhmiä ei oteta huomioon, Tuomas käyttää ikäkuukauden 2;2 loppuun mennessä 14:ää muotoryhmää suhteellisen aktiivisesti vähintään kolmesta eri verbistä.

Muotoryhmien kehitys näkyy taulukossa selkeästi. Tuomas käyttää lähes jokaisena ikäkuukautenaan enemmän taivutusmuotoja kuin edellisenä. Poikkeuksena on ikäkuukausi 2;1, jolloin muotoryhmien määrä vähenee neljällä edelliseen ikäkuukauteen verrattuna luultavasti nauhoituksen lyhyden vuoksi. Eniten muotoryhmien määrä kasvaa ikäkuukausien 1;10–2;0 välillä, kymmenestä muotoryhmästä kahdeksaentoista.

Uusien muotoryhmien määrä ikäkuukausittain ei kasva yhtä nopeasti kuin muotoryhmien käyttö ylipäätään. Mikäli muotoryhmän ensimmäiseksi esiintymäksi lasketaan ensimmäisen spontaanin ja selkeän taivutusmuodon ilmestyminen, on jokaisena ikäkuukautena käytössä yhdestä neljään uutta taivutusmuotoryhmää. Yleensä uusia muotoryhmiä on käytössä kaksi tai kolme, paitsi iässä 1;8 yksi ja iässä 1;9 neljä. Uusien muotoryhmien määrä ei siis kasva aineiston loppua kohti, vaan se pysyy suhteellisen samanlaisena läpi ikäkuukausien.

Kokoamani taulukko kertoo vain sen, milloin Tuomas on käyttänyt tiettyä verbinmuotoa ensimmäisen kerran. Sitä, onko lapsi todella omaksunut muodon, ei kuitenkaan voi todeta yhden verbin tai sen esiintymän perusteella. Jos aineistoa tarkastellaan siinä valossa, milloin muodot tulevat vakiintuneempaan käyttöön, Tuomaksen verbien kehitys näyttää erilaiselta. Vakiintumiseksi olen laskenut ajankohdan, jolloin Tuomas käyttää muotoa spontaanisti ja selkeästi ainakin kolmesta eri

⁵ Luvusta on laskettu pois vajaat kiellot sekä ilman pääverbiä esiintyvät indikatiivin ja imperatiivin kieltosanat.

verbistä, jos edellisetkin nauhoitukset lasketaan mukaan. Tämän kriteerin mukaan eniten uusia muotoryhmiä vakiintuu käyttöön ikäkuukausina 1;10, 1;11 ja 2;1, kolme kaikkina. Etenkin iässä 1;10 ja 1;11 muotoryhmien käyttö monipuolistuu muutenkin, kuten aiemmin mainitsin. Ikäkuukautena 2;0 ei vakiinnu yhtään muotoryhmää, iässä 1;9 kaksi ja muina yksi.

Jos pohditaan muotoryhmien perusteella Tuomaksen morfologisen kehityksen vaihteita eri ikäkuukausina, vaikuttaa siltä, että Tuomas siirtyy esimorfologisesta varhaismorfologiseen kauteen nauhoitusten aikana. Iässä 1;7 muotoryhmiä on hyvin vähän, ja voisi kuvitella, että Tuomas on vielä esimorfologisessa vaiheessa, koska muut kuin yksikön kolmannen persoonan preesensin esiintymät ovat satunnaisia. Toisaalta nauhoituksen pituuskin on lyhyempi kuin muut aineiston nauhoitukset. Seuraavana ikäkuukautena esimerkiksi preteritimuotoja on jo useampia. Luultavasti Tuomas ei siis tässä vaiheessa enää opettele kaikkia taivutusmuotoja ulkoa, vaan prosessoii niitä osin itse. Toisaalta muotoryhmien määrä alkaa kasvaa reippaasti vasta iässä 1;10–2;0, mikä viittaa varhaismorfologiseen kauteen. Muotoryhmien käytön perusteella Tuomaksen varhaismorfologisen kauden aluksi voisi siis arvioida iän 1;8–1;11, joista ainakin ikä 1;8 saattaa olla vielä välivaihetta. Iässä 2;0 varhaismorfologinen vaihe on luultavasti jo käynnissä, ei enää alkuvaiheessa. Kovin selkeitä päätelmiä kehitysvaiheesta ei kuitenkaan voi pelkän muotoryhmien määrän perusteella tehdä.

Myös modulaarisen morfologian alkamisen ajankohtaa on vaikea arvioida, sillä sitä on muutenkin tutkittu vähemmän. Varhaismorfologisen kauden loppuun kuuluu esimerkiksi apuverbin ja partisiipin yhdistämisen alkaminen (Laalo 1998: 371), ja Tuomas tuottaakin ensimmäisen perfekti-muotonsa iässä 2;2. Toisaalta ensimmäinen partisiipin sisältävä preteritin kieltomuoto on käytössä jo iässä 1;10.

Kun mukaan lasketaan vain ne muotoryhmät, joista Tuomas muodostaa spontaaneja ja selkeitä muotoja, ja kun jätetään kieltosanat sekä vajaat kiellot pois, Tuomaksen muotoryhmien ilmentymisjärjestys aineistossa on seuraavanlainen:

yksikön kolmannen persoonan preesens	1;7
yksikön kolmannen persoonan preteriti	1;7
yksikön toisen persoonan imperatiivi	1;7
yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuoto	1;8
yksikön ensimmäisen persoonan preteriti	1;9
passiivin preteriti	1;9
3. infinitiivin illatiivi	1;9
aktiivin toinen partisiippi	1;9
passiivin preesens	1;10
1. infinitiivin lyhyempi muoto	1;10
yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto	1;10

yksikön ensimmäisen persoonan preesens	1;11
passiivin toinen partisiippi	1;11
passiivin preesensin kieltomuoto	1;11
monikon toisen persoonan imperatiivi	2;0
passiivin konditionaali	2;0
yksikön toisen persoonan preesens	2;1
yksikön kolmannen persoonan konditionaali	2;1
3. infinitiivin inessiivi	2;2
yksikön ensimmäisen persoonan perfekti	2;2
yksikön kolmannen persoonan perfektin kieltomuoto	2;2

Tuomaksen verbinmuotojen ilmestymisjärjestystä voi verrata 25:tä oululaislasta tutkineen Jorma Toivaisen väitöskirjan tutkimustuloksiin sekä Klaus Laalon ja Eeva Humalamäen tutkimuksiin Tuomaksen isosiskosta Tuulikista. Olen koonnut taulukkoon 3 Tuomaksen, Tuulikin ja Toivaisen aineiston lasten eri muotoryhmien ilmestymisjärjestyksen eli sen, milloin lapsi on käyttänyt tiettyä muotoa ensimmäisen kerran. Tuulikki-aineiston tiedot ovat peräisin Eeva Humalamäen pro gradu -tutkielmasta (2004: 40, 48–49) sekä Klaus Laalon artikkelista *Early verb development in Finnish: a preliminary approach to miniparadigms* (2003: 327). Humalamäki ei ole listannut taulukkoonsa kaikkein harvinaisimpia Tuulikin käyttämiä verbinmuotoja, ja mukana Tuulikki-sarakkeessa voi toisaalta olla myös satunnaisia tai toistoina muodostettuja verbinmuotoja. Toivaisen aineisto on peräisin hänen väitöskirjastaan *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years* (1980: 44, 165). Mukana ovat vain yleisimmät taivutussuffiksit, eivät esimerkiksi vain muutaman kerran Toivaisen aineistossa esiintyneet, minkä vuoksi Toivaisen tulokset näyttävätkin oman aineistoni ja Tuulikki-aineiston tuloksia suppeammilta.

Taulukko 3. Verbin taivutusmuotojen ilmestymisjärjestys eri aineistoissa.

Taivutusmuotojen ilmestymisjärjestys Tuomas-aineistossa		Taivutusmuotojen ilmestymisjärjestys Tuulikki-aineistossa		Taivutusmuotojen ilmestymisjärjestys Toivaisen aineistossa	
Muotoryhmä	Ikä	Muotoryhmä	Ikä	Muotoryhmä	Ikä
yks.3.p.prees.	1;7	yks.2.p.imp.	1;3	yks.2.p.imp.	1;7
yks.3.p.pret.	1;7	yks.3.p.prees.	1;4	yks.3.p.prees.	1;8
yks.2.p.imp.	1;7	pass.prees.	1;4	preteriti	1;11
yks.3.p.kielt.	1;8	yks.3.p.pret.	1;5	kieltorakenne	1;11
yks.1.p.pret.	1;9	3.inf.ill.	1;6	yks.1.p.prees.	2;2
pass.pret.	1;9	yks.1.p.prees.	1;6	pass.prees.	2;2
3.inf.ill.	1;9	yks.3.p.kielt.	1;7	yks.3.p.perf.	2;4
akt.2.partis.	1;9	1.inf.	1;8	3.inf.ill.	2;4
pass.prees.	1;10	pass.pret.	1;9	yks.1.p.pret.	2;5
1.inf.	1;10	yks.2.p.prees.	1;10	1.inf.	2;7
yks.3.p.pret.kielt	1;10	yks.1.p.pret.	1;11	mennyt aika kielt.	2;7
yks.1.p.prees.	1;11	3.inf.iness.	1;11	yks.2.prees.	2;7
pass.2.partis.	1;11	pass.prees.kielt.	1;11	perf.muut	2;9
pass.prees.kielt	1;11	yks.3.p.kond.	2;1	3.inf.iness.	2;10
mon.2.p.imp.	2;0	mon.2.p.prees.	2;1	kond.	2;10
pass.kond.	2;0	2.inf.iness.	2,1		
yks.3.p.kond.	2;1	yks.3.p.perf.	2;2		
yks.2.p.prees.	2;1	mon.3.prees.	2;3		
3.inf.iness.	2;2	mon.2.imp.	2;3		
yks.3.p.perf.kielt.	2;2	2.inf.instr.	2;3		
yks.1.p.perf.	2;2	pass.1.partis.	2;3		
		yks.3.imp.	2;5		
		yks.1.kond.	2;5		
		3.inf.elat.	2;5		
		akt.1.partis.	2;5		

Kuten taulukosta 3 on havaittavissa, Tuulikin, Tuomaksen ja Toivaisen aineiston lasten välillä on paljon vaihtelua. Lasten välillä on eroa siinä, missä iässä tietty taivutusmuoto tulee heidän puheeseensa. En kuitenkaan aio vertailla lapsia iän perusteella, sillä yksilöllinen vaihtelu on lapsenkielessä normaalia esimerkiksi erilaisten oppimisstrategioiden vuoksi (esim. Laalo 1997: 203). Lisäksi eri tutkijoiden tutkimustavat vaihtelevat, ja aineistot ovat osin eri ikäkuukausilta. Tuulikin ja Tuomaksen aineisto on luokiteltu ja kerätty suunnilleen samalla tavalla, mutta Tuulikilta on mukana nauhoitusten lisäksi myös päiväkirjamerkintöjen avulla kerättyä aineistoa (Laalo 2003: 326). Tämä saattaa vaikuttaa siihen, että Tuulikki näyttää käyttäneen monia taivutusmuotoja nuorempana kuin Tuomas. Toivaisen taulukossa taas on käytetty yksikkönä mediaanilasta, joka on omaksumisen nopeusjärjes-

tyksessä puolessavälissä oleva lapsi. Koska Toivaisen aineiston nauhoitukset kestivät kerrallaan yleensä vain 15 minuuttia, ei oppimisikää voi verrata Tuulikki- ja Tuomas-aineistoihin (Toivainen 1980: 19, 27).

Taivutusmuodot eivät tule lasten puheeseen täysin samassa järjestyksessä, mutta yhtäläisyyksiäkin on. Yksikön kolmannen persoonan preesens ja preteriti sekä yksikön toisen persoonan imperatiivi ovat kaikilla lapsilla ensimmäisten muotojen joukossa. Myös kieltorakenne ilmestyy kaikkien lasten kieleen hyvin varhain, yksikön kolmannen persoonan preesensin ja preteritin sekä yksikön toisen persoonan imperatiivin jälkeen. Vain Tuulikilla on ennen kieltorakennetta käytössä myös yksikön ensimmäisen persoonan preesens, passiivin preesens ja 3. infinitiivin illatiivi.

Passiivin preesens tulee Toivaisen aineistossa ja Tuulikki-aineistossa suhteellisen aikaisin käyttöön. Omassa aineistossani sitä ennen ovat ilmestyneet muun muassa yksikön ensimmäisen persoonan preteriti, passiivin preteriti, 3. infinitiivin illatiivi sekä aktiivin toinen partisiippi. Tämä on erikoista, sillä kuten aiemmin mainitsin, Laalo (1999: 369) havaitsi Tuomaksen käyttäneen passiivin preesensia ensimmäisen kerran jo iässä 1;6. Samanlainen ero on myös yksikön ensimmäisen persoonan preesensmuodoissa verrattuna Toivaisen aineistoon ja Tuulikki-aineistoon. Omassa aineistossani jopa yksikön ensimmäisen persoonan preteriti esiintyy ennen yksikön ensimmäisen persoonan preesensia, Toivaisen aineistossa ja Tuulikki-aineistossa yksikön ensimmäisen persoonan preesens sen sijaan kuuluu ensimmäisten taivutusmuotojen joukkoon.

Ensimmäiset taivutusmuodot ovat aineistoissa siis suhteellisen samantyyppisiä, vaikka aivan ensimmäisiä muotoja lukuun ottamatta nekin ilmestyvät lasten puheeseen eri järjestyksessä. Myöhempi kehitys vaihtelee vielä enemmän. Tuulikki esimerkiksi käyttää toisen infinitiivin inessiiviä jo iässä 2;1, kun taas omassani ja Toivaisen aineistossa muoto ei ole lainkaan käytössä. Lisäksi esimerkiksi Toivaisen aineistossa perfektimuodot tulevat suhteellisen aikaisin käyttöön, kun ottaa huomioon, että Tuulikki käyttää perfektia melko myöhään ja omassa aineistossani se esiintyy lähinnä satunnaisesti. Toisaalta oman aineistoni partisiipit osittain korvaavat perfektia, ja ilmeisesti myös Toivaisen perfekteistä osa esiintyy ilman apuverbiä (Toivainen 1980: 75). Muuten lapset käyttävät melko lailla samoja muotoryhmiä, vaikka ne tulevatkin käyttöön eri järjestyksessä. Esimerkiksi 1. infinitiiviä ja 3. infinitiivin inessiiviä ja illatiivia käyttävät kaikki lapset.

Kaikista aineistoista myös puuttuu muotoja, jotka kuuluvat aikuiskieleen. Tällaisia ovat esimerkiksi lähes kaikki monikon persoonamuodot sekä pluskvamperfekti. Tuomas ei käytä niitä lainkaan. Toivaisen aineistoissa monikon persoonamuodot ovat harvinaisia, ja ne tulevat käyttöön myöhään (Toivainen 1980: 61–63), eikä niitä ole merkitty taulukkoonkaan. Myös Humalamäen tut-

kimuksen tarkastelu osoittaa, etteivät monikon persoonamuodot ole Tuulikinkaan puheessa yleisiä (Humalamäki 2004: 33–34). Myös pluskvamperfekti on Toivaisen (1980: 79) aineistossa harvainen, eikä Tuulikki käytä pluskvamperfektiä lainkaan (Humalamäki 2004: 41). Pluskvamperfektin puuttumisen saattaa selittää se, ettei lapsi tarvitse aikamuotoa kovin usein, sillä ainakin omassa aineistossani lapsen tekemiset liittyvät yleensä nykyhetkeen.

Monikkomuotojen puuttumisen osasy lienee se, että monikon persoonamuotoja korvataan usein suomen aikuiskielessäkin yksikkömuodoilla. Monikon ensimmäinen persoona taas korvataan usein passiivin preesensillä. Esimerkiksi suomen kanssa morfologisesti samanlaisessa virossa monikon ensimmäisen persoonan preesens opitaan paljon suomalaislapsia aikaisemmin, samoin monikon kolmas persoona (Toivainen 1994b: 30–31). Syynä lienee se, etteivät virolaislapset korvaa esimerkiksi monikon ensimmäistä persoona passiivilla.

Eri tutkimustapojen vuoksi erilaisia aineistoja on melko vaikea vertailla keskenään, joten yksiselitteistä taivutusmuotojen omaksumisjärjestystä ei voi esittää. Kuitenkin erilaisistakin aineistoista on havaittavissa, että lapset käyttävät osin samoja taivutusmuotoja samassa järjestyksessä. Täysin sattumanvaraista verbin taivutusmuotojen kehitys ei siis ole.

3.2. Verbien määrän kehitys

Muotoryhmien määrän lisäksi myös Tuomaksen käyttämien erilaisten verbien määrä muuttuu ikäkuukausien aikana. Taulukkoon 4 on laskettu Tuomaksen verbien määrä eri ikäkuukausina. Taulukkoon on laskettu sekä yksittäiset verbiesiintymät että se, kuinka montaa erilaista verbiä Tuomas kunnakin ikäkuukautena käyttää. Taulukkoon ei ole laskettu ilman verbiä esiintyviä kieltosanoja. Sulkeisiin on merkitty sellaiset verbit, joista ei esiinny yhtään selkeää tai spontaanisti tuotettua muotoa kyseisen ikäkuukauden aikana. Myös esiintymät on luokiteltu joko epävarmoiksi tai spontaaneiksi. Uusiksi verbeiksi on laskettu aineistossa ensimmäistä kertaa kyseisen ikäkuukauden aikana esiintyvät verbit riippumatta siitä, ovatko ne epävarmoja vai eivät. Ikäkuukauden 1;7 kaikki verbit on laskettu uusiksi, koska kyseessä on aineiston ensimmäinen nauhoitus.

Taulukko 4. Verbit, uudet verbit ja verbiesiintymät Tuomaksen puheessa ikäkuukausina 1;7–2;2. Epävarmat muodot ja verbit ovat suluisia.

Ikäkuukausi	Verbit	Yht.	Uudet verbit	Yht.	Verbiesiintymät	Yht.
1;7	9+(3)	=12	9+(3)	=12	28+(36)	=64
1;8	18+(19)	=37	11+(17)	=28	80+(48)	=128
1;9	30+(15)	=45	16+(12)	=28	74+(58)	=132
1;10	40+(19)	=59	16+(10)	=26	184+(61)	=245
1;11	33+(10)	=43	12+(7)	=19	110+(21)	=131
2;0	47+(8)	=55	10+(5)	=15	164+(58)	=222
2;1	22+(2)	=24	6+(1)	=7	77+(19)	=96
2;2	50+(10)	=60	17+(5)	=22	278+(90)	=368
Yht.	-	-	96+(61)	=157	995+(391)	=1386

Kuten taulukosta 4 käy ilmi, Tuomas käyttää 157:ää erilaista verbiä aineiston nauhoitusten aikana. Verbien esiintymiä, siis kaikkia Tuomaksen käyttämiä verbinmuotoja, on yhteensä 1386.

Tuomas käyttää erilaisia verbejä vähiten iässä 1;7 ja eniten iässä 2;2. Sama näkyy myös esiintymissä: näyttää siltä, että mitä vanhempi Tuomas on, sitä enemmän hän verbejä käyttää. Kehitys ei ole täysin tasaista. Iässä 1;11–2;1 on käytössä vähemmän verbejä kuin iässä 1;10. Sama näkyy myös esiintymien määrässä: esimerkiksi ikäkuukautena 1;10 Tuomas käyttää verbejä 245 kertaa, iässä 1;11 vain 131 kertaa. Vaikuttaa siis siltä, että tietyssä vaiheessa Tuomaksen verbien kehitys taantuu: hän ei käytä verbejä yhtä usein eikä yhtä monipuolisesti kuin aiemmin.

Verbiesiintymien määrän vaihtelun voi selittää osin nauhoitusten ominaisuuksilla. Kun tarkastellaan CHILDES-ohjelman antamia lukuja Tuomaksen kaikista yhteenlasketuista sananmuodoista, käy ilmi, että verbiesiintymien lukumäärä heijastaa sananmuotojen kokonaismäärää aineistossa. Kun Tuomas siis käyttää aineistossa verbejä aiempaa vähemmän, hän puhuu nauhalla ilmeisesti muutenkin vähemmän. Tämä näkyy luonnollisesti erityisen selvästi iän 1;7 ja 2;1 lyhyemmillä nauhoilla, mutta myös muilla nauhoilla. Esimerkiksi iässä 1;10 Tuomas käyttää 898:aa sananmuotoa kaikki toistot mukaan luettuna, mutta iässä 1;11 noin 631:tä. Saattaa siis olla, että Tuomas ei kaikilla nauhoilla vain ole yhtä puhelias kuin toisilla. Lisäksi iän 2;2 suuren esiintymämäärän taas selittää osin se, että pelkästään *on*-muoto esiintyy nauhoituksessa yli 50 kertaa. Toisaalta *on*-muoto on yleinen myös esimerkiksi iän 1;11 nauhoituksessa, jossa verbiesiintymien yhteenlaskettu määrä kuitenkin jää pieneksi.

Myös verbinmuotojen suhteellinen osuus muista sananmuodoista vähenee aineiston nauhoitusten aikana. CHILDESin antamista sananmuotomääristä voi laskea, että esimerkiksi ikäkuukaute-na 1;10 Tuomaksen kaikista sananmuodoista 27,3 prosenttia on verbinmuotoja, mutta iässä 2;2 vain 25 prosenttia. Vaihtelu on kuitenkin melko pientä, ja sattumankin vaikutus on otettava huomioon

kaikkia lukumääriä tarkasteltaessa. Lisäksi Tuomas hokee verbejä etenkin ensimmäisissä nauhoituksissa ikään kuin huvikseen toistaen niitä monta kertaa peräkkäin. Hokeminen vähenee iän myötä, joten myös se saattaa vaikuttaa verbiesiintymien vähenemiseen.

Selkeimmin verbien käytön väheneminen näkyy uusien verbien lukumäärän vaihtelussa. Jo iän 1;9 jälkeen uusien verbien määrä alkaa laskea, eikä määrä palaa ennalleen edes ikäkuukautena 2;2. Uusia verbejä ei siis tule käyttöön tasaisesti koko aineiston nauhoitusten ajan. Ilmiötä voi tarkastella esimerkiksi venäläislapsia tutkineen Natalia Gagarinan havaintojen valossa. Hänen tutkimillaan kolmella lapsella verbin sisältävien puhunnosten määrän kasvu hidastui tietyssä vaiheessa, ja myös uusien verbien määrä väheni samaan aikaan tai pian tämän jälkeen. Gagarinan mukaan muutokset olivat yhteydessä ehkä ensimmäisten samasta verbistä muodostettujen eri taivutusmuotojen ilmestymiseen, sillä uudet verbit vähenivät pian niiden ilmestymisen jälkeen tai jopa samaan aikaan. Lapsen on Gagarinan mukaan ehkä vaikea kehittää sekä kielioppia että sanastoa yhtä aikaa, ja he siis rikastavat joko sanojen määrää tai taivutusmuotojen määrää. Kun intensiivinen morfologian omaksuminen alkaa, sanaston kehitys heikentyy. Nämä muutokset korreloivat Gagarinan mukaan siirtymistä esimorfologiasta varhaismorfologiaan. (Gagarina 2003: 141–142.) Myös Aksu-Koç ja Ketrez (2003: 32) mainitsevat, että varhaismorfologisessa vaiheessa uusien verbien määrä vähenee, mutta taivutus lisääntyy. Toisaalta joillakin lapsilla on raportoitu myös verbien lisääntymistä etenkin esi- ja varhaismorfologian välisen välivaiheen aikana (Bittner–Dressler–Kilani-Schoch 2003: xxiv).

Gagarinan mainitseman kaltaisesta kehityksestä voi olla kyse myös Tuomaksen kohdalla. Hän alkaa käyttää selvästi enemmän taivutusmuotoja ikäkuukauden 1;11 paikkeilla. Hän siis ehkä keskittää energiansa taivutusmuotojen opetteluun uusien opetteluun verbien sijasta. Tämä saattaa vaikuttaa siihen, ettei uusia verbejä tule enää yhtä paljon käyttöön. Samalla myös verbien kokonaismäärä vähenee. Iässä 2;2 uusia verbejä alkaa jälleen tulla käyttöön, mikä kertoo siitä, että Tuomaksen varhaismorfologinen vaihe on vähintäänkin päässyt vauhtiin.

Tuomaksen verbien kehitys näkyy myös epävarmojen verbien määrän vähentymisenä. Sekä epävarmojen verbien määrä, uusien epävarmojen verbien määrä että epävarmojen esiintymien määrä suhteessa verbien kokonaismäärään laskevat Tuomaksen ikäkuukausien karttuessa. Epävarmojen verbien ja niiden esiintymien määrä nousee jälleen iässä 2;2, mutta prosentuaalisesti epävarmojen osuus pysyy edelleen pienempänä kuin esimerkiksi iän 2;0 epävarmojen osuus. Tämä kertoo Tuomaksen puheen selkeytymisestä. Hän tuottaa selkeämpiä taivutusmuotoja, joita litteroijan on helppompaa tulkita. Silti noin 28 prosenttia kaikista verbiesiintymistä on epävarmoja. Kaikista 157

verbistä 39 ei esiinny aineistossa kertaakaan spontaanina tai selkeänä.⁶ Määrä on melko suuri, mutta on otettava huomioon myös se, etteivät epävarmat verbit ole välttämättä ”väärin muodostettuja”. Usein niitä ei vain ole voinut laskea kuuluvaksi tiettyyn kategoriaan, koska Tuomas ääntää ne epäselvästi. Epävarmat muodot ovat siis normaali osa Tuomaksen verbien kehitystä.

⁶ Taulukossa uusien epävarmojen verbien lukumäärä on 61, mutta on otettava huomioon, että useimmat uusista epävarmoista muodoista esiintyvät aineistossa myöhemmin spontaanisti. Taulukon uusien epävarmojen verbien lukumäärä kertoo siis vain sen, montako verbiä on luokiteltu epävarmojen joukkoon ensimmäisenä esiintymiskuukautenaan.

4. TUOMAKSEN VERBINTAIVUTUKSEN KEHITYKSEN TARKASTELUA MUOTORYHMITÄIN

4.1. Verbin perusmuodot

4.1.1. Taustaa

Jorma Toivaisen mukaan suomenkielisen lapsen ensimmäisiä verbinmuotoja ovat usein yksikön kolmannen persoonan preesens ja yksikön toisen persoonan imperatiivi. Imperatiivi ilmestyy lapsen puheeseen varhain: 40 prosenttia Toivaisen tutkimista lapsista käytti imperatiivin tapaisia sanoja iässä 1;0–1;2. Mediaanilapsi käytti yksikön toisen persoonan imperatiivia iässä 1;7 ja yksikön kolmannen persoonan preesensia iässä 1;8. Yhdestä verbistä oli kuitenkin käytössä yleensä vain jompikumpi taivutusmuoto. Sekä imperatiivia että yksikön kolmannen persoonan preesensia samasta verbistä mediaanilapsi käytti iästä 1;10 alkaen. Toivainen kuitenkin huomauttaa, että vielä tässäkin vaiheessa muodot voivat olla ulkoa opeteltuja. (Toivainen 1980: 33, 44.)

Yksikön kolmannen persoonan preesensia ja yksikön toisen persoonan imperatiivia kutsutaan usein suomenkielisen lapsen verbien perusmuodoiksi. Klaus Laalo perustelee niiden varhaista käyttöä sillä, että ne ovat morfologisesti yksinkertaisia ja lyhyitä taivutusmuotoja ja että niitä käytetään myöhemmin kehittyvien monimutkaisempien muotojen rakentamiseen. Lisäksi yksikön kolmannen persoonan preesens on suomen kielessä usein käytetty verbinmuoto, ja se on myös semanttisesti neutraalein verbinmuoto. (Laalo 2003: 329.) Perusmuotoja yksikön kolmannen persoonan preesens ja yksikön toisen persoonan imperatiivi ovat myös esimerkiksi espanjassa, jossa ne ovat morfologisesti yksinkertaisia. Yksikön kolmannen persoonan preesens on myös useimmin käytetty verbinmuoto. (Aguirre 2003: 9.)

Monissa kielissä myös infinitiivi käsitetään lapsenkielessä verbin perusmuodoksi. Esimerkiksi saksankieliset lapset käyttävät infinitiivejä usein jo ennen finiittimuotoisia verbejä, ja infinitiivien määrä vähenee asteittain finiittimuotoisten verbien tullessa käyttöön (Behrens 1993: 62). Myös ruotsissa infinitiivi vaikuttaisi olevan yksi perusmuodoista. Kristina Hanssonin tutkimusten mukaan lapset saattavat korvata infinitiivillä muun muassa preesensmuotoja ja imperatiivia. Menneen ajan muotoja infinitiivi ei kuitenkaan yleensä korvaa. (Hansson 1997: 77–78.)

Vaikka 1. infinitiivin lyhyempää muotoa kutsutaan suomen aikuiskielessä usein verbin perusmuodoksi, se ei kuulu suomenkielisen lapsen ensimmäisten verbinmuotojen joukkoon. Laalon

mukaan syynä voi olla se, että suomessa infinitiivi on morfologisesti monimutkainen muotoryhmä. Lisäksi suomessa on monenlaisia infinitiivejä, joilla on useita eri taivutusmuotoja. (Laalo 2003: 329–330.)

Tuomaksen puheessa yksikön kolmannen persoonan preesens erottuu selkeästi perusmuodoksi. Tuomas käyttää sitä toisinaan laajemmin kuin aikuiskielessä, eikä se aina erotu varsinaiseksi taivutusmuodoksi varsinkaan ensimmäisissä nauhoituksissa, vaan se on ylipäätään eräänlainen yleinen tekemisen ilmaisija. Yksikön kolmannen persoonan preesens on myös Tuomaksen yleisin verbin taivutusmuoto. Myös yksikön toisen persoonan imperatiivi on käytössä nauhoitusten alusta asti, mutta Tuomas ei käytä sitä yhtä usein kuin yksikön kolmannen persoonan preesensia.

Kuten aiemmin mainitsin, kummankin muotoryhmän verbejä Tuomas on käyttänyt jo kauan ennen nauhoitusten alkamisajankohtaa: yksikön toisen persoonan imperatiivia ensimmäisen kerran iässä 0;8 ja yksikön kolmannen persoonan preesensia iässä 0;9 (Laalo 1999: 360, 369). Käsittelen jaksoissa 4.1.2.–4.1.3. Tuomaksen käyttämiä verbin perusmuotoja erikseen.

4.1.2. Yksikön kolmannen persoonan preesens

Käsittelen tässä jaksossa ensin Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preesensmuotojen määrällistä kehitystä ja sitten tarkemmin muodon käyttöä.

Taulukossa 5 näkyy Tuomaksen eri verbeistä muodostamien yksikön kolmannen persoonan preesensmuotojen määrä aineistossa eri ikäkuukausina. Taulukkoon on laskettu sekä yksittäiset yksikön kolmannen persoonan preesensin esiintymät että se, kuinka monesta eri verbistä Tuomas muodostaa yksikön kolmannen persoonan preesensin. Sulkeisiin on merkitty sellaiset verbit tai esiintymät, joista ei kertaakaan kyseisen ikäkuukauden aikana ole käytössä spontaanisti tuotettua tai äänteellisesti selvää muotoa. Uusiksi verbeiksi on määritelty verbit, joista Tuomas on kyseisenä ikäkuukautena muodostanut ensimmäisen kerran yksikön kolmannen persoonan preesensin aineiston nauhoitusten aikana, oli kyseessä sitten epävarmaksi luokiteltu tai selkeä muoto.

Taulukko 5. Yksikön kolmannen persoonan preesens Tuomaksen puheessa ikäkuukausina 1;7–2;2. Epävarmat muodot ja verbit ovat suluissa.

Ikäkuukausi	Verbit	Yht.	Uudet verbit	Yht.	Esiintymät	Yht.
1;7	7+(3)	= 10	7+(3)	= 10	21+(34)	= 55
1;8	13+(13)	= 26	8+(12)	= 20	32+(32)	= 64
1;9	16+(12)	= 28	12+(8)	= 20	22+(26)	= 48
1;10	28+(12)	= 40	11+(9)	= 20	92+(35)	= 127
1;11	13+(5)	= 18	6+(4)	= 10	52+(8)	= 60
2;0	26+(5)	= 31	2+(2)	= 4	79+(26)	= 105
2;1	6+(1)	= 7	(1)	= 1	15+(5)	= 20
2;2	20+(9)	= 29	6+(6)	= 12	93+(59)	= 152
Yht.	-	-	52+(45)	= 97	407+(224)	= 631

Kuten taulukosta on havaittavissa, Tuomas käyttää nauhoitusten aikana yksikön kolmannen persoonan preesensia 631 kertaa yhteensä 97 eri verbistä. Yksikön kolmannen persoonan preesens onkin esiintymämäärien perusteella yleisin verbinmuoto Tuomaksen puheessa kaikkina muina ikäkuukausina paitsi iässä 2;1. Lähes kolmasosa muodoista on epävarmoja. Suhteessa kokonaismääriin epävarmojen määrä ikäkuukausittain vaihtelee. Epävarmojen suuri määrä ei tarkoita sitä, että Tuomas käyttäisi yksikön kolmannen persoonan preesensia virheellisesti. Usein epävarmaksi luokiteltu muoto on epävarma, koska sen käyttötarkoitusta on vaikea tulkita tai Tuomas ääntää sen epäselvästi.

Yksikön kolmannen persoonan preesensien määrän kehitys on Tuomaksen puheessa hyvin vaihtelevaa, kuten verbien kokonaismääränkin kehitys. Ikään 1;11 asti yksikön kolmannen persoonan preesensin esiintymien määrä nousee lukuun ottamatta ikäkuukautta 1;9, jolloin muotoja on käytössä tavallista vähemmän. Iässä 1;11 ja 2;1 esiintymiä on jälleen tavallista vähemmän, iässä 2;0 määrä nousee jonkin verran ja iässä 2;2 määrä nousee taas erittäin suureksi. Syynä epämääräiseen kehitykseen voi olla se, että tietyillä nauhoilla Tuomas toistelee verbejä aivan erityisen intensiivisesti useampaan kertaan, kuten jo jaksossa 3.2. mainitsin. Myös iän 1;7 ja 2;1 muita lyhyemmät nauhoitukset on otettava huomioon.

Esiintymien lisäksi myös verbit, joista Tuomas muodostaa yksikön kolmannen persoonan preesensin, vähentyvät iässä 1;11 ja 2;1. Iässä 2;0 ja 2;2 verbien määrä kasvaa jälleen. Uudet verbit, joista Tuomas muodostaa yksikön kolmannen persoonan preesensin, lisääntyvät myös aluksi tasaisesti, mutta iän 1;10 jälkeen ne alkavat reippaasti vähentyä. Iässä 2;2 uusien määrä nousee jälleen, mutta ei palaa entiselle tasolle.

Yksikön kolmannen persoonan preesensien väheneminen aineistossa saattaa johtua siitä, että Tuomas alkaa samaan aikaan käyttää muitakin muotoryhmiä, eikä yksikön kolmannelle persoonalle verbin perusmuotona ole enää yhtä paljon tilaa kuin aiemmin. Samantyyppinen ilmiö näkyi jaksossa

3.2., kun käsittelin Tuomaksen verbien määrän kehitystä yleisesti: tietyssä vaiheessa lapsi suuntaa energiansa uusien muotoryhmien opetteluun uusien verbien opetteluun sijasta. Koska yksikön kolmannen persoonan preesens on Tuomaksen verbien perusmuoto, jonka hän on oppinut varhaisessa vaiheessa, sen käyttö vähenee, kun uudet taivutusmuodot alkavat tulla puheeseen. Yksikön kolmannen persoonan preesens siis menettää asemansa verbin perusmuotona, kun muut muotoryhmät ottavat osan sen tehtävistä.

Tuomas käyttää yksikön kolmannen persoonan preesensia usein esimerkiksi leikkiensä kuvailuun. Hän kertoo, mitä hän itse tekee tai mitä lelut tekevät. Tuomas keskittyy yleensä meneillään olevaan hetkeen ja puhuu useimmiten siitä, mitä tapahtuu juuri kuluvalle hetkellä tai mitä joku tekee. Hän keskittyy siis konkreettisten tapahtumien kuvailuun.

Aluksi yksikön kolmannen persoonan preesens esiintyy lähinnä yksisanaisissa lauseissa, mutta lauseet pitenevät ikäkuukausien karttuessa. Myös muotojen tulkinta muuttuu helpommaksi, kun Tuomas alkaa puhua selkeämmin ja pidemmillä lauseilla. Iässä 1;11 Tuomas alkaa käyttää yksikön kolmannen persoonan preesensia kysymyslauseissa, ja iässä 2;0–2;2 hän yhdistää yksikön kolmannen persoonan preesenseihin myös infinitiivimuotoja.

On selvää, että yksikön kolmannen persoonan preesens on Tuomaksen puheessa verbin perusmuoto. Se on Tuomaksen yleisin verbinmuoto, ja hän myös käyttää sitä laajasti erilaisissa tilanteissa. Usein on vaikea sanoa, tarkoittaako Tuomas muodolla ylipäätään yksikön kolmannen persoonan preesensia, sillä hän tuntuu mieltävän sen muodoksi, jolla voi ilmaista tekemistä yleisesti. Käsittelen seuraavaksi erilaisia poikkeamia, joita Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preesenseissä on aikuiskieleen verrattuna.

Etenkin ensimmäisissä nauhoituksissa Tuomas tuntuu toistavan yksikön kolmannen persoonan preesensmuotoja ikään kuin huvikseen monta kertaa peräkkäin. Toistelu ei koske pelkästään yksikön kolmannen persoonan preesensin muotoja: Tuomas toistelee paljon esimerkiksi yksikön kolmannen persoonan preteritinkin muotoja. Käsittelen ilmiön kuitenkin tässä jaksossa, koska yksikön kolmannen persoonan preesensin toistaminen näyttää olevan yleisintä jo siitäkin syystä, että se on Tuomaksen yleisin verbinmuoto. Esimerkiksi ikäkuukautena 1;7 Tuomas toistelee *työntää*-verbiä:

- (5) *FAT: hienosti Tommi työnsi .
 *TUO: **työtää [: työntää] .**
 *FAT: Tommi työntää niin .
 *FAT: isiki työntää .
 *TUO: **työtää [: työntää] .**
 %pho: tytä
 *FAT: hyvä Tommi .
 *TUO: **työtää [: työntää] .**
 %pho: n hyvin heikko: tytäh~työtää
 *FAT: työntää niin .
 *TUO: **työtää [: työntää] .**
 %pho: tytä
 *TUO: **työtää [: työntää] .**
 %pho: tytä

Isänsä innostamana Tuomas siis toistaa verbinmuotoa monta kertaa aivan kuin harjoitellakseen sitä. Toisenlainen toistotyyppi samana ikäkuukautena on ilmauksen toistaminen samassa puhunnoksessa:

- (6) *FAT: hyvin Tommi potkas hyvä .
 *TUO: **ittuu [: istuu] ittuu [: istuu] ittuu [: istuu] .**
 %com: toistuu kolme kertaa, kaukana nauhurista
 *FAT: aha Tommi tahtoo tuolin myös .

Isän tulkinnan mukaan Tuomas yrittää puhunnoksessa viestiä haluavansa tuolin, mutta sen sijaan, että pyytäisi sitä, hän toistelee *istua*-verbiä useita kertoja saadakseen haluamansa.

Samanlaista lapsen omien ja toisten ilmauksien toistamista on tutkimuksissaan havainnut myös Anneli Kauppinen. Kauppisen mukaan syynä toisteluun voi olla halu tehostaa ilmauksen voimaa tai kiinnittää kuulijan huomio. Lisäksi lapsi voi toistella ilmausta tunnekuohun vuoksi. Myös ilmaisun jatkuvuutta voi korostaa toistolla. Kun lapsi toistaa ilmaisua suoraan aikuisen perässä, hän saattaa jäädä hokemaan muotoa, jolloin toistaminen on harjoittelua. (Kauppinen 1998: 41, 45–46.)

Tuomaksen tapauksessa kyse lienee sekä harjoittelusta että ilmauksen voiman tehostamisesta. Esimerkissä 5 Tuomas oppii *työtää* 'työntää'-muodon isältään, ja alkaa sitten ikään kuin harjoitellakseen toistaa muotoa. Esimerkissä 6 Tuomas taas tahtoo kiihkeästi tuolin, joten verbin toisto voi olla myös ilmauksen vahvistamista. Lisäksi esimerkiksi ikäkuukautena 1;7 Tuomas toistelee sanaa *avaa* yrittäessään avata leluauton ovea. Muodon toistelu voi siis ilmaista tahtomisen intensiivisyyttä. Periaatteessa toistelua voi pitää myös eräänlaisena esimorfologisena reduplikaation tapaisena keinona: Tuomas ei varsinaisesti taivuta verbiä, vaan toistelee sitä ilmaistakseen esimerkiksi käskyä. Ikäkuukausien karttuessa toistelu vähenee, kun Tuomas oppii muita muotoryhmiä. Toiste-

lua kuitenkin esiintyy jonkin verran vielä viimeisessäkin nauhoituksessa, mutta sen funktiota on vaikea määritellä.

Toinen poikkeavuus Tuomaksen puheessa aikuiskieleen verrattuna on yksikön kolmannen persoonan preesensin käyttäminen muiden persoonien tilalla. Tuomas viittaa yksikön kolmannella persoonalla usein itseensä. Hän saattaa sanoa myös *itte hake* 'itse hakee' tai puhua itsestään Tuomaksena. Hän viittaa yksikön kolmannella persoonalla joskus myös paikalla olevaan isäänsä sekä leluihinsa, oli niitä sitten yksi tai useampi. Yksikön kolmannen persoonan preesensillä viittaaminen muihinkin persooniin ei lasten puheessa olekaan kovin erikoista. Jorma Toivaisen mukaan aikuiset käyttävät lapsille puhuessaan usein yksikön kolmannen persoonan preesenssiä myös yksikön toisen ja ensimmäisen persoonan korvikkeena. Niinpä lapsikin voi viitata yksikön kolmannen persoonan preesensillä itseensä. Muotoa käytetään myös monikon kolmannen persoonan ilmaisemiseen. (Toivainen 1980: 46–47.) Myös Tuomaksen isä puhuu Tuomakselle usein yksikön kolmannessa persoonassa, joten on ymmärrettävää, että Tuomaskin viittaa itseensä samalla persoonalla.

Lasten viittaaminen itseensä yksikön kolmatta persoonaa käyttämällä vähenee yleensä iän myötä. Toivaisen aineistoa tarkastelleiden Alaojan, Viirteen ja Karjalaisen mukaan yli puolet lasten viittauksista itseensä oli yksikön kolmannessa persoonassa iässä 1;0–1;11, jos mukaan laskettiin myös itsen viittaaminen etunimellä. Kolmannen elinvuoden aikana yksikön ensimmäinen persoona alkoi ottaa tilaa yksikön kolmannelta persoonalta, ja noin 75 prosenttia itsen viittaamisesta tapahtui yksikön ensimmäisessä persoonassa. Kolmivuotiaiden lasten viittauksista enää vain 5 prosenttia oli sellaisia, joissa lapsi käytti yksikön kolmatta persoonaa ensimmäisen merkityksessä. (Alaoja–Viirret–Karjalainen 1983: 49, 64, 76.)

Myös Tuomas alkaa tietyssä vaiheessa vähentää itseensä viittaamista yksikön kolmannella persoonalla. Syynä tähän on luultavasti yksikön ensimmäisen persoonan preesens, jota Tuomas alkaa käyttää aktiivisesti iässä 1;11. Yksikön ensimmäisen persoonan käyttöönoton jälkeenkin Tuomas käyttää kuitenkin välillä yksikön kolmatta persoonaa itseensä viitatessaan.

Yksikön kolmannen persoonan preesensin erikoisen käytön lisäksi Tuomas myös ääntää taivutusmuodon joskus epäselvästi. Aina ei ole helppoa erottaa, käyttääkö Tuomas todella yksikön kolmannen persoonan preesensmuotojen päätteissä pitkää vokaalia silloin kuin pitäisi, sillä toisinaan loppuvokaali vaikuttaa lyhyeltä tai puolipitkältä. Tämä aiheuttaa ongelmia muotoryhmien tulokinnassa. Useimmiten tulkitsen tällaiset muodot kontekstin perusteella yksikön kolmannen persoonan preesenseiksi, mutta olen jättänyt ne taulukossa epävarmojen joukkoon. Tyypillisiä epäselviä verbinmuotoja ovat esimerkiksi seuraavat ikäkuukauden 1;7 verbinmuodot:

- (7) *FAT: Tommi potkas tornin nurin niin .
 *TUO: **istu** .
 %pho: **ittu**
 *FAT: istuu .
 *TUO: **istu(u) istuu istuu istuu** .
 %pho: **ittu, ittu, ittu, istu**

Koska muoto ei kontekstinsa perusteella vaikuta imperatiivilta, sitä on todennäköisempää pitää yksikön kolmannen persoonan preesensinä, jonka pääte on kuitenkin jäänyt lyhyeksi. Yksi syy muodon erikoisuuteen voi olla äänteellinen este: pitkän vokaalin tuottaminen on vaikeampaa kuin lyhyen. Vaikka isä antaa Tuomakselle pitkävokaalisen mallin, tämä ei pysty tuottamaan muotoa oikein. Esimerkiksi Antti Iivonen mainitsee, että kun lapsi ei vielä tajua vokaalin pituuden fonologista roolia, hän käyttää neutraalia pituutta, joka kuulostaa puolipitkältä. Iivosen oma tutkimuskohde käytti esimerkiksi sanaa *ke(e)kä* 'kenkä', jossa *e* oli puolipitkä. (Iivonen 1994: 60.) Toisessa artikkelissaan Iivonen mainitsee, että vokaalikvantiteetti vakiintui hänen toisen poikansa puheeseen iässä 1;8 ja toisen puheeseen vasta iässä 2;6. Konsonanttikvantiteetti vakiintui kummallekin kuukautta aikaisemmin kuin vokaalikvantiteetti. (Iivonen 1996: 75.) Myös Lisa Dasinger mainitsee, että suomalaislapset vaikuttaisivat hallitsevan vokaalien ja konsonanttien kvantiteetin vasta vähän ennen kolmatta ikävuottaan tai sen alussa. Lapset eivät siis ensisanoissaan välttämättä tuota pitkiä äännteitä samalla tavalla kuin aikuiset. (Dasinger 1997: 27.) Kvantiteettia ei siis välttämättä omaksuta kovin varhain, joten Tuomaksenkin tapauksessa voi olla kyse siitä, että pitkän vokaalin tuottaminen on hänelle vaikeaa tai että hän ei ymmärrä sen roolia kielessä.

Toisaalta Tuomas hallitsee kyllä pitkän vokaalin tuottamisen osittain, sillä pitkävokaalisia verbinmuotoja on Tuomaksen puheessa nauhoitusten alusta asti. Joskus kuitenkin vaikuttaa siltä, ettei Tuomas käytä pitkää tai lyhyttä vokaalia kovin johdonmukaisesti. Esimerkiksi iän 1;8 esimerkissä 8 ei vokaalin pituuden valinnassa tunnu olevan säännönmukaisuutta:

- (8) *TUO: **kattoo** [: katsoo] .
 %pho: **katto**
 *FAT: hevonen kattoo [: katsoo] siinä .
 *TUO: possu .
 %com: s äännetty kieli hampaiden välissä
 *FAT: no se on possu # hyvä Tuomas !
 *TUO: **kattoo** [: katsoo] .
 *FAT: possukin tulee mukaan kattomaan [: katsomaan] juu .
 *TUO: **kattoo** [: katsoo] .
 *FAT: mahtuu kaikki sinne .
 *TUO: **mahtuu** .
 %pho: **mahtu**
 *FAT: nyt mahtuu hyvin .
 *TUO: **mahtuu** # yhin [: hyvin] .

Välillä Tuomas siis käyttää lyhyttä, välillä pitkää vokaalia. Muotoryhmä on periaatteessa tulkittavissa yksikön kolmannen persoonan presensiksi, mutta joissakin muissa litteraatioiden kohdissa yksikön toisen persoonan imperatiivia ja yksikön kolmannen persoonan presensia on mahdotonta erottaa toisistaan. Esimerkiksi iässä 1;7 Tuomas huutaa kovalla äänellä isälleen *kattoo*, joka kyllä muodollisesti on indikatiivi, mutta saattaa silti ilmaista käskyä. Iässä 1;8 Tuomas taas käyttää esimerkiksi muotoa *aikka* 'leikkaa', joka lyhyen päätteensä puolesta voisi periaatteessa olla vahvaasteinen imperatiivikin. Kaikkein hankalin on esimerkissä 9 esiintyvä muoto, joka oli Tuomaksen puheessa iässä 1;10:

- (9) *TUO: **auttaa** taas .
 %pho: **autaa** taas
 *FAT: auttaa taas ottamaa(n) banaania suuhun .

Esimerkissä vokaali on kyllä selvästi pitkä, mutta konsonantti lyhyt, mikä ei Tuomaksen puheessa ole tyypillistä: yleensä konsonantin pituus on suhteellisen selkeästi tulkittavissa. *Autaa*-muodon heikko aste viittaa imperatiiviin, pitkä vokaali taas siihen, että kyseessä on indikatiivi. Kyseessä saattaa olla myös supistumaverbien pitkävokaalisen imperatiivityypin yleistäminen VA-tyypin verbeihin. Toisaalta Tuomas käyttää nauhoitusten aikana sekä indikatiivi- että imperatiivimuotoja *auttaa*-verbistä oikeinkin. *Autaa*-muotojakin on aineistossa kuitenkin useampia kuin yksi.

Kvantiteetin omaksumisen vaikeuden lisäksi toinen selitys vokaalien pituuden vaihteluun voi olla se, ettei Tuomas ilmaise lyhyellä ja pitkällä vokaalilla aikuiskielen muotoryhmiä, vaan käyttää niitä esimorfologisenä taivutuskeinona, kuten mainitsin jo jaksossa 2.3. Pitkän ja lyhyen vokaalin opposition ilmentäminen on Laalon mukaan varhainen taivutuskeino suomalaisilla lapsilla: monissa lapsen ensisanoissa on suffiksina joko pitkä tai lyhyt vokaali. Niinpä monet lapsen yksikön

toisen persoonan imperatiivit päättyvät lyhyeen vokaaliin ja yksikön kolmannen persoonan preesensit taas pitkään vokaaliin, ja ne ilmaisevat vokaalin pituuden perusteella lyhytkestoista tai pitkäkestoista tekemistä. Sama on havaittu esimerkiksi Laalon tyttären Tuulikin aineistoissa. (Laalo 1997: 188–189, 192.) Myös Jorma Toivainen mainitsee, että pitkät vokaalit ovat erittäin varhain läsnä lapsen kielenkäytössä, sillä suomen kielen monia muita kategorioita ei lapsi voi vielä varhaisessa kielenomaksumisen vaiheessa erottaa toisistaan. Pitkä vokaali viittaa usein jatkuvuuteen, keskeneräisyyteen ja osittaisuuteen. Kaikissa tilanteissa tätä ikonisuutta ei kuitenkaan esiinny, sillä Toivaisen mukaan lapsi joutuu jo varhain havaitsemaan poikkeuksia järjestelmässään. (Toivainen 1996a: 50–51.)

Tuomaksenkin varhaisia verbejä voidaan tarkastella lyhyen ja pitkän vokaalin näkökulmasta, mutta järjestelmä ei näytä olevan Tuomaksella käytössä ainakaan kokonaisvaltaisesti. Voidaan kuitenkin ajatella, että esimerkiksi ikäkuukauden 1;7 verbi *kattoo* kuvaa rajaamatonta tapahtumaa, kun taas esimerkiksi *anna* kuvaa lyhytaikaisempaa, rajattua tapahtumaa. Ehkä Tuomas siis esimerkiksi sanoessaan iässä 1;8 *aikka* 'leikkaa' kuvailee leikkaamista lyhytaikaisena tapahtumana ja auttamista iässä 1;10 *autaa*-verbillä pitkäaikaisempaa tapahtumana. Sama logiikka ei kuitenkaan päde läheskään kaikkiin aineiston verbinmuotoihin: imperatiivit eivät yksiselitteisesti kuvaa lyhytaikaisia tapahtumia tai indikatiivit pitkäaikaisia. Vokaalin pituuden ikonisesta vaihtelusta Tuomaksen kohdalla siis tuskin on kyse.

Yksi syy vokaalien pituuden vaihteluun voi olla siinäkin, ettei litteroijakaan kuule vokaalia välttämättä oikein: nauhalla voi olla taustahälyä tai Tuomas voi puhua hiljaisella äänellä, jolloin vokaalia on vaikea kuulla. Lisäksi luultavasti ainakin osassa verbinmuodoista on kyse kvantiteettieron vaikeudesta sekä siitä, ettei Tuomas vielä ilmaise verbeillään selkeästi mitään muotoryhmää: yksikön kolmannen persoonan preesens on perusmuoto, jolla Tuomas voi välillä tarkoittaa yhtä hyvin käskyä kuin toteamustakin. Joka tapauksessa lyhentyneitä vokaaleita ei enää ikäkuukauden 1;10 jälkeen ole yhtä paljon kuin aiemmin. Kun lauseet pitenevät, muotoryhmiä on helpompi tulkita myös kontekstin perusteella.

Vokaalin lyhentämisen lisäksi Tuomas myös jättää toisinaan pois kokonaisia tavuja kolmitavuisista verbeistä. Esimerkiksi iässä 1;7 potkaisemista kuvaava ilmaisu oli *potka* tai *pokka*, jota en ole tulkinnut verbiksi lainkaan sen vuoksi, ettei ilmaisua voi luokitella mihinkään verbin muotoryhmään. Tällaisia pois jätettyjä verbejä on aineistossani kuitenkin hyvin vähän. Muita Tuomaksen kaksitavuistamia verbejä ovat iän 1;8 *ämpee* 'lämpenee' ja *ämppää* 'hämmentää'.

Vaikka lyhentyneitä yksikön kolmannen persoonan preesensmuotoja onkin kaiken kaikkiaan hyvin vähän, eikä niitä enää ikäkuukauden 1;8 jälkeen enää juurikaan esiinny, kyseessä saattaa olla niin sanottu kaksitavuvaihe. Laalon mukaan kaksitavuvaiheessa lapsi jättää toisen tavun vokaalia kauempana olevat johdin- ja taivutusainekset pois ja lyhentää liian pitkät sanat kaksitavuisiksi, kuten esimerkiksi *käme* 'kävelee' ja *penu* 'peruna'. Kaksitavuvaiheessa on kyse siitä, että lapsi saa kaksitavuistamalla kielen helpommin hallittavaksi. Kun lapsi alkaa hahmottaa erilaisia suffiksiaineksia, hän on valmis luopumaan sanojen lyhentämisestä. (Laalo 1994: 430–445.)

Tuomaksen ikäkuukausien 1;7 ja 1;8 lyhennetyt verbinmuodot voivat siis johtua kaksitavuvaiheesta, vaikka vain muutaman muodon perusteella asiasta ei vielä voi olla varma. Lisäksi Laalon esimerkeissä oman tavunsa muodostavat suffiksit on jätetty pois, Tuomas taas käyttää esimerkiksi *ämpee*-muodossa suffiksia. Vain sanan *ne*-tavu on jäänyt pois. Iässä 1;9 ja 1;10 Tuomas tuottaa joka tapauksessa jo kolmitavuisiakin muotoja, joskin muodot ovat joskus epäselviä, kuten muoto *tuti-ta* 'kurkistaa' tai 'tuiskuttaa'. Myöhempinä ikäkuukausina Tuomas käyttää useampia kolmitavuisia verbejä, kuten *kalastaa* ja *rakentaa*. Iässä 2;2 Tuomas käyttää myös nelitavuisia *piileskellä*-verbiä, joskin epäselvästi.

Vaikka Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preesensin muodoista moni poikkeaa tavalla tai toisella aikuiskielen muodoista, on suurin osa niistä kuitenkin aikuiskielen näkökulmasta tarkasteltuna normaaleja. Mielestäni Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preesensmuotoja ei pidä kuitenkaan liian selkeästi lokeroida pelkästään yhteen kategoriaan, koska etenkin kahdessa ensimmäisessä nauhoituksessa Tuomas tuntuu vasta harjoittelevan muotoryhmän käyttöä, mikä selittää myös esiintymien suuren määrän. Hän ei vielä käytä yksikön kolmannen persoonan preesensia tiettyinä muotoryhmänä, vaan enemmänkin verbin perusmuotona. Myöhemmin muodon käyttö muuttuu enemmän aikuiskielen mukaiseksi, kun muut muotoryhmät alkavat kehittyä ja kun Tuomas alkaa keskittyä niiden tuottamiseen pelkästään yhden perusmuodon käyttämisen sijasta. Oleellista on myös se, että kun yksikön kolmannen persoonan preesens tulee käyttöön useampisanaisiin lauseisiin, muotoja on helpompi tulkita.

4.1.3. Yksikön ja monikon toisen persoonan imperatiivi⁷

Verbin toista perusmuotoa, yksikön toisen persoonan imperatiivia Tuomas käyttää aineistossa melko vähän. Aineistossani on esiintymiä yhteensä 55, joista 13 on epävarmoja. Tuomas muodostaa yhteensä 15 eri verbistä yksikön toisen persoonan imperatiivin.

Tuomaksen imperatiivien käyttö alkaa aineistossani Tuomaksen ollessa 1;7 ikäinen eli ensimmäisessä nauhoituksessa. Iässä 1;7 Tuomas käyttää yksikön toisen persoonan imperatiiveja kolmesta verbistä: *anna*, *ittu* ja *kato*, joista *kato*-ilmausta hän käyttää neljä kertaa. *Ittu*-muoto on epävarma. Etenkin *anna* ja *kato* -muodot ovat hyvin yleisiä myös Toivaisen aineistossa (Toivainen 1980: 34).

Vaikka Tuomas käyttää imperatiivia varhain, muodot eivät ole kovin selkeitä, ja niitä on vaikea tulkita. Etenkin parissa ensimmäisessä nauhoituksessa vaikuttaa siltä, ettei Tuomas hahmota indikatiivin ja imperatiivin semanttista eroa täysin, kuten jo edellisessä jaksossa mainitsin. Esimerkiksi iässä 1;7 Tuomas käyttää muotoja *kattoo* ja *katto~kato* samassa puhunnoksessa, mikä viittaa siihen, ettei käskyn ja toteamuksen ero ole hänelle vielä aivan selvä. Myös iässä 1;8 Tuomas käyttää ilmaisua *anna* erikoisessa kontekstissa:

- (10) *FAT: voi antaa vähän eläimillekin jotain ja .
 *TUO: **anna** .
 %pho: **anna(h)**
 *FAT: eläimille Tuomaskin antaa .

Käskymuoto ei sovi kontekstiin, joten voi olla, että Tuomas vasta harjoittelee muotoryhmän käyttöä ymmärtämättä vielä tarkasti, mihin sitä käytetään. Toisaalta Tuomas saattaa muodolla tavoitella myös yksikön ensimmäisen persoonan preesensia.

Välillä taas vaikuttaa siltä, että Tuomas ehkä ilmaisee käskyä jollakin muulla keinolla kuin imperatiivilla, mikä saattaa selittää imperatiivien vähäisen määrän aineistossa. Käskyä ilmaiseva yksikön kolmannen persoonan preesens on ainakin esimerkki 11 ikäkuukaudelta 1;7:

- (11) *FAT: silloin on usein ajettu bussilla .
 *TUO: **kattoo [: kattoo]** .
 %pho: kimeällä, jyrkästi nousevalla äänellä
 *FAT: isi kattoo .
 *FAT: mistäs isin sopii kattoo ?

⁷ Vaikka monikon toisen persoonan imperatiivi ei olekaan lapsenkielen perusmuoto, käsittelen muotoryhmän kuitenkin tässä jaksossa sen harvinaisuuden vuoksi.

Litteroijan kimeäksi mainitsema ääni ja isän kysymys viittaavat siihen, että Tuomas ilmaisee yksikön kolmannen persoonan preesensmuodolla käskyä.

Tulkintavaikeuksia aiheuttaa myös Tuomaksen ikäkuukaudesta 1;8 lähtien käyttämä monimerkityksinen muoto *mahhu* 'mahdu' joka voi olla yhtä hyvin käsky kuin kieltokin:

- (12) *TUU: **mahdu mahdu mahdu** .
%pho: mahhu mahhu mahuu/mahhu(u)
*FAT: ei taida mahtua sinne se kolikko ketsuppipurkin sisään on liian pieni suuaukko .
*FAT: ei mahdu .
*TUU: aukko .

Olen tulkinnut muodon kieltomuodoksi ilman kieltosanaa, koska Tuomas käyttää etenkin ensimmäisissä nauhoituksissa paljon vastaavantyyppisiä muotoja, jotka voi kontekstin perusteella tulkita kielloiksi. Periaatteessa muoto voisi kuitenkin olla jonkinlainen käskykin, koska kieltoverbi ja imperatiivi ovat taivutukseltaan identtiset.

Tuomaksen imperatiivien kehitys on melko hidasta. Iässä 1;9 Tuomas käyttää imperatiiveja kolmesta eri verbistä, joista yksi on epävarma. Myös iässä 1;10 imperatiivimuotoja on vain kolmesta eri verbistä, mutta ne ovat kaikki epävarmoja. Ikäkuukaudesta 1;11 eteenpäin Tuomaksen imperatiiveja on helpompi tulkita, ja uusiakin imperatiiveja tulee käyttöön. Iässä 2;0 Tuomas käyttää kahdeksasta eri verbistä yksikön toisen persoonan imperatiivia. Hän käyttää imperatiivia myös kokonaisissa lauseissa, esimerkiksi iässä 2;0 *isi tuu kattoo*. Iässä 2;1–2;2 imperatiivien käyttö kuitenkin vähenee jälleen.

Vaikka Tuomas käyttää yksikön toisen persoonan imperatiivia aineistossa vähän, sitä voi kuitenkin pitää perusmuotona sen varhaisen esiintymisen vuoksi, mutta myös siksi, että se sekoittuu usein yksikön kolmannen persoonan preesensiin. Vähäisen määrän voivat selittää tulkintavirheet, sattuma tai se, että tilanne ei ehkä vain ole vaatinut imperatiivin käyttöä. Voi myös olla, että Tuomas ilmaisee käskyä muilla keinoilla kuin taivutusmuodolla, esimerkiksi indikatiivilla ja kimeällä äänellä.

Yksikön toisen persoonan imperatiivit ovat oikeastaan ainoita imperatiivimuotoja Tuomaksen puheessa. Lisäksi Tuomas muodostaa aineiston nauhoitusten aikana yhden monikon toisen persoonan imperatiivin sanoessaan *siitykää* 'siirtykää' iässä 2;0. Tuomas käyttää myös muutaman kerran imperatiivin kieltosanaa *älä*, mutta käsittelen imperatiivin kieltosanaa vasta muiden kieltomuotojen yhteydessä.

4.2. Muut yksikön myönteiset preesensmuodot

4.2.1. Yksikön ensimmäisen persoonan preesens

Yksikön ensimmäisen persoonan preesens on Tuomaksen kolmanneksi yleisin verbinmuoto. Toisin kuin kaksi edellistä käsittelemääni muotoryhmää, se ei ole käytössä vielä aineistoni nauhoitusten alussa, vaikka Laalon (1999: 370) mukaan Tuomas käytti yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä ainakin iässä 1;7.

Omassa aineistossani Tuomas käyttää yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä 99 kertaa. Esiintymistä 16, eli suhteellisen pieni osuus, on epävarmoja. Yhteensä Tuomas muodostaa yksikön ensimmäisen persoonan preesenssin 34 eri verbistä.

Epävarmoja yksikön ensimmäisen persoonan muotoja lienee aineistossa vähän etenkin sen takia, että muotoryhmän tulkinta on helpompaa kuin esimerkiksi yksikön kolmannen persoonan preesenssin: yleensä taivutusmuodon tunnistaa siitä, että puhuja viittaa sillä selvästi itseensä. Ongelmallisinta muotojen tulkinnassa on *-n*-päätteen kuuleminen, mutta olen tulkinnut muodon yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiksi, vaikka olisin kuullut epäselvänkin päätteen. Etenkin VA-tyypin verbeissä yksikön ensimmäisen persoonan preesenssin tulkintaa helpottaa usein heikko aste, joka estää verbiä sekoittumasta yksikön kolmannen persoonan preesenssin muotoihin. Toisinaan yksikön ensimmäisen persoonan käytöstä kertoo myös *minä*-pronomini, vaikka pääte olisikin epäselvä. Yleensä Tuomas kuitenkin käyttää yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä ilman *minä*-pronominia.

Ensimmäisen kerran Tuomas käyttää yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä iässä 1;8, jolloin hän sanoo kerran epäselvästi *ammam* 'annan' ruokkiessaan lelueläimiä. Tuomas tuottaa muodon ehkä *antaa*-verbin yksikön toisen persoonan imperatiivin pohjalta, sillä vartaloon tarvitsee lisätä vain *-n*-pääte. Yksikön kolmannen persoonan preesenssiä *antaa*-verbistä Tuomas ei muodosta koko aineistoni nauhoitusten aikana kertaakaan. *Ammam*-muoto jää kuitenkin satunnaisesti esiintymäksi, sillä seuraavina kahtena ikäkuukautena Tuomas ei käytä yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä lainkaan.

Varsinaisesti muotoryhmä tulee käyttöön iässä 1;11, jolloin Tuomas käyttää neljästä verbistä yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä yhteensä kymmenen kertaa. Vain yksi verbeistä on epävarma. Yksikön ensimmäisen persoonan preesens on myös käytössä useampisanaisissa puhunnok-

sisä sekä kerran 3. infinitiivin illatiivin kanssa. Aivan aikuiskielen mukaisesti Tuomas ei muoto-ryhmää käytä. Ainakin esimerkin 13 *kaataa*-verbin muoto vaikuttaa analogialta:

- (13) *FAT: kaikki, kaikki, hyvä .
*TUU: **kaadan, kaadan** .
%pho: **kaatan, kaatan**
%com: t vai d?

Tuomas käyttää esimerkissä heikon asteen sijasta vahva-asteista muotoa. Vahva-asteinen muoto viittaa siihen, että Tuomas käyttää muodon pohjana yksikön kolmannen persoonan preesensia tai supistumaverbien yksikön ensimmäisen persoonan preesensia, jossa aste ei muutu heikoksi ensimmäisessä persoonassa. Toisaalta kyseessä saattaa olla ääntämiseen liittyvä ongelma: *d*-äänteen lausuminen on Tuomakselle ehkä vaikeaa, enkä itsekään ole nauhaa kuunnellessani kuullut tarkasti, onko kyseessä *d*- vai *t*-äänne.

Iän 1;11 jälkeen yksikön ensimmäisen persoonan preesensin käyttö lisääntyy. Ikäkuukautena 2;0 esiintymiä on yhteensä 24, verbejä 15. Verbeistä kaksi on epävarmoja. Yksikön ensimmäisen persoonan preesensien suureen määrään saattaa vaikuttaa se, että usein Tuomas vastaa isänsä yksikön toisessa persoonassa olevaan kysymykseen yksikön ensimmäisellä persoonalla. Kun isä siis puhuu suoraan Tuomakselle yksikön toisessa persoonassa, tämä itsekin käyttää oikeaa persoonaa vastauksessaan. Välillä Tuomas toki käyttää edelleen yksikön kolmannen persoonan preesensia itsestään puhuessaan, vaikka isän kysymyksessä olisikin yksikön toinen persoona. Toisaalta Tuomas käyttää aineistossa yksikön ensimmäisen persoonan preesensin muotoja spontaanistikin ilman isän kysymyksiä.

Hypätä-verbistä Tuomas muodostaa iässä 2;0 analogian käyttämällä yksikön ensimmäisessä persoonassa taivutusmuotoa *ypään*. Yksikön kolmannesta persoonasta hän käyttää samana ikäkuukautena muotoa *hyppää*. Ilmeisesti Tuomas on *hyppää*-verbin tapauksessa yleistänyt VA-taivutustyyppille tunnusomaisen yksikön ensimmäisen persoonan heikon asteen myös supistumaverbeihin. Analogia muodostuu siis päinvastaisin perustein kuin edellisen ikäkuukauden *kaatan*-muoto. Toisaalta suurin osa yksikön ensimmäisen persoonan preesenseistä on kuitenkin oikein muodostettuja, ja *ypään*-muodossakin voi yhtä hyvin olla kyse satunnaisesta ääntämisvirheestä tai kvantiteetin omaksumisen vaikeudesta kuin varsinaisesta analogiastakin.

Ikäkuukautena 2;1, jolloin nauhoitus on muita lyhyempi, yksikön ensimmäisen persoonan preesensmuotojen määrä vähenee. Iässä 2;2 yksikön ensimmäisen persoonan preesensien määrä

kuitenkin nousee jälleen, ja Tuomas käyttää muotoa yhteensä 42 kertaa 19 eri verbistä, joista yksi on epävarma.

Tuomaksen yksikön ensimmäisen persoonan käyttö lisääntyy siis melko nopeasti nauhoitusten aikana. Samalla yksikön kolmannen persoonan preesensien määrä vähenee jonkin verran, kuten jo jaksossa 4.1.2. mainitsin. Syynä on luultavasti se, että yksikön ensimmäisen persoonan preesensmuotojen ilmestymisen jälkeen Tuomas ei viittaa enää itseensä yksikön kolmannella persoonalla ainakaan yhtä usein kuin ennen. Toisaalta Tuomas edelleen toisinaan viittaa yksikön kolmannen persoonan preesensillä itseensä, eikä yksikön kolmannen persoonan preesensien määrä vähene tassaisesti.

4.2.2. Yksikön toisen persoonan preesens

Tuomas käyttää yksikön toisen persoonan preesensia aineistoni nauhoitusten aikana vain 12 kertaa. Esiintymistä kolme on epävarmoja. Verbejä on käytössä 6. Muotojen käyttö alkaa iässä 2;0, jolloin Tuomas käyttää *olla*-verbistä yksikön toisen persoonan preesensia isänsä puhetta matkimalla:

- (14) *FAT: olethan sinä jo ison kun osaat tuommoisia tehdä .
*TUU: iso xxx sinä **olet** xxx repii palikat xxx .
%pho: ole(t), epii, aitata

Tuomas puhuu itsestään käyttäessään yksikön toisen persoonan preesensia. Hän ei siis vielä ole omaksunut muodon käyttöä, vaan toistaa muodon suoraan isänsä puheesta. Iässä 2;1 muotoja on jo enemmän, neljästä eri verbistä, joista yksi on epävarma. Tuomas käyttää muotoa muun muassa vastatessaan yksikön ensimmäisessä persoonassa hänelle esitettyihin kysymyksiin:

- (15) *TUU: pääsenkö minä mukaan ?
*TUU: **pääset** taakka [: taakse] .
%com: tai saakka

Tuomas muodostaa joitakin kertoja yksikön toisen persoonan preesensin myös spontaanisti ilman, että kukaan on kysynyt häneltä mitään. Esimerkiksi iässä 2;2 Tuomas käyttää muotoa kolmesta eri verbistä. Hän esimerkiksi kysyy isältään *tiäläkkö* 'tiedätkö'.

Yksikön toisen persoonan preesens on siis melko harvinainen Tuomaksen puheessa. Muodon harvinaisuus saattaa johtua siitä, että nauhoilla Tuomas touhuaa usein leikkiensä parissa eikä

näin ollen puhu yleensä suoraan toiselle ihmiselle, ellei kyseessä ole käsky. Lisäksi muotoryhmän voi korvata yksikön kolmannen persoonan preesensillä. Tuomas saattaa myös alkaa käyttää muotoryhmää vasta myöhemmin. Esimerkiksi Eeva Humalamäen Tuulikki-aineistossa yksikön toisen persoonan preesens oli käytössä kaikkina aineiston ikäkuukausina eli ikäkuukausina 2;1–2;6 (Humalamäki 2004: 29). Toivaisen (1980: 51) aineistossa taas oli selvä viive yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan preesensin ilmestymisen välillä. Yksikön toinen persoona tuli käyttöön yleensä puoli vuotta ensimmäisen jälkeen. Tuomaksenkin voi siis olettaa aloittavan muodon käytön aktiivisemmin vasta lähempänä kolmen vuoden ikää.

Yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan preesensin lisäksi Tuomas käyttää yhtä muuta yksikön preesensin myönteistä verbinmuotoryhmää, yksikön kolmannen persoonan konditionaalia. Käsittelen konditionaalin kuitenkin vasta jaksossa 4.7., jossa esiintyvät muutkin konditionaalimuodot.

4.3. Yksikön myönteiset preteritimuodot

4.3.1. Yksikön kolmannen persoonan preteriti

Tuomaksen toiseksi eniten käyttämä verbin muotoryhmä on yksikön kolmannen persoonan preteriti. Muotoryhmä on ollut käytössä jo ennen oman aineistoni nauhoitusten alkua: Tuomas käytti ensimmäistä preteritimuotoaan *pippu* 'tippu' iässä 1;4 (Laalo 1999: 369).

Taulukkoon 6 on laskettu Tuomaksen eri verbeistä muodostamien yksikön kolmannen persoonan preteritimuotojen määrä aineistossani eri ikäkuukausina. Taulukkoon on laskettu sekä yksittäiset yksikön kolmannen persoonan preteritin esiintymät että se, kuinka monesta eri verbistä Tuomas muodostaa yksikön kolmannen persoonan preteritin. Sulkeisiin on merkitty sellaiset verbit tai esiintymät, joista ei kertaakaan kyseisen ikäkuukauden aikana ole käytössä spontaanisti tuotettua tai äänteellisesti selvää muotoa. Uusiksi verbeiksi on määriteltä ne verbit, joista Tuomas on kyseisenä ikäkuukautena muodostanut ensimmäisen kerran yksikön kolmannen persoonan preteritin aineiston nauhoitusten aikana, oli kyseessä sitten epävarmaksi luokiteltu tai selkeä muoto.

Taulukko 6. Yksikön kolmannen persoonan preteriti Tuomaksen puheessa ikäkuukausina 1;7–2;2. Epävarmat muodot ja verbit ovat suluissa.

Ikäkuukausi	Verbit	Yht.	Uudet verbit	Yht.	Verbiesiintymät	Yht.
1;7	1	= 1	1	= 1	2	= 2
1;8	6+(3)	= 9	6+(3)	= 9	44+(4)	= 48
1;9	9+(5)	= 14	6+(4)	= 10	28+(9)	= 37
1;10	13+(3)	= 16	9+(1)	= 10	54+(9)	= 63
1;11	8	= 8	3	= 3	12+(1)	= 13
2;0	8	= 8	0	= 0	15+(1)	= 16
2;1	4	= 4	1	= 1	7+(1)	= 8
2;2	5	= 5	1	= 1	10	= 10
Yht.	-	-	27+(7)	= 34	172+(25)	= 197

Taulukosta 6 on nähtävissä, että Tuomas käyttää yksikön kolmannen persoonan preteritiä aineistoni nauhoitusten aikana 197 kertaa. Esiintymistä 25 on epävarmoja. Verbejä on käytössä yhteensä 34. Verbinmuotojen kehitys on ikäkuukauteen 1;11 asti suhteellisen tasaista: uusista verbeistä muodostettuja yksikön kolmannen persoonan preteritejä on jokaisessa nauhoituksessa suunnilleen yhtä paljon ensimmäistä ikäkuukautta lukuun ottamatta. Jokaisessa nauhoituksessa Tuomas myös käyttää preteritejä useammasta verbistä kuin edellisenä ikäkuukautena, ja myös esiintymien määrä kasvaa ikäkuukautta 1;9 lukuun ottamatta.

Neljänä viimeisenä ikäkuukautena yksikön kolmannen persoonan preteritin käyttö vähenee selvästi: sekä verbit, uudet verbit että esiintymät vähenevät. Epävarmatkin muodot vähenevät, mutta muuten Tuomaksen preteritien kehitys näyttää taantuvan. Osittain syynä voi olla verbien kokonaisvaltainen väheneminen, jota käsittelin luvussa 3. Esiintymien ja verbien määrän vähenemisen voi selittää myös se, että Tuomas käyttää preteritimuotoja enemmän aikuisten tapaan, eikä esimerkiksi toistele verbinmuotoja yhtä paljon kuin aiemmin. Uusien verbien vähenemisen taas selittää ehkä se, että Tuomas on käyttänyt yksikön kolmannen persoonan preteritiä jo kauan ennen aineistoni nauhoitusten ajankohtaa. Hän ehkä keskittyy ikäkuukaudesta 1;11 eteenpäin muiden taivutusmuotojen opetteluun, eikä näin ollen muodosta yksikön kolmannen persoonan preteritiä myöskään uusista verbeistä.

Yksikön kolmannen persoonan preteritimuodot saattavat myös korvautua osittain yksikön ensimmäisen persoonan preteritillä. Koska Tuomas ensimmäisissä nauhoituksissa viittaa yksikön kolmannen persoonan preteritillä toisinaan myös itseensä, voi olettaa, että nimenomaan yksikön ensimmäisen persoonan preteriti korvaa nämä muodot tullessaan käyttöön. Yksikön ensimmäisen persoonan preteriti ei kuitenkaan korvaa yksikön kolmatta persoonaa täysin, sillä sen esiintymiä on aineistossa melko vähän.

Myös nauhoitustilanteen vaikutus on otettava huomioon preteritien määrää tarkasteltaessa. Esimerkiksi ikäkuukauden 1;11 nauhoituksessa Tuomas lukee isänsä kanssa pitkään kirjaa, eikä kirjan tapahtumiin viitattaessa välttämättä tarvita preteritiä kovin paljon.

Tuomas käyttää yksikön kolmannen persoonan preteritiä lähinnä kuvailemaan omia leikkejään. Hän kertoo usein, mitä juuri äsken tapahtui, mitä hän itse teki tai mitä lelu teki. Yleisiä preteritejä ovatkin esimerkiksi muodot *kaatu*, *pysähty* ja *lähti*, joita on helppo käyttää ilmaisemaan hetkellistä, juuri tapahtunutta asiaa. Tuomaksen ja isän puheet ja leikit ovat meneillään olevaan hetkeen sidottuja, joten on ymmärrettävää, että Tuomas viittaa preteritillä juuri tapahtuneisiin asioihin. Ikäkuukaudesta 1;10 lähtien on kuitenkin havaittavissa, että Tuomas käyttää preteritiä myös viittaamaan hiukan aiemmin menneisyydessä tapahtuneisiin asioihin, jos esimerkiksi isän kanssa tulee puheeksi jokin menneisyyteen kuuluva asia. Esimerkissä 16 ikäkuukautena 2;1 Tuomas puhuu isoisänsä laivasta:

- (16) *FAT: siinä laivassa varmaankin on moottori kun se hurisee .
*FAT: onko ?
*TUU: on .
*TUU: **(l)eikisti ukin (l)aiva hurisi .**
%com: r interdent., s heikko
*FAT: leikisti nu /// kenen laiva ?
*TUU: **uki(n) laiva (l)eikisti hurisi .**
%pho: eikitti
%com: isän seuraavan puhunnoksen kanssa samaan aikaan
*FAT: ai ukin ukinko niinkö ?
*TUU: joo .
*FAT: niin ukin laiva vähän oikeestikin hurisi .

Tuomas ei siis viittaa juuri päättyneeseen tekemiseen, vaan kaukaisempaan menneisyyteen. Preteritillä viittaaminen aluksi lähimenneisyyteen ja kehityksen edetessä kaukaisempaan menneisyyteen onkin lapsenkielessä tyypillistä. Esimerkiksi Jorma Toivainen on havainnut, että lapset viittaavat iästä 1;6 eteenpäin lähinnä välittömiin, lyhyisiin tapahtumiin, joita ovat itse olleet todistamassa. Esimerkiksi muodot *meni*, *tuli*, ja *kaatoi* viittaavat välittömään menneisyyteen. Iästä 1;8 eteenpäin Toivaisen aineiston edistyneimmät lapset saattoivat viitata myös kauempana olevaan menneisyyteen, kuten prosessiin tai tilaan, jota olivat itse olleet todistamassa. Esimerkiksi muodot *käytiin* ja *oli* kuvaavat kaukaisempaa menneisyyttä. Iästä 1;8 eteenpäin kaikkein edistynein lapsi käytti myös perfektiä. Kaikki kolme ajallista suhdetta, nykyisyys, lähimenneisyys ja kaukaisempi menneisyys, hallittiin ikään 2;0 mennessä. (Toivainen 1990: 79–81, 84.)

Esimerkiksi saksan kielessä aikamuotojen kehitys on päinvastaista: preteriti omaksutaan vasta perfektin jälkeen, tosin perfektin on käytössä ensin ilman apuverbiä. Kuten Tuomaskin, myös saksankieliset lapset käyttävät menneen ajan muotoja aluksi viittaamaan jo loppuneeseen tekemiseen. Läheskään kaikki saksankielisten lasten menneen ajan muodot eivät kuitenkaan viittaa juuri äskettäin loppuneeseen tekemiseen, vaan kauemmas viittaustilanteesta. (Behrens 1993: 62, 66.)

Etenkin nauhoitusten alkuvaiheessa Tuomas viittaa preteriteillä niin tiukasti juuri tapahtuneeseen tekemiseen, että välillä hän näyttää korvaavan preteritillä myös preesensia: verbin ilmaisema asia on parhaillaan vasta tapahtumassa. Tuomas saattaa sanoa leikeissään esimerkiksi *yt 'nyt' kaatu tai yt ähti 'lähti'*, joiden tilalla voisi periaatteessa käyttää myös preesensia. Tuomaksen isän nauhalla olevista kommentteista voi joskus päätellä, että Tuomas on ehkä käyttänyt aikamuotoa erikoisesti. Esimerkiksi kun Tuomas sanoo *ahkutti 'laskeutui'* leikkiessään lentokoneella iässä 1;9, Tuomaksen isä toteaa preesensissä, että lentokone *laskeutuu*. Esimerkissä 17 ikäkuukaudelta 1;8 ja esimerkissä 18 ikäkuukaudelta 1;10 Tuomas tuntuu käyttävän preteritiä jopa ilmaistes- saan asioita, jotka eivät ole vielä tapahtuneet:

- (17) *FAT: hevonen katsoo [: katsoo] siinä .
*TUU: **kaatu # kaatu** .
*FAT: ei kaatunukaan .
*FAT: Tuomas osas asettaa vaikka on vähän huterat .

- (18) *FAT: <hau> [<] hau hau .
*TUU: hau hau hau **putos(i)** .
*FAT: hauva kiipes(i) pyykkitelineelle ja mahtaako se pudota sieltä vai ?

Kun tarkastellaan isän tulkintaa tilanteesta, käy ilmi, ettei Tuomas ilmaise ainakaan mennyttä aikaa kyseisillä preteritimuodoilla, koska hänen preteritillä ilmaisemansa asiat eivät tapahdu lainkaan. Preteritin käytölle erikoisissa tilanteissa saattaa olla useita selityksiä. Esimerkeissä 17 ja 18 Tuomas on ehkä arvellut lelun putoavan tai kaatuvan ja ilmaissut mennyttä aikaa ikään kuin ennakoiden. Hän myös saattaa viitata johonkin menneisyyden hetkeen, mikäli hän muistaa samantyyppisen tilanteen. Toisaalta voi olla, ettei Tuomas vielä osaa taivuttaa verbejä oikein: taivutuspääte ei ole vielä hahmottunut Tuomaksella varsinaiseksi taivutusmuodoksi, vaan kyseessä on kokonaisuutena opittu sana.

Lisäksi vastaavantyyppiset tilanteet ovat monitulkintaisia, ja niiden tulkintaa haittaa se, etten ole ollut itse läsnä tilanteessa: ilman isän tulkintaa nauhalta ei voi esimerkiksi nähdä, onko Tuomaksen tarkoittama leikkiauto juuri lähtenyt vai lähdössä, kun Tuomas sanoo *yt ähti*. Suomen kie-

lessä preteritiä ei myöskään yksiselitteisesti käytetä pelkästään menneen ajan ilmaisemiseen. Esimerkiksi Isossa suomen kielioipissa (Hakulinen ym. 2005: 1459–1460) mainitaan, että preteritiä käytetään joskus preesensin sijasta esimerkiksi *ja nimi oli?* -tyyppisissä lauseissa, jossa puhujan näkökulma on yhtä aikaa sekä menneessä että nykyisessä ajassa. Preteriti-ilmauksella voi myös kehoittaa toiminnan aloittamiseen, esimerkiksi *nyt menttiin!* On vaikea kuvitella Tuomaksen hahmottavan tämäntyyppistä preteritin käyttöä, mutta mahdotonta se ei ole, mikäli hän on kuullut sitä esimerkiksi kirjojen luvun yhteydessä.

Tuomaksen erikoista yksikön kolmannen persoonan preteritin käyttöä voi tarkastella myös lyhyen ja pitkän vokaalin vaihtelun näkökulmasta, sillä monet Tuomaksen preteritit paitsi ilmaisevat juuri tapahtunutta tekemistä, myös ovat lyhytvokaalisia. Kuten olen aiemmin maininnut, esimerkiksi Laalon (1997: 188–190) mukaan lapsen ensimmäiset preteritit ovat imperatiivien tavoin usein lyhytvokaalisia, mikä heijastaa ikonisesti loppuunsaatettua tekemistä.

Samantapainen ilmiö näkyy myös muissa kielissä: on esitetty, että lapset oppivat aspektin ennen aikamuotoa tai yhtä aikaa sen kanssa (esim. Laalo 1997: 189). Niinpä joidenkin tutkijoiden mukaan ensimmäisissä kielen kehityksen vaiheissa lapsi ilmaisee menneen ajan muodoilla vain perfektivistä aspektia, loppuun asti saatettua tekemistä. Usein vain tilanmuutosta ilmaisevat verbit, jotka ilmaisevat loppuun saatettua tekemistä, esiintyvätkin lapsen puheessa menneen ajan muodoissa. Hypoteesia on myös kritisoitu, mutta esimerkiksi espanjalaislasta tutkineen Carmen Aguirren mukaan loppuun saatetun tekemisen ilmaiseminen on lapselle aluksi osa verbin leksikaalista merkitystä. Aguirre havaitsi, että varhaismorfologisessa vaiheessa lapsen menneen ajan muodoissa olevat verbit ilmaisivat yleensä loppuun asti saatettua tekemistä. Toisaalta samat verbit olivat käytössä myös preesensissä. Modulaarisen morfologian alussa lapsi käytti menneen ajan muotoja jo muunkinlaisista verbeistä kuin tilanmuutosverbeistä, joten vaihe päättyi nopeasti. (Aguirre 2002: 163, 167–172.)

Aspektihypoteesia voi soveltaa myös Tuomakseen. Esimerkiksi *kaatu-* ja *putos-*muodot saattavat siis ilmaista enemmänkin tilanmuutosta ja rajattua, lyhytaikaista tapahtumaa kuin varsinaisesti mennyttä aikaa. *Lähti-*muodossa taas ei ole oleellista, onko auto lähdössä vai lähtenyt, vaan se, että verbi itsessään ilmaisee loppuun asti saatettua tekemistä, joka sitten ilmaistaan sanassa lyhyellä vokaalilla. Samojen verbien pitkävokaalisia preesensmuotoja Tuomas ei käytä läheskään yhtä paljon. Toisaalta on luonnollista, että Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preteritit ovat pääasiassa lyhytvokaalisia, koska ne ovat sitä suomen kielessä usein muutenkin. Lisäksi kaikki Tuomak-

sen lyhytvokaaliset preteritit eivät yksiselitteisesti ilmaise rajattua tekemistä, vaan muunkinlaisia preteritejä on käytössä. Aspektihypoteesi ei siis ainakaan täydellisesti päde Tuomakseen.

Toinen poikkeama Tuomaksen preteritimuodoissa on myönteisen preteritin käyttäminen kielteisen muodostamiseen. Esimerkiksi iässä 1;9 Tuomas käyttää myönteistä preteritiä, vaikka ilmeisesti tarkoittaa kielteistä:

- (19) *FAT: no mitä # kaatu(i)ko auto ?
*TUU: **kaatu(i)** .
*FAT: ei kaatunut .
*FAT: Tommi puistaa päätä(n) ja sanoo että kaatu(i) # nii(n) .

Samantapaisia esimerkkejä on samana ikäkuukautena muitakin. Tuomas käyttää pään pudistamista ilmeisesti kieltomuodon osana, koska ei vielä osaa ehkä tuottaa sekä kieltosanaa että kielteistä preteritiä yhtä aikaa. Palaan tähän asiaan kieltomuotoja käsittelevässä jaksossa.

Tuomas ei aina taivuta preteritimuotoja aikuiskielen sääntöjen mukaisesti. Ikäkuukaudesta 1;9 alkaen Tuomas käyttää kaikkia yksikön kolmannen persoonan preteritin tunnuksia (-i-, -oi- ja -si-tunnusta) preteriteissään. -I-tunnus putoaa usein pois, kuten esimerkiksi muodossa *kaatu* 'kaatui'. Useampien taivutustunnusten tultua käyttöön Tuomas tuottaa myös joitakin analogioita yksikön kolmannen persoonan preteritissä. Esimerkissä 20 näkyy *auttoi*-muodon sekaantuminen muihin taivutustyyppisiin iässä 1;9:

- (20) *FAT: jäikö kiinni?
*TUU: **auttoi** <xxx> [>] .
%pho: **autti**
*FAT: <Tommi auttoi> [<] eli autti [: auttoi] hyvä .

Muutamaa viikkoa myöhemmin saman ikäkuukauden nauhoituksessa Tuomas muodostaa samasta verbistä myös -si-tunnuksellisen preteritin:

- (21) *FAT: pystyyn Tommi nousi itse # hyvä .
*TUU: **auttoi** .
%pho: **auttas**

Loppujen lopuksi aineistosta löytyy myös korrekti *auttoi*-muoto. Myös toinen esimerkki -si-tunnuksen leviämisestä näkyy: Tuomas käyttää *yltti*-muodosta muotoa *ylttäs* iässä 1;9.

Myös monet muut tutkijat ovat havainneet lasten kielessä analogioita etenkin preteritimuodoissa. Esimerkiksi Tuomaksen sisaren Tuulikin puheesta preteritin *-si*-variantti aluksi väistyi, mutta myöhemmin se syrjäytti muita muotoja: esimerkiksi *haki* taipui tiettyssä iässä muotoon *hakes*. *-Si*-tunnus näkyi myös verbeissä, joissa preesens ja preteriti ovat identtisiä, kuten esimerkiksi *leikkiä*-verbissä. Siinä preteritimuoto oli jonkin aikaa *leikkisin*. Laalon mukaan *-i*- ja *-oi*-loppuiset preteriti kilpailevat keskenään, mutta *-si*-preteriti eroaa näistä molemmista selkeästi ja pyrkii siksi toisinaan levittäytymään yli taivutustyyppien. (Laalo 1998: 367–369.)

On olemassa esimerkkejä myös siitä, miten *-i*- ja *-oi*-tunnukset syrjäyttävät *-si*-tunnuksen. Esimerkiksi Jussi ja Sinikka Niemi ja Alpo Räisänen ovat tutkineet lastensa taivutusta. Niemien poika käytti joskus esimerkiksi muotoa *pelki* 'pelkäsi' (Niemi–Niemi 1985: 165) ja Räisäsen lapset muotoa *hakko* 'hakkasi' (Räisänen 1975: 259).

Tuomaksen *autti*-muotokin on tyypillinen, sillä esimerkiksi myös Helka Riionheimon lapsen Alinan puheessa diftongi saattoi puuttua *VA*-tyypin verbeistä: Alina käytti esimerkiksi muotoa *laitin* 'laitoin'. Toisaalta diftongi oli kerran myös sellaisessa muodossa, jonne se ei kuulu, muodossa *näyttöi* 'näytti'. (Riionheimo 2002: 261.) Myös Tuulikki käytti iässä 1;7 *sataa*-verbistä muotoa *sati* (Laalo 1998: 365).

Verrattuna Tuulikkiin ja muihin tutkittuihin lapsiin Tuomaksen analogisten yksikön kolmannen persoonan preteritien määrä on kuitenkin hyvin vähäinen. Syynä voi olla se, ettei nauhoitukseen vain ole sattunut enempää preteritimuotoja. Vähäisenkin analogioiden määrä voi kuitenkin olla merkki varhaismorfologisen kauden alusta.

4.3.2. Yksikön ensimmäisen persoonan preteriti

Tuomas käyttää yksikön ensimmäisen persoonan preteritiä nauhoituksissa huomattavasti kolmatta persoonaa vähemmän. Hän muodostaa yksikön ensimmäisen persoonan preteritimuodon 12 eri verbistä. Esiintymiä on yhteensä 22, joista yksi on epävarma.

Tuomaksen yksikön ensimmäisen persoonan preteritejä ei ole vaikea tulkita. Tuomas viittaa niillä aina itseensä ja useimmiten juuri tapahtuneisiin asioihin. Toisinaan hän vastaa isän yksikön toisessa persoonassa esittämään kysymykseen tai kommenttiin mutta muodostaa yksikön ensimmäisen persoonan preteritin toisinaan myös ilman isän kannustetta.

Ensimmäisen kerran Tuomas käyttää yksikön ensimmäisen persoonan preteritiä ikäkuukautena 1;9. Muoto on äänteellisesti korrekti, mutta ei oikein sovi lauseyhteyteen:

- (22) *FAT: onko siinä pissiä onko # joo .
*TUO: **kakkasin** .
*FAT: hm .
*FAT: no mitäs me tässä kuvassa nähdään ?

Muoto vaikuttaa satunnaiselta, eikä Tuomas käytäkään sitä toista kertaa. Yksikön ensimmäisen persoonan preesensin tavoin preteriti tuleekin käyttöön uudelleen vasta ikäkuukautena 1;11, jolloin Tuomas muodostaa sen viidestä eri verbistä. Koska samana ikäkuukautena yksikön kolmannen persoonan preteritien käyttö vähenee melko paljon, voi olettaa, että yksikön ensimmäinen persoona osittain korvaa kolmannen. Toisaalta muotojen määrä ei ole niin suuri, että se selittäisi kokonaan kolmannen persoonan vähentymisen.

Tuomas käyttää yksikön ensimmäisen persoonan preteritiä myös kaikkina seuraavina ikäkuukausina muutamasta eri verbistä. Esiintymiä on kuitenkin aina alle kymmenen ikäkuukautta kohti. Kaikki tunnustyytit *-in*, *-oin* ja *-sin* ovat käytössä. Kaikkia muotoja Tuomas ei taivuta korrektisti, vaan nauhoituksissa on muutama analogia. Ikäkuukautena 1;11 Tuomas näyttää muodostavan vahva-asteisen muodon *kaataa*-verbistä samalla tavoin kuin preesensissäkin: muoto on *kaatoin*. Voi olla, että Tuomas käyttää muodon pohjana yksikön kolmannen persoonan preesenssiä *kaataa*. Toisaalta kyseessä voi olla myös *d*-äänteen epäselvä ääntäminen.

Toista analogiaa Tuomas käyttää ikäkuukautena 2;2, kun hän yrittää muodostaa yksikön ensimmäisen persoonan preteritin suoraan preesensin pohjalta tai yrittämällä lisätä pelkän *-i*-tunnuksen *da*-tyypin *syöä*-verbiin. Tuloksena on analogia *syöin*. Samantapaista analogiaa käytti myös Tuomaksen sisar Tuulikki ikäkuukautena 1;8. Tuulikki käytti yksikön kolmannen persoonan preteritistä muotoa *syöi*. *DA*-verbien harvinaisuus ja diftongimuutokset ovat Laalon mukaan syy siihen, miksi ne ovat herkkiä analogioille. (Laalo 1998: 365.)

Ikäkuukautena 2;2 Tuomas käyttää useamman kerran myös muotoa *taakotin* 'tarkoitin'. Kahdessa tapauksessa muoto kuuluu *taakottin*. Tuomas saattaa olla käyttänyt mallina yksikön kolmannen persoonan preteritiä. Kyseessä voi olla myös kvantiteetin omaksumisen vaikeus.

Yksikön ensimmäisen persoonan preteritien määrä Tuomaksen puheessa on yllättävän vähäinen, kun ottaa huomioon, että sekä yksikön ensimmäisen persoonan preesensin muodot että preteritimuodot ovat muuten hyvin yleisiä Tuomaksen puheessa. Toisaalta esimerkiksi Humalamäki (2004: 48) mainitsee, että Tuulikilla yksikön ensimmäisen persoonan preteriti vakiintui vasta iässä 2;1. Tuomaksellakin yksikön ensimmäisen persoonan preteritin kehitys saattaa olla vasta alkuvaiheessa.

4.3.3. Yksikön toisen persoonan preteriti

Yksikön toisen persoonan preteritiä Tuomas käyttää koko aineistoni nauhoitusten aikana vain kerran iässä 2;1. Tuolloinkin muoto on hiukan epäselvä, ja se on toistettu suoraan isosiskon perässä:

- (23) *TUU: se sanois(i) onneksi sinä tulit jooko ?
*TUU: onneksi sinä **tuli(t)** .
%com: s ja l interdent., heikko t

Ei liene erikoista, että yksikön toisen persoonan preteritejä ei ole Tuomaksen puheessa enempää, sillä kuten aiemmin mainitsin, yksikön toisen persoonan muotoja ei ole monta myöskään presensissä. Lisäksi myöskään Tuulikki ei käyttänyt yksikön toisen persoonan preteritiä vielä ikäkuukautteen 2;6 mennessä (Humalamäki 2004: 37), ja Toivaisen aineistossakin ensimmäinen lapsi käytti muotoa vasta iässä 2;6 (Toivainen 1980: 71). Toivainen arvelee, että yksikön toisen persoonan preteritimuotojen vähäisyys voi johtua aineiston haastattelutilanteesta, jossa haastatteli ja lapsi eivät yleensä tunteneet toisiaan. Niinpä yksikön toisen persoonan preteritiä ei tullut juuri käytettyä. (Toivainen 1980: 52.) Oma aineistoani ei ole kerätty haastattelumenetelmällä, mutta toisaalta nauhoituksissa puhutaan usein nykyhetkestä ja Tuomaksesta itsestään, joten Tuomas ei ehkä tarvitse yksikön toisen persoonan preteritiä kovin paljon.

4.4. Aktiivin presensin indikatiivin ja imperatiivin kielto muodot

4.4.1. Yksikön kolmannen persoonan presensin kielto muoto ja sen edeltäjät

Tuomaksen kielto muodot eivät tule aluksi käyttöön täydellisinä, vaan ne kehittyvät vaiheittain. Ennen täydellisiä kielto muotoja sekä niiden ilmestyttyäkin Tuomas ilmaisee kieltoa toisinaan pelkän yksikön kolmannen persoonan presensin kielto sanan, pelkän kielto verbin tai eleiden avulla.

Samantyyppinen kehitys oli nähtävissä myös Jorma Toivaisen aineistossa. Ensimmäisissä kielto muodoissa oli yleensä vain *älä*- tai *ei*-sana eri muodoissaan, ja kaksiosaiset kielto muodot tulivat vasta myöhemmin käyttöön. Toivaisen mukaan negatio on kuitenkin yksi varhaisimmista lapsen kielen piirteistä. (Toivainen 1980: 35–36, 38.)

Myös Anneli Kauppinen on havainnut kielto muodon ilmestyvän jo varhain lapsen puheeseen. Kehitys on vaiheittaista: Kauppinen mukaan lapsi ilmaisee kielto muodoilla aluksi olemassa-

olon puuttumista. Esimerkiksi iässä 1;7 Kauppisen tutkimuskohde T yritti ilmaista jonkin asian puuttumisen esimerkiksi osoittaen lamppua ja sanoen *lappa* ja sen jälkeen kohtaa, jossa toisen lampun pitäisi olla sanoen *ee ee*. Seuraavassa vaiheessa iässä 1;9–2;0 T oppi ilmaisemaan, että jotakin asiaa ei ole enää havaittavissa. Esimerkiksi ilmaistakseen mummon ja vaarin poissaoloa hän sanoi *loppu pappa mummu*. Viimeisessä vaiheessa alkoi olla jo erityyppisiä negaatioita, kuten *ei se isi syö piirkakkaa*. Olemassaolon puuttumisen lisäksi T ilmaisi myös omaa tahtoaan kiellolla. Tapoja ilmaista omaa tahtoa olivat esimerkiksi kieltoimperatiivi *älä* tai vastaus *eeei haluatko*-kysymykseen. Myöhemmin, iästä 1;11 eteenpäin T käytti myös *ei alu* 'ei halua' ja *ee ykkää* -tyyppisiä lauseita, joista jälkimmäistä hän täydensi päänpuudistuksella. (Kauppinen 1982: 144–153.)

T:n kehitys on jossakin määrin samantyyppistä kuin Tuomaksella, sillä myös Tuomas ilmaisee kieltomuodoilla omaa tahtoaan aluksi yksisanaisesti. Tyypillistä Tuomakselle on *ei*-sanana käyttö sekä myös päänpuudistaminen. Tuomas ei kuitenkaan käytä yhtä paljon eksistentiaalilauseita kuin T, vaan hän keskittyy enemmänkin kuvaamaan sitä, että jokin hänen tahtomansa asia ei tapahdu.

Taulukossa 7 esitetään Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuotojen lukumäärä ikäkuukausittain. Taulukkoon on laskettu myös yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltosanat silloin, kun ne esiintyvät ilman pääverbiä sekä niin sanotut vajaat kieltomuodot, joilla tarkoitan kieltomuotoja ilman kieltosanaa. Taulukkoon on laskettu sekä yksittäiset esiintymät että se, kuinka monesta eri verbistä Tuomas muodostaa yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuodon. Sulkeisiin on merkitty sellaiset verbit tai esiintymät, joista ei kertaakaan kyseisen ikäkuukauden aikana ole käytössä spontaanisti tuotettua tai äänteellisesti selvää muotoa. Uusiksi verbeiksi on määritelty verbit, joista Tuomas on kyseisenä ikäkuukautena muodostanut ensimmäisen kerran yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuodon aineiston nauhoitusten aikana, oli kyseessä sitten epävarmaksi luokiteltu tai selkeä muoto. Vajaiden kieltojen kohdalle uusia verbejä ei ole laskettu erikseen.

Taulukko 7. Kielto sanat, vajaat kiellot ja yksikön kolmannen persoonan preesens Tuomaksen puheessa ikäkuukausina 1;7–2;2. Epävarmat muodot ja verbit ovat suluissa.

Ikäkuukausi	Kielto muodon tyyppi	Esiintymät	Verbit	Uudet verbit
1;7	Kielto sana <i>ei</i>	0	-	-
	Vajaa kielto	0	0	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	0	0	0
	<u>Yhteensä</u>	0	0	0
1;8	Kielto sana <i>ei</i>	2	-	-
	Vajaa kielto	3+(2)	1	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	1	1	1
	<u>Yhteensä</u>	6+(2)=8	-	1
1;9	Kielto sana <i>ei</i>	16	-	-
	Vajaa kielto	5+(5)	2+(3)	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	2	2	2
	<u>Yhteensä</u>	23+(5)=28	-	2
1;10	Kielto sana <i>ei</i>	11	-	-
	Vajaa kielto	9+(1)	3+(1)	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	4+(4)	2+(4)	2+(4)
	<u>Yhteensä</u>	24+5=29	-	6
1;11	Kielto sana <i>ei</i>	8	-	-
	Vajaa kielto	(2)	(2)	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	9+(1)	7+(1)	5+(1)
	<u>Yhteensä</u>	17+(3)=20	-	6
2;0	Kielto sana <i>ei</i>	13	-	-
	Vajaa kielto	0	0	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	12	4	2
	<u>Yhteensä</u>	25	-	2
2;1	Kielto sana <i>ei</i>	12	-	-
	Vajaa kielto	0	0	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	7	4	0
	<u>Yhteensä</u>	19	-	0
2;2	Kielto sana <i>ei</i>	26	-	-
	Vajaa kielto	1	1	-
	Yks.3.pers.prees.kielt.	16+(4)	9+(1)	5+(1)
	<u>Yhteensä</u>	43+(4)=47	-	6
1;7–2;2	<u>Yhteensä</u>	88+28+60=176		23

Tuomas käyttää kaksiosaista yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuotoa nauhoitusten aikana yhteensä 60 kertaa. Esiintymistä 9 on epävarmoja. Yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuodossa olevia verbejä on käytössä yhteensä 23.

Kuten taulukosta näkyy, yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuotojen esiintymien määrä nousee jokaisena ikäkuukautena aina ikään 2;1 asti, jolloin muotojen määrä laskee luultavasti lyhyen nauhoituksen takia. Iässä 2;2 esiintymiä on jälleen paljon. Eri verbeistä muodostuvien yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuotojen määrän kehitys ei ole yhtä tasaista. Iässä 2;0 ja 2;1 Tuomas käyttää verbejä tavallista vähemmän. Uusien verbien määrässä näkyy samanlainen muutos. Koska lukumäärät ovat pieniä, on päätelmiä kehityksestä vaikea tehdä.

Vajaita kieltoja eli kieltomuotoja ilman kieltosanaa Tuomas käyttää nauhoitusten aikana 28 kertaa. Vajaat kiellot ovat yleensä identtisiä yksikön toisen persoonan imperatiivin kanssa, mutta ne voi kontekstista tunnistaa kieltomuodoiksi. Koska Tuomas käyttää niitä enimmäkseen varsinaisten kieltomuotojen edeltäjinä, on loogista, että vajaat kiellot alkavat vähentyä iän 1;10 jälkeen samaan aikaan, kun yksikön kolmannen persoonan täydellisten kieltomuotojen määrä alkaa nousta. Joinakin ikäkuukausina Tuomas käyttää sekä vajaita että täydellisiä kieltoja.

Yksikön kolmannen persoonan kieltosanaa *ei* ilman pääverbiä Tuomas käyttää nauhoitusten aikana 88 kertaa. Kehitys on epätasaista: kolmena ensimmäisenä aineiston ikäkuukautena määrä nousee, seuraavana kahtena laskee ja sitten nousee ja laskee vuorotellen. Koska Tuomas käyttää *ei*-sanaa moneen eri tarkoitukseen, ei lukumäärien kehityksestä voi vetää johtopäätöksiä.

Tarkastelen nyt erikseen Tuomaksen eri kieltosanatyypppejä. Kieltosana *ei* on Tuomaksen yleisin kieltomuotojen ryhmä. Hän käyttää sitä jokaisena ikäkuukautenaan lukuun ottamatta ikää 1;7. Useimmiten hän käyttää kieltosanaa vastauksena isänsä kysymykseen, kuten aikuiskielessäkin monesti tehdään. Usein *ei*-sana toimii myös kieltoverbin korvikkeena. *Ei*-sanalla Tuomas esimerkiksi ilmaisee jonkin asian poissaoloa tai kieltäytyä tekemästä jotakin. Tuomas myös korvaa *ei*-sanalla imperatiivia. Tyypillistä *ei*-sanalla käyttöä on iän 1;8 esimerkki 24:

- (24) *TUU: **ei** .
*FAT: mitä ei isi mihinkään lähde .
*FAT: isi vaan vähän nauhuria katsoo .
*FAT: no niin .

Tuomas siis kieltää *ei*-sanalla isää lähtemästä. Sanan tilalla voisi myös käyttää imperatiivin kieltosanaa *älä*.

Pelkkä kieltosana pysyy Tuomaksen puheessa pitkään, vaikka hän käyttää ensimmäisen ker-
ran kaksiosaista kieltomuotoa jo iässä 1;8. Silti vielä iässä 2;0 Tuomas ei aina käytä täydellistä kiel-
tomuotoa, kuten esimerkiksi 25 näkyy:

- (25) *TUU: ei kovaa # auto .
*FAT: ajaako se hiljaa se pikku(i)nen auto ?

Puhunnoksesta puuttuu verbi, jonka Tuomas kuitenkin monessa muussa kohdassa osaa yhdistää
kieltosanaan.

Tuomas käyttää kieltosanaa joskus myös ketjussa reduplikaation tapaisena keinona. Kiel-
tosanaa toistamalla hän ehkä yrittää vahvistaa kieltonsa voimakkuutta. Esimerkiksi ikäkuukautena
1;11 Tuomas vastaa *ei ei ei*, kun isä kysyy, tuleeko hän syliin.

Kiellon ilmaiseminen yhdellä sanalla on tyypillistä alle 2-vuotiaille. Toivaisen aineistoa tut-
kineiden Alaojan, Viirteen ja Karjalaisen mukaan yksisanainen kieltö on usein käytössä vielä senkin
jälkeen, kun lapset jo tuottavat kaksisanaisia lauseita. Iästä 2;0 eteenpäin yksisanaisten kieltojen
määrä väheni Toivaisen aineistossa. (Alaoja ym. 1983: 12, 22.)

Pelkän kieltoisanan käyttämisen lisäksi Tuomaksen toinen tapa ilmaista kieltoa on kielto-
muoto ilman kieltosanaa. Näitä niin sanottuja vajaita kieltomuotoja esiintyy Tuomaksen puheessa
eniten ikäkuukausina 1;8–1;10. Esimerkki 26 on ikäkuukaudelta 1;8:

- (26) *FAT: tykkääkö se asua siellä onko se sen koti ?
*TUU: koti .
*TUU: mahdu Tommi .
%pho: mahhu
*FAT: ei Tommi mahdu sinne Tommi on iso # Tommi on niin kovin iso .

Vaikka muoto on muodollisesti imperatiivi, tulkitseen sen kontekstin vuoksi kieltomuodoksi. Tuo-
mas käyttää samaa muotoa myös myöhempinä ikäkuukausinaan tuskaillessaan lelujensa kanssa.
Muodot saattavat periaatteessa olla jonkinlaisia kieltomuodon ja imperatiivin sekoituksia: esimer-
kissä 26 Tuomas toteaa, ettei itse mahdu jonnekin, mutta haluaisi silti, että näin tapahtuisi.

Toisinaan Tuomas täydentää vajaata kieltomuotoaan päänpuudistuksella. Kuten aiemmin
mainitsin, myös yksikön kolmannen persoonan preteritin myönteistä muotoa Tuomas täydensi jos-
kus päänpuudistuksella halutessaan ilmaista kieltoa. Esimerkissä 27 ikäkuukaudelta 1;9 Tuomas toi-
mii samantyyllisesti:

- (27) *TUU: <putoa> [<] .
 *TUU: **putoa** .
 %pho: buutoa, u puolipitkä
 *FAT: ei ne putoa .
 *FAT: **Tommi puistaa päätään** .

Tuomas siis ravistelee päätään ilmaistakseen kieltoa. Koska esimerkki ei ole aineiston ainoa, voi pään pudistelun tulkita kieltoisuuden osaksi. Ehkä kaksiosuisten kieltojen tuottaminen on niin vaikeaa, että pään pudistelu korvaa kieltoisanan. Vajaat kieltoisuuden loppuvatkin vähitellen iän myötä, kun täydellinen kielto tulee käyttöön. Kaksi vuotta täytettyään Tuomas ei enää juurikaan käytä vajaan kieltoa.

Kaksiosuista yksikön kolmannen persoonan presensin kieltoisuuden Tuomas käyttää ensimmäisen kerran iässä 1;8. Pelkät kieltoisanat ja vajaat kiellot ovat siis käytössä täydellisen kiellon rinnalla. Etenkin nauhoituksen alkuvaiheessa Tuomas käyttää täydellistä kieltoisuuden tilanteissa, jossa hän puhuu itsestään tai leluistaan. Tyypillistä kieltoisuuden muodoille on, että Tuomas käyttää niitä ikään kuin itsekseen esimerkiksi leikkiessään, kuten esimerkissä 28 ikäkuukaudelta 1;10:

- (28) *TUU: **ei lähde** nyt **lähtee** nyt **lähtee**
 %pho: ei ähhä~ähhe yt ähtee yt ähtee
 *FAT: lähteekö puputaksi ajamaa(n) ?

Myöhemmin ikäkuukausina Tuomas käyttää kieltoisuuden enemmän keskustellessaan isänsä ja sisarensa kanssa, vaikka hän toki edelleen käyttää kieltoisuuden myös leikeissään. Hän kertoo, mitä leikissä ei tapahdu ja myös kieltää isäänsä ja siskoaan. Muotoja on tällöin helpompi tulkita. Iässä 2;0 Tuomas alkaa myös yhdistää kieltoisuuden infinitiivimuotoihin:

- (29) *FAT: tuleeko toinenkin auto kaatamaan tornia tuleeko ?
 *TUU: **ei** enää toinen auto **kaatamaan** tornia **tule** .
 %pho: elää, toonia tule, l dent.spir.tms.

Vaikka Tuomas vastaakin suoraan isän kysymykseen, hän kuitenkin taivuttaa kieltoisuuden oikein.

Aina kieltoisuuden tuottaminen ei onnistu. Ikäkuukautena 2;1 Tuomas yrittää tuottaa yksikön ensimmäisen persoonan kieltoisuuden. Tuloksena on jonkinlainen sekamuoto:

- (30) *FAT: otetaanko paita leikisti pois ?
 *TUO: otetaa(n) (l)eikisti paita pois .
 %pho: eikitti, huono s
 *TUO: **ei** minä **osaa** saarella **ottaa** paitaa pois .
 %com: r interdent. samoin l

Tuomas ei siis osaa vielä käyttää yksikön ensimmäisen persoonan presensin kielto-
 muodosta, vaikka hän viittaakin itseensä jo oikein *minä*-pronominilla. Aineistoni nauhoitusten aikana
 Tuomas ei vielä alakaan käyttää yksikön ensimmäisen persoonan presensin kielto-
 muodosta.

Tuomaksen yksikön kolmannen persoonan presensin kielto-
 muodoista löytyy muutama ana-
 logia, joista ensimmäinen on ikäkuukaudelta 1;8:

- (31) *FAT: Tuomas ihan oikein osottaa [: osoittaa] siel [: siellä] toinen poni .
 *FAT: tuo on kovin samanlainen .
 *TUO: **ei ei ei mahtu** [: mahdu] .
 *FAT: semmone [: semmonen] pehmoponi # kyllä se mahtuu .

Tuomas on muodostanut vahva-asteisen muodon ottamalla ehkä mallia perusmuotona pitämästään
 presensistä: nauhoituksesta löytyy myös yksikön kolmannen persoonan presensmuoto *mahtua*-
 verbistä. Toisaalta Tuomas on nauhoituksessa hetkeä aiemmin muodostanut preteritin samasta ver-
 bistä muodossa *mahtu*, joten ehkä preteritikin on vaikuttanut kielto-
 muotoon. Lisäksi Laalo mainitsee, että Tuomaksen sisar Tuulikki käytti joskus niin sanottua esipartisiippia, josta *-nUt*-päätte oli
 jäänyt pois, esimerkiksi *äiti kalo* 'äiti kadonnut' (Laalo 1998: 372). Samantyyppinen voi olla myös
 Tuomaksen *ei mahtu* -muoto.

Ikäkuukautena 2;2 Tuomas käyttää muotoa *ei sobi* 'ei sovi', joka on samantyyppinen vahva-
 asteinen muoto kuin *ei mahtu*. Vahvan vartalon tuottaminen onkin lapsenkielellä yleisempää kuin
 heikon vartalon tuottaminen. Esimerkiksi Riionheimo toteaa eräessä artikkelissaan, että hänen lap-
 sensa Alina yleisti yksivartaloiset verbit usein vahva-asteisiksi. Esimerkiksi *kulkea*-verbin kielto-
 muoto oli Alinalla *eikä kulke*. Muotojen muuttaminen vahvasta asteesta heikkoon oli sen sijaan har-
 vinaisempaa. (Riionheimo 2002: 265–266.) Myös Jussi ja Sinikka Niemi mainitsevat, että verbin
 vahva vokaalivartalo voidaan käsittää verbin perusmuodoksi (Niemi – Niemi 1985: 170).

Tuomas näyttää yrittävän yleistää myös VA-verbien lyhytvokaalisen kielto-
 muodosta, jossa vokaali ei normaalisti lyhene. Tuloksena on muutama analogia.
 Ikäkuukautena 1;10 Tuomas käyttää muotoa *ei piipa* 'ei piippaa', ja ikäkuukautena 2;0 muotoa *ei*
osa 'ei osaa'. Muodot saattavat toisaalta olla lyhytvokaalisia myös siitä syystä, että Tuomas ei ehkä
 vielä ole omaksunut vokaalikvantiteettia tai ääntää muodot muuten vain epäselvästi.

4.4.2. Yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan preesensin kieltomuoto

Yksikön kolmannen persoonan preesensin lisäksi Tuomas käyttää hyvin vähän muita aktiivin preesensin kieltomuotoja. Yksikön ensimmäisen persoonan kieltosanaa *en* Tuomas käyttää nauhoitusten aikana vain kerran iässä 2;0 vastatessaan isänsä kysymykseen. Tuolloinkin muotoa on vaikea tulkita, sillä yksikön ensimmäisen persoonan *n*-äänne muuttuu usein *h*-äänteen kaltaiseksi äänneeksi. Täydellistä yksikön ensimmäisen persoonan kieltomuotoa Tuomas ei siis muodosta nauhoitusten aikana lainkaan.

Myös yksikön toisen persoonan kieltomuoto esiintyy nauhoituksissa vain kerran, iässä 2;0. Tuolloin Tuomas sanoo *et ää auta* kieltäessään isäänsä auttamasta. Muoto on siis ehkä jonkinlainen imperatiivin korvike, sillä *ää*-äännähdys saattaa tarkoittaa *älä*-sanaa.

4.4.3. Yksikön toisen persoonan imperatiivin kieltomuoto

Yksikön toisen persoonan imperatiivin kieltomuoto esiintyy aineistossani vain muutaman kerran ja silloinkin ilman pääverbiä. Iässä 1;9 Tuomas sanoo *älä* kieltäessään isäänsä tekemästä jotakin, ja iässä 2;1 hän kieltää *älä*-sanalla siskoaan. Täydellistä imperatiivin kieltomuotoa Tuomas ei aineistoni nauhoitusten aikana käytä. Kuten olen aiemminkin maininnut, syynä saattaa olla se, että Tuomas ilmaisee käskyä ja kieltä ehkä indikatiivilla tai *ei*-sanalla. Esimerkiksi ikäkuukautena 1;11 Tuomas kieltää siskoaan:

- (32) *TUU: olen perillä minä menen lauttaan .
 *TUU: **ei saa mennä** siihe(n) .
 %pho: heikko s

Tuomas siis voisi sanoa myös *älä mene* mutta käyttääkin kohteliaampaa muotoa. Tämä saattaa vaikuttaa siihen, miksei Tuomas käytä imperatiivin kieltomuotoja enempää nauhoitusten aikana.

Esimerkiksi Jorma Toivaisen aineistoa tutkineiden Alaojan, Viirteen ja Karjalaisen (1983: 11) mukaan imperatiivin kieltomuoto esiintyykin alle kaksivuotiailla yleensä yksisanaisena, joten ei liene erikoista, ettei Tuomas käytä enempää yksikön toisen persoonan imperatiivin kieltomuotoa.

Tuomas käyttää kieltomuotoa myös yksikön kolmannen persoonan konditionaalista, passiivin preesensistä, yksikön kolmannen persoonan preteritistä ja yksikön kolmannen persoonan per-

fektistä. Käsittelen nämä kieltomuodot kuitenkin vasta partisiippi-, passiivi- ja konditionaalijaksoissa 4.5.–4.7.

4.5. Partisiipin sisältävät verbinmuodot

4.5.1. Aktiivin ja passiivin toinen partisiippi ilman apuverbiä

Tuomas käyttää toista partisiippia aikuisten tavoin perfektin ja preteritin kieltomuodon ilmaisemiseen. Aluksi partisiippimuodot ovat kuitenkin käytössä ilman *olla*-apuverbiä. Partisiippien käyttäminen ilman apuverbiä ei olekaan lapsenkielellä harvinaista. Esimerkiksi Behrens (1993: 62) mainitsee, että saksaa puhuvat lapset saattavat käyttää partisiippia ikään kuin perfektin edeltäjänä ilman apuverbiä. Myös Tuomaksen puheessa aktiivin toinen partisiippi vaikuttaisi olevan perfektin sekä myös preteritin kieltomuodon edeltäjä. Adjektiivisessä käytössä partisiipit eivät Tuomaksen puheessa ole.

Aktiivin toisen partisiipin muotoja ilman apuverbiä on Tuomaksen puheessa 17, joista 5 on epävarmoja. Verbejä on käytössä yhteensä kymmenen. Tuomas käyttää aktiivin toista partisiippia ilman apuverbiä ensimmäisen kerran ikäkuukautena 1;9 kahdesta eri verbistä. Toinen muoto on toisto verbistä *tehdä*. *Kaatunut*-muotoa Tuomas sen sijaan toistelee enemmän tai vähemmän itsenäisesti. Esimerkissä 33 Tuomas näyttää käyttävän muotoa kielteisenä preteritinä:

- (33) *TUU: **kaatunut** .
%pho: kaatunu
*FAT: Eppu ei kaatunu(t) ja Tuomas taas **puistaa päätä(n)** .
*TUU: xxx .
*TUU: pystyyn pystyyn .
%pho: pysstu
*FAT: pystyyn # hyvä .
*TUU: Eppu .
*FAT: Eppuko nousi pystyy(n) ?
*TUU: sisko .
%pho: tiitta
*FAT: sisko nii(n) .
*TUU: **kaatunut** .
%pho: kaatunu/kaatu(u)nu
*FAT: siskoko kaatui ?
*FAT: vai ei kaatunu(t) ?
*TUU: **ei** .

Tuomas siis ilmaisee pään pudistuksella ja partisiipilla luultavasti preteritin kieltomuotoa, koska ei vielä osaa yhdistää pääverbiin kieltosanaa. Kuten aiemmin mainitsin, Tuomas on käyttänyt päänpu-distusta joskus myös silloin, kun pääverbinä on ollut yksikön kolmannen persoonan preteritissä ole-va verbi tai vajaa kieltomuoto. Partisiippiesimerkki on kuitenkin aineiston ainoa.

Tuomas käyttää aktiivin toista partisiippia joskus muutenkin aikuiskielestä poikkeavalla ta-valla. Jotkut muodot Tuomas ääntää epäselvästi, kuten esimerkiksi *kaatu(u)nu* tai *katunu* 'kaatunut'. Joskus Tuomas käyttää muotoa myös konteksteissa, joihin se ei välttämättä kuulu, kuten esimerkis-sä 34 ikäkuukaudelta 1;9:

- (34) *TUO: **kaatunut** .
 %pho: katunu/ka(a)tunu
 *FAT: no ei tainnu(t) oikeesti [: oikeasti] kaatua nii(n) ei kaatunu(t)oikeesti [: oikeasti] .

Kyseessä on tilanne, jossa Tuomas on ilmeisesti teeskennellyt kaatumista. Paremmiin kontekstiin sopisi ehkä preteriti.

Iässä 1;10 Tuomas muodostaa aktiivin toisen partisiipin kuudesta eri verbistä. Monet muodoista korvaavat perfektiä, kuten esimerkiksi *kaikki ukot menny* ja *titto piitäny* 'sisko piirtänyt'. Tuomas myös käyttää yhtä vajaata preteritin kieltomuotoa *ähtenykkää* '(ei) lähtenytkään'. Iän 1;9 *kaatunu*-tyyppisiä muotoja on Tuomaksen puheessa jälleen. Partisiippi ei tunnu sopivan tilanteeseen aina-kaan esimerkissä 35:

- (35) *TUO: nyt roikkuu hauva .
 %pho: yt aikkuu aua
 *FAT: roikkuu hauva ja sitte(n) taas putos(i) .
 *TUO: kauas **pudonnut** pikku(i)seen .
 %pho: kouas **putonnu**
 *TUO: nyt kauas **putosi** .
 %pho: yt putus/putos
 *FAT: nyt putos(i) aika kauas .

Tuomas käyttää siis ensin aktiivin toista partisiippia, mutta muodostaa sitten preteritin. Aikamuoto- jen ero ei siis ehkä ole Tuomakselle vielä täysin selvä. Lisäksi *putonnu*-muoto on vahva-asteinen analogia, jonka mallina on lienee ollut yksikön kolmannen persoonan preesens.

Samantapainen analogia löytyy esimerkiksi Tuomaksen sisaren Tuulikin puheesta. Tuulikki käytti esimerkiksi muotoa *pelkäny* 'pelännyt'. Toisaalta Tuulikki käytti myös muotoa *otannu* 'ot- tanut', jossa yksivartaloinen verbi sopeutui supistumaverbien partisiippiin. (Laalo 1998: 372.)

Ikäkuukauden 1;10 jälkeen Tuomas ei enää juurikaan käytä aktiivin toista partisiippiä. Iässä 1;11 hän käyttää aktiivin toista partisiippiä kahdesta eri verbistä, joista toinen on epävarma. Ikäkuukausina 2;0–2;1 aineistossa ei ole yhtään aktiivin toista partisiippiä ilman apuverbiä. Iässä 2;2 muoto esiintyy kerran. Aktiivin toisen partisiipin käyttö ilman apuverbiä vaikuttaa Tuomaksen puheessa siis väliaikaiselta kaudelta.

Huomattavasti aktiivin toista partisiippiä harvinaisempi muoto nauhoituksissa on passiivin toinen partisiippi. Tuomas käyttää sitä yhteensä kolme kertaa kolmesta eri verbistä. Yksi on epävarma. Tuomas toistaa iässä 1;8 yhden passiivin toisen partisiipin muodon *nähty* isänsä perässä, mutta seuraavan kerran passiivin toinen partisiippi on käytössä vasta iässä 1;11, kun Tuomas käyttää spontaanisti muotoa *iimattu* 'liimattu'. Myös ikäkuukautena 2;0 Tuomas käyttää yhtä passiivin toista partisiippiä *koitettu* vastatessaan isän kysymykseen *mitä on tehty*.

4.5.2. Perfekti ja yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto

Kaksiosaisia perfektimuotoja ja yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuotoja Tuomas käyttää aineistossa vähän. Perfekti ilmestyy Tuomaksen puheeseen vasta iässä 2;2, ja esiintymiä on vain muutama. Tuomas käyttää yksikön ensimmäisen persoonan perfektiiä iässä 2;2 kuusi kertaa verbistä *syödä*:

- (36) *TUU: **olen syönyt(t)** !
%pho: l dent.spir.tms.
*FAT: olet kyllä nii(n) etevä .
*TUU: **olen** (l)eikisti **syönyt(t)** tämmöset !
%com: s interdent.
*FAT: hyvä .
*TUU: **olen** # tonne **pannaa(n)** semmoset .
%pho: l dent.spir.tms.
*FAT: juu .
*TUU: uusia isoja kiviä **syön** .

On vaikea sanoa, mihin ajanjaksoon Tuomas perfektillä viittaa, joten ei voi analysoida, käyttääkö hän aikamuotoa oikein. Muita myönteisiä perfektimuotoja Tuomas ei nauhoitusten aikana käytä. Yksikön kolmannen persoonan perfektin kieltomuotojakin Tuomaksen puheessa on ikäkuukautena 2;2 vain yksi: hän käyttää muotoa *ei ole kiivenny*.

Ilmeisesti perfektin kehitys on siis aineiston viimeisessä nauhoituksessa vasta alkamassa, eikä Tuomas ehkä vielä hallitse eroa perfektin ja preteritin välillä. Lisäksi lapsi ei välttämättä tarvit-

se kahta erilaista menneen ajan muotoa puheessaan. Perfekti ei välttämättä sovi tilanteeseen, jossa käsitellään juuri tapahtuneita asioita. Näissä tilanteissa Tuomas käyttää yleensä preteritiä.

Toinen muotoryhmä, jossa Tuomas käyttää toista partisiippia, on yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto. Täydellistä yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuotoa Tuomas käyttää kuitenkin aineistoni nauhoitusten aikana vain kaksi kertaa. Iässä 1;10 Tuomas sanoo kerran *ei ähteny* 'ei lähtenyt'. Lisäksi ikäkuukautena 2;0 Tuomas käyttää yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuotoa toisen kerran vastatessaan isän kysymykseen *tuleeko se?* Tuomas vastaa *ei tulennu*. Muoto on siis analogia, jonka Tuomas on muodostanut vokaalivartaloisen preesensin pohjalta. Laalon (1998: 372) mukaan samanlainen muoto oli myös Tuulikin puheessa. Tuulikki käytti esimerkiksi muotoa *nousenu* 'noussut'.

Sekä perfekti että preteritin kieltomuoto ovat siis hyvin harvinaisia Tuomaksen puheessa. Esimerkiksi Jorma Toivainen mainitsee, että preteritin kieltomuoto omaksutaankin yleensä vasta noin puoli vuotta myönteisen muodon jälkeen, koska preteritin kieltomuodossa on kaksi sanaa. Lapsilla on taipumus vastata kysymyksiin yhdellä sanalla, mikä viivästyttää preteritin kieltomuodon käyttöönottoa. Perfektin suhteen Toivaisen tulokset eroavat omistani. Toivaisen mukaan mediaanilapsi omaksuu perfektin iässä 2;4, ja ensimmäisissäkin esiintymissä vähintään yksi perfektimuoto on käytössä lähes kaikilla lapsilla apuverbin kanssa. Kaksiosaiset perfektit, joissa on myös apuverbi, ovat aineistossa yleisempiä kuin partisiipit yksinään. Toivaisen mukaan syynä perfektin suhteellisen aikaiseen ilmestymiseen on kopulaverbin yleisyys puheessa ja sen varhainen omaksuminen. (Toivainen 1980: 72–75.)

Toivaisen aineiston lasten omaksumisikää ei voi verrata Tuomakseen, mutta perfektien yleisyys partisiipeihin verrattuna on mielenkiintoista. Toivaisen aineisto on toisaalta pidemmältä ajalta kuin omani, joten tämä voi selittää sen, miksi perfekti on yleisempi Toivaisen aineistossa kuin omassani. Tuulikki-aineistossa perfekti on harvinainen: Tuulikki käyttää perfektiiä iässä 2;2–2;6 vain kahdeksan kertaa (Humalamäki 2004: 40).

4.6. Passiivi

4.6.1. Passiivin preesensin myönteinen ja kielteinen muoto

Passiivin preesens on aineistossani Tuomaksen neljänneksi useimmin käyttämä verbin muotoryhmä. Laalon (1999: 369) mukaan Tuomas onkin käyttänyt passiivia ensimmäisen kerran jo iässä 1;6.

Jorma Toivaisen mukaan suomalaiset lapset alkavat käyttää passiivia suunnilleen samaan aikaan kuin yksikön ensimmäistä persoonaakin. Passiivi on lapsenkielessä yleinen, sillä sitä käytetään monikon ensimmäisen persoonan korvikkeena, kuten aikuiskielessäkin. Ainakin Toivaisen aineistossa passiivi viittasi useimmiten monikon ensimmäisen persoonan preesensiin. Lähes puolella lasten käyttämistä passiiveista oli myös imperatiivimerkitys. (Toivainen 1980: 55,58–59.)

Omassa aineistossani Tuomas käyttää passiivin preesensia 20 verbistä. Esiintymiä on yhteensä 72, ja niistä 25 eli runsas kolmannes on epävarmoja. Periaatteessa passiivi on siis yleinen muotoryhmä, mutta toisaalta se muodostuu melko harvasta verbistä, ja moni esiintymistä on epävarma.

Tuomas alkaa käyttää passiivia omassa aineistossani iässä 1;10. Passiivin yritelmiä on kyllä jo edellisinäkin kuukausina. Esimerkiksi ikäkuukauden 1;7 nauhoituksessa Tuomas käyttää ehkä lyhentynyttä passiivimuotoa *ottaa*-verbistä:

- (37) *TUU: **otti ote** .
 %pho: ottii, otee
 %com: päate ehkä puolipitkä?
 *FAT: tuleeko ?
 *FAT: Tommi anto(i) autolle vauhtia .

Muoto on kuitenkin niin epäselvä, ettei sen perusteella voi juuri vetää johtopäätöksiä passiivin käytöstä enkä ole sitä aineistossakaan laskenut lainkaan verbiksi. Toisaalta Laalo (1998: 364–365) mainitsee Tuomaksen sisaren Tuulikin puheessa tietyssä vaiheessa olleen kaksitavuistuneen esipassiivin, jolloin Tuulikki lyhensi passiivimuodot kaksitavuisiksi. Kyseessä saattaa olla samankaltainen ilmiö.

Myöskään iässä 1;8 Tuomas ei käytä spontaanisti passiivia, ellei oteta lukuun epäselvää *uuah*-muotoa, jonka isä on tulkinnut muodoksi *juodaan*. Vasta ikäkuukautena 1;10 passiivin preesensmuotoja on viidestä eri verbistä. Niistäkin yksi on isän perässä toistettu ja toinen muulla tavoin

epäselvä. Tuomas tuntuu käyttävän iässä 1;10 passiivia enimmäkseen monikon ensimmäisen persoonan merkityksessä, mutta myös kehotuksissa, kuten esimerkissä 38:

- (38) *FAT: saanko auttaa vähä(n) ?
*TUO: tämä **avataan** .
%pho: avataa
*FAT: noi(n) .
*TUO: kiitos .
%pho: tiitos

Tuomas siis tuntuu käyttävän passiivin preesensia jonkinlaisena lievänä käskynä ikään kuin hyväksyen isän avuntarjouksen.

Määrällisesti passiivien käyttö ei juuri kehity ikäkuukausien aikana. Ikäkuukautena 1;11 Tuomas käyttää neljästä verbistä passiivin preesensia. Yksi niistä on toisto, yksi äänteellisesti epäselvä ja yksi peräisin lastenlaulusta: Tuomas laulaa *tsuku tsuku lähleetään*. Iässä 2;0–2;2 passiivi on käytössä spontaanisti 4–5 verbistä ikäkuukautta kohti. Iässä 2;1 Tuomas oppii yhdistämään passiivin infinitiivimuotoon: hän käyttää esimerkiksi ilmaisua *ukkummaa mennä(ä)h* 'nukkumaan menään'.

Tuomaksen passiivien taivutuksessa on muutama erikoinen piirre. Iässä 1;10 *auttaa*-verbien passiivissa esiintyy joskus ylimääräinen *-ta*-tunnus:

- (39) *FAT: mistä putoo [: putoaa] ?
*TUO: tuosta .
%pho: tohta
*FAT: ai t(u)osta ikkunastako ?
*TUO: xxx .
*FAT: vai ikku(nasta) .
*TUO: **autatetaan** [: **autetaan**] kohta .
%pho: **autatetaa** tohta
%com: tuosta vai kohta ?

On vaikea sanoa, miksi ylimääräinen *-ta*-tunnus näkyy passiivissa, sillä Tuomas käyttää *auttaa*-verbin passiivia samassa nauhoituksessa oikeinkin. Näyttää siltä, että Tuomas on lisännyt imperatiivin *auta*-muotoon suoraan passiivin tunnuksen ja päätteen. Hän saattaa yrittää ilmaista muodolla sekä kehotusta että passiivia.

Tuomaksen passiivimuodoissa on muunkinlaisia poikkeamia, jotka voi tulkita analogioiksi. Iässä 1;11 Tuomas käyttää muotoja *aittetaa* ja *aitteetaa* 'laitetaan'. Kun muodossa siis pitäisi normaalisti olla heikko aste, Tuomas käyttää vahvaa. Hän käyttää mallina yksikön kolmannen persoonan

nan preesensia, tai kyseessä voi olla myös vain satunnainen ääntämisvirhe. Seuraavana ikäkuukautena Tuomas ääntää *laitetaan*-muodon jo oikein, mutta muodostaa samantyyppisen vahva-asteisen muodon *eikkitä* 'leikitään'. Iässä 2;2 Tuomas muodostaa yhden selvästi analogisen passiivin preesensin:

- (40) *FAT: jos tässä ei ole niin haetaan toisesta .
*TUU: **haetaa(n)** .
%pho: **haeta(a)**
*FAT: minä voin hakea .
*TUU: yh(d)essä **hakettaa** [: haetaan] .
%pho: **hak(k)etaa**

Tuomas siis toistaa *haetaan*-muodon isän perässä ensin oikein, mutta kun isä käyttää verbin infinitiivimuotoa *hakea*, Tuomas muuttaa passiivin vahva-asteiseksi.

Vaikka passiivin preesensin esiintymiä on aineistossa melko paljon, Tuomas tuntuu vasta harjoittelevan passiivin käyttöä. Passiivista ei esiinny kovin monesta verbistä, ja monet muodoista ovat isän perässä toistettuja. Analogiat kertovat siitä, ettei Tuomas ole vielä hahmottanut sääntöä, jonka avulla passiivi muodostetaan. Passiivin käytön vähäisyys aineistossa tuntuu erikoiselta, sillä Tuomas on kuitenkin käyttänyt passiivista jo ennen aineiston nauhoituksia. Lisäksi esimerkiksi Tuulikki muodosti ikäkuukausien 1;8–2;1 välillä passiivin preesensin yhteensä 28 eri verbistä (Laalo 2003: 327).

Tuomas käyttää myös kieltomuotoa passiivin preesensistä, joskin satunnaisesti. Esiintymiä on yhdeksän, joista yksi on epävarma. Verbejä on viisi. Ensimmäisen kerran Tuomas käyttää muotoa ikäkuukautena 1;11. Tuomas ja hänen isänsä katselevat kirjasta kuvia, ja Tuomas käyttää passiivin preesensin kieltomuotoa kieliopillisesti oikein tarkoittaen ilmeisesti, ettei kirjan kuvaa voi syödä:

- (41) *FAT: Tommi sen nappas .
*TUU: **ei ei** kukkaa **syölä** [: **syödä**].
%pho: kukaa, ö ä-mäinen
*FAT: ei kukkaa ei syödä .

Ikäkuukausina 2;0–2;1 Tuomas käyttää passiivin preesensin kieltomuotoa selkeästi yhdestä verbistä kumpanakin ikäkuukautena, ikäkuukautena 2;2 kahdesta verbistä. Verbit ovat *ei aiteta* 'ei laiteta', *ei yypsetä* 'ei lypsetä', *ei voida* ja *ei anneta levätä*. Näistä *ei voida* on vastaus isän kysymykseen *voidaanko*. Yleensä Tuomas käyttää muotoa monikon ensimmäisen persoonan merkityksessä.

Passiivin preesensin kielto-*muoto* on siis erittäin harvinainen Tuomaksen puheessa. Yleinen se ei ole lapsenkielessä muutenkaan. Laalon mukaan Tuulikki käytti passiivin preesensin kielto-*muotoa* kerran ikäkuukausina 1;11 ja 2;1 (Laalo 2003: 327), ja Humalamäen mukaan *muoto* vakiintui vasta iässä 2;5 (Humalamäki 2004: 48). Toivaisen aineistossa passiivin kielto-*muotoa* on, mutta aluksi se usein koostui *ei*-sanasta ja passiivin myönteisestä preesensistä (Toivainen 1980: 61). *Muoto* ei ole lapsille siis helppo.

Tuomas käyttää passiivista myös konditionaalialia. Käsittelen passiivin konditionaalialin kuitenkin vasta konditionaalijaksossa 4.7.

4.6.2. Passiivin preteriti

Tuomas käyttää nauhoitusten aikana passiivin preteritiä vain kahdeksan kertaa, ja niistäkin viisi on epävarmoja. Verbejä on käytössä yhteensä kuusi. Aiempien tietojen mukaan Tuomas on käyttänyt passiivin preteritimuotoa ainakin iässä 1;8 (Laalo 1999: 370), mutta omassa aineistossani hän käyttää passiivin preteritiä ensimmäisen kerran vasta iässä 1;9, siis kuukautta ennen passiivin preesensia. On mielenkiintoista, että Tuomas käyttää passiivin preteritiä ennen passiivin preesensia, mutta kyseessä saattaa olla sattuma. Ikäkuukauden 1;9 esiintymä vaikuttaa muutenkin satunnaiselta, ja se on äänteellisesti hieman epäselvä, kuten esimerkistä 42 käy ilmi:

- (42) *FAT: Röllä-peikko oli märkä ku(n) puto(s)i järvee(n) .
*TUO: **katsottiin** Tommi .
%pho: **kattotti** mmi
*FAT: kat(s)ottii(n) telkkarista .

Tuomas ei ilmeisesti vielä iässä 1;9 hallitse muodon käyttöä, koska hän näyttää sanovan oman lempinimensä passiivimuodon yhteydessä. Seuraavina ikäkuukausina passiivin preteritit eivät juuri kehity: iässä 1;10 muodot ovat toistoja, eikä ikäkuukautena 1;11 esiinny lainkaan passiivin preteritejä.

Ikäkuukausina 2;0–2;2 Tuomas käyttää passiivin preteritiä yhdestä verbistä kunakin ikäkuukautena. Verbit ovat *ostaa*, *tulla* ja *mennä*, joista viimeinen esiintyy vain toistoina. *Ottettii* 'ostettiin' ja *tuutti* 'tultiin' -muodoilla Tuomas viittaa monikon ensimmäiseen persoonaan.

Passiivin preteritin harvinaisuus aineistossa saattaa johtua esimerkiksi siitä, ettei Tuomas yleensä tarvitse preteritiä monikon merkityksessä, sillä nauhoituksen keskittyvät yleensä meneillään olevaan hetkeen ja Tuomakseen itseensä, eivät useampaan ihmiseen, joihin passiivilla usein viita-

taan. Lisäksi Tuulikkikin käytti passiivin preteritiä Humalamäen (2004: 32) aineistossa vain kerran, iässä 2;5. Toisaalta Laalon mukaan (2003: 327) Tuulikin ensimmäinen passiivin preteritimuoto tuli käyttöön jo iässä 1;9.

4.7. Konditionaali

Indikatiivi ja imperatiivi ovat Tuomaksen käyttämistä moduksista yleisimmät. Potentiaalimuotoja Tuomaksen puheessa ei esiinny lainkaan, ja konditionaalinkin käyttö on melko vähäistä. Tuomas käyttää yksikön kolmannen persoonan konditionaalia iässä 2;0–2;2, yksikön kolmannen persoonan konditionaalin kieltomuotoa ikäkuukausina 1;11 ja 2;2 ja passiivin konditionaalia iässä 2;0 ja 2;2. Kaikki muodot esiintyvät pelkästään preesensissä.

Yksikön kolmannen persoonan konditionaalia Tuomas käyttää nauhoitusten aikana yhteensä 39 kertaa. Esiintymistä 11 on epävarmoja. Verbejä on käytössä yhteensä kahdeksan. Syynä melko suureen esiintymämäärään on muoto *olis*, jota Tuomas käyttää nauhoitusten aikana 29 kertaa, enimmäkseen iässä 2;2. Usein muoto on käytössä leikkimistilanteissa, kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi:

(43) *TUU: missä iso nasu **olis** tommosen kaveri ?
%com: r ja s heikkoja

(44) *TUU: missä tämmösen ukin auto **olis** ?
%pho: heikko s
*FAT: mutta mahtuuko elefantti ukin autoon ?

Konditionaalien käyttö leikkimistilanteissa on lapsille tyypillistä. Anneli Kauppisen tutkimuksissa 23 prosenttia kaikista tutkimuskohde T:n konditionaaliesiintymistä oli käytössä kuvitteluleikissä. Suurin osa lapsen konditionaaleista ilmaisi kuitenkin Kauppisen aineistossa kuvitelmiä, suunnitelmia tai toiveita. Seuraavaksi suurin ryhmä olivat pyynnöt ja ehdotukset. Rakenteeltaan T:n ensimmäiset konditionaalit olivat samantyyppisiä kuin esimerkkien 39 ja 40 lauseet: niissä oli yleensä kysymysana, pronomini ja *olis*-muoto. Usein ne liittyivät nimeämiseen tai olemassaoloon. Ensimmäisen kuukauden jälkeen tämäntyyppiset rakenteet kuitenkin katosivat T:n puheesta. Kauppisen mukaan syy juuri kyseisenkaltaisen konditionaalirakenteen omaksumiseen voi olla siinä, että aikuiset käyttävät lapsia puhutellessaan usein samanlaisia rakenteita. (Kauppinen 1998: 78–82.)

Olla-verbin lisäksi Tuomas käyttää yksikön kolmannen persoonan preesensin konditionaalia seitsemästä muustakin verbistä. Yksikön kolmannen persoonan konditionaalien käyttö alkaa iässä 2;0, jolloin Tuomas käyttää konditionaalia kerran *mahtua*- ja *olla*-verbeistä. Kumpikin muodoista on kuitenkin erittäin epäselvä. Seuraavana ikäkuukautena spontaaneja muotoja on yksi, epävarmoja kaksi, kaikki eri verbeistä. Vasta iässä 2;2 konditionaalimuotoja on viidestä eri verbistä, joista kolme on spontaaneja. Useimpia muotoja Tuomas käyttää joko vastatessaan isän konditionaalissa esittämään kysymykseen tai leikkiessään:

- (45) *FAT: se pikku+karhu ei tahdo itse ajaa vaan se halua olla ison karhun selässä .
*TUO: tässä # semmonen toinen .
*FAT: no niin .
*TUO: taakottin [: tarkoitin] toho **menis** semmonen toinen .

Yksikön kolmannen persoonan konditionaalien määrä jää kuitenkin aineistossa melko pieneksi. *Olis*-muotojen suuri määrä kertoo ehkä siitä, ettei Tuomas vielä ole omaksunut konditionaalia ainakaan täysin muotoryhmänä, vaan *olis* on hänelle enemmän sana kuin verbinmuoto.

Muut konditionaalimuodot esiintyvät Tuomaksen puheessa lähinnä satunnaisesti. Yksikön kolmannen persoonan konditionaalien kieltomuoto esiintyy kerran ikäkuukausina 1;11 ja 2;2. Ensimmäisellä kerralla muoto on toisto *ei totteij* 'ei tottelisi', toisella kerralla vastaus *ei mahtuis* isän kysymykseen. Tuomas ei siis varsinaisesti omaksu konditionaalien kieltomuotoa aineistoni nauhoitusten aikana.

Myös passiivien konditionaalia Tuomas käyttää aineistoni nauhoitusten aikana vain kaksi kertaa. Iässä 2;0 hän sanoo kerran *äikittäis* 'leikkittäis' pyytäessään isää leikkimään. Iässä 2;2 Tuomas toistaa isän perässä *löyrättäis* 'löydettäis'-muodon. Passiivien konditionaalien kehitys on siis vasta alkuvaiheessa aineistoni nauhoitusten loppuvaiheessa.

Konditionaalien kehitys ei näytä olevan Tuomaksen puheessa myöhässä muihin lapsiin verrattuna, sillä konditionaali ei ainakaan Tuulikin puheessa tullut kovin aikaisin käyttöön. Tuulikki käytti yksikön kolmannen persoonan konditionaalia ensimmäisen kerran iässä 2;1 (Laalo 2003: 327). Lisäksi Tuulikki alkoi iässä 2;5 käyttää yksikön ensimmäisen persoonan konditionaalia (Humalämäki 2004: 23). Tuomaksen konditionaalien kehitys lienee siis vasta alkuvaiheessa omassa aineistossani.

4.8. Infinitiivit

4.8.1. Ensimmäisen infinitiivin lyhyempi muoto

Jorma Toivainen mainitsee, että 1. infinitiivin lyhyempi muoto on 3. infinitiivin illatiivin ja inessiivin ohella yksi ensimmäisistä suomenkielisen lapsen nominaalimuodoista. Yleensä 1. infinitiivi tulee käyttöön nominaalimuodoista toisena, yhtä aikaa 3. infinitiivin inessiivin kanssa, mutta 3. infinitiivin illatiivin jälkeen. Aikuisen puheessa 1. infinitiivi on 3:ttä yleisempi, mutta Toivaisen mukaan lapsen on kuitenkin vaikeampi muodostaa 1. infinitiivi, koska sillä ei ole selvästi erotettavaa tunnusta. (Toivainen 1990: 105, 107.)

Omassa aineistossanikin 1. infinitiivin lyhyempi muoto tulee käyttöön vasta 3. infinitiivin illatiivin jälkeen. Tuomas on käyttänyt 1. infinitiiviä Laalon tietojen mukaan jo iässä 1;7, jolloin hän tuotti muodon *pestä* (Laalo 1999: 369). Omassa aineistossani Tuomaksen spontaanisti muodostamat infinitiivit tulevat käyttöön vasta ikäkuukautena 1;11. Yhteensä Tuomas käyttää muotoryhmää aineistossani 70 kertaa 28 eri verbistä. Esiintymistä 22 on epävarmoja.

Etenkin aineistoni nauhoitusten ensimmäisinä kuukausina infinitiivejä on vaikea tulkita, sillä useimmiten Tuomas muodostaa infinitiivin vain isänsä puheen toistona ja identtisenä yksikön kolmannen persoonan preesensin kanssa. Esimerkiksi iässä 1;7 esiintyvät preesensmuodoiksi tulkitsemani esimerkin 46 *piirtää*-verbin muodot voisi tulkita myös infinitiiveiksi:

- (46) *FAT: mitä Tommi aikoo tehdä kynällä ?
*TUU: **piittää** [: piirtää] .
%pho: piitä
*FAT: piirtääkkö ?
*FAT: no mitäs Tommi tarvitsee sitten jos tahtoo piirtää ?
*TUU: **piittää** [: **piirtää**] **piittää** [: **piirtää**] .
%pho: piitä
*FAT: mitä Tommi tahtoo ?
*TUU: **piittää** [: **piirtää**] .

Koska isän kysymystyyppi edellyttää vastausta 1. infinitiivissä, voi ajatella, että Tuomaksen käyttämä verbinmuoto on nimenomaan 1. infinitiivi. Toisaalta muoto on identtinen Tuomaksen perusmuodon, yksikön kolmannen persoonan preesensin kanssa, joten muoto on parempi tulkita preesensiksi varsinkin, kun se on Tuomaksen yleisin verbinmuoto. Näin olen menetellyt yleensäkin yksikön kolmannen persoonan kanssa identtisten infinitiivien kohdalla, jos apuverbi tai konteksti ei auta

muodon tulkinnassa, eikä muoto ole suora toisto isän selvästä infinitiivistä. Todellisuudessa esimerkiksi 46 tyyppiset muodot eivät liene sen kummemmin yksikön kolmannen persoonan preesensejä kuin 1. infinitiivejäkään: Tuomas toistelee niitä ymmärtämättä välttämättä, mikä taivutusmuoto on kyseessä. Luultavasti hän ei vielä hahmota, mihin tarkoitukseen yksikön kolmannen persoonan preesensia tai infinitiiviä käytetään, vaan käyttää yksikön kolmannen persoonan preesensia eräänlaisena yleismuotona, kuten jo jaksossa 4.1.2. totesin.

Iässä 1;7 Tuomas myös toistaa isän perässä infinitiivin *kata(a)* 'kaataa'. Spontaanina muotoa ei voi pitää. Myöskään ikäkuukautena 1;8 Tuomas ei käytä 1. infinitiiviä muuten kuin isänsä puheen toistona viidestä eri verbistä. Kaikissa tapauksissa hän toistaa pelkän infinitiivin isänsä kokonaisesta lauseesta. Ehkä Tuomas tässä vaiheessa vasta tulee tietoiseksi infinitiivimuodosta eikä vielä osaa käyttää sitä omassa puheessaan. Sama tilanne on vielä ikäkuukautena 1;9: Tuomas toistaa kolmesta verbistä infinitiivimuodon. Sen sijaan ikäkuukautena 1;10 Tuomas käyttää toistamalla muodostetun *auttaa*-infinitiivin lisäksi myös spontaanisti 1. infinitiiviä:

- (47) *TUU: avain avain menee avain menee avain menee lukossa ovi .
 %pho: ukussa ovi
 *FAT: <ovi on> [>] .
 *TUU: <avata> [<] .
 *FAT: ovi oli lukossa avaimella se pitäis(i) avata # niin mutta ei se taida auetakaa(n) se ovi .
 %pho: auetakkaan

Muoto saattaa olla myös passiivi, josta puuttuu persoonapäätte. Litteraatiosta näkyy, että *avata*-verbi esiintyy isän puhunnoksen kanssa yhtä aikaa, joten puheesta on vaikea saada selvää: passiivin persoonapäätte saattaa siis puheessa kyllä kuulua, mutta päällekkäisyyden vuoksi siitä ei saa selvää.

Iässä 1;11 Tuomas käyttää kahta verbiä 1. infinitiivissä, mutta ei vielä täydellisessä lauseessa eikä apuverbin kanssa. Tuomas sanoo esimerkiksi *Tommi ainata* 'lainata'. Isän perässä Tuomas kuitenkin toistaa 1. infinitiivin samana ikäkuukautena apuverbinkin kanssa:

- (48) *FAT: onko sisko laittanut kiinni ?
 *TUU: joo .
 *TUU: **olla** siinä .
 %pho: l dent. spir. tms.
 *FAT: saa se olla siinä, kiva .
 *TUU: **saa olla** siinä .

Iässä 2;0 Tuomas käyttää infinitiiviä apuverbin kanssa myös spontaanisti sanoessaan *ei osaa istua*. Spontaaneja infinitiivejä on kuitenkin käytössä yhteensä vain kahdesta verbistä, epävarmoja kahdesta.

Ikäkuukausina 2;1–2;2 Tuomaksen 1. infinitiivien käyttö alkaa lisääntyä. Iässä 2;1 spontaaneja muotoja on neljästä verbistä, iässä 2;2 16:sta. Näinä ikäkuukausina Tuomas yhdistää infinitiivin yleensä johonkin toiseen verbiin, kuten yksikön ensimmäisen ja kolmannen persoonan presenssiin tai kieltomuotoon. Usein Tuomas yhdistää infinitiivin *haluta*-verbiin tai *saada*-verbiin. Muotojen yhdistämisessä tulee joskus virheitä. Ikäkuukautena 2;1 Tuomas yhdistää verbiin väärän infinitiivin sanoessaan *pystyn uida*. Hän myös yhdistää infinitiiviin vääriä muotoja pronomineista ja substantiiveista ilmaisuissa *ei minä osaa ottaa* ja *haluan pestä kätensä*. Periaatteessa 1. infinitiivin muodot kehittyvät aineiston nauhoitusten aikana kuitenkin paljon: aluksi Tuomas ei käytä muoto-ryhmää ollenkaan, sitten ilman apuverbiä ja lopulta apuverbin kanssa.

4.8.2. Kolmannen infinitiivin illatiivi ja inessiivi

Jorma Toivaisen mukaan lapset käyttävät 3. infinitiivin illatiivia ja inessiiviä viittaamaan toiminnan tilaan. Illatiivi on inessiiviä paljon yleisempi, sillä lapset ovat yleensä kiinnostuneempia tilan muutoksista kuin staattisista tilanteista. Lisäksi Toivaisen aineistossa oli muutama satunnainen 3. infinitiivin elatiivin esiintymä. (Toivainen 1980: 83, 88.) 3. infinitiivit ovat Toivaisen mukaan lapsille helppoja, koska ne ovat selkeitä ja funktioltaan yksinkertaisia. Verbiin lisätään vain *-mA*-tunnus, ja tuloksena on sana, joka viittaa toimintaan tai tilanteeseen ja johon voidaan lisätä sijapäätteitä. Verbi ei tarvitse edes subjektia. (Toivainen 1990: 105.)

Tuomas käyttää 3. infinitiivin illatiivia aineistoni nauhoitusten aikana 46 kertaa. Esiintymistä 16 on epäselviä. Verbejä on käytössä 14. Laalon mukaan Tuomas on käyttänyt 3. infinitiivin illatiivia jo iässä 1;7 (Laalo 1999: 369). Omassa aineistossani Tuomas aloittaa illatiivin käytön kuitenkin vasta iässä 1;9.

Iässä 1;8 Tuomas yrittää jo tavoitella 3. infinitiivin illatiivia isänsä puheen perässä, kuten esimerkistä 49 käy ilmi:

- (49) *FAT: kuule sisko ja äiti lähtee kohta luistelemaan .
 *TUU: **luiste** .
 %pho: **(l)uhte**

Tuomas myös tavoittelee luultavasti *nukkumaan*-muotoa toistamalla *ukku* isän illatiivin perässä samassa nauhoituksessa. Lyhentyneiden muotojen syynä saattaa olla kaksitavuvaihe, jota käsittelin jo jaksossa 4.1.2. En ole laskenut *ukku*- ja *uhte*- muotoja lainkaan Tuomaksen verbien joukkoon, koska muodot ovat niin epäselviä.

Iässä 1;9 näkyy selvää kehitystä 3. infinitiivin illatiivin käytössä, kun Tuomas käyttää illatiivimuotoja neljästä eri verbistä, joskin vain kahdesta verbistä spontaanisti. Hän ei kuitenkaan käytä niitä kokonaisissa lauseissa, vaan ilman finiittimuotoista verbiä. Muodot kuitenkin ilmaisevat jonkinlaista tilanmuutosta, kuten esimerkistä 50 on nähtävissä:

- (50) *FAT: ja tässä ne lukee .
*TUU: **lukee** .
%pho: kuiskaten
*FAT: satuja varmaa(n) vähän niin ku(in) meki(n) .
*TUU: **nukkumaan** .
%pho: ukkuma
*FAT: onko ne menossa nukkumaa(n) ?

3. infinitiivin illatiivin kehitys on melko hidasta. Uusia verbejä tulee käyttöön lähes jokaisena ikäkuukautena, mutta määrät eivät ole kovin suuria. Iässä 1;11 ja siitä eteenpäin Tuomas kuitenkin käyttää 3. infinitiivin illatiivia apuverbin kanssa. Muotoja on tällöin helpompi tulkita, ja luultavasti Tuomaskin hahmottaa ne selvemmin. Esimerkissä 51 ikäkuukaudelta 1;11 Tuomas käyttää 3. infinitiivin illatiivia yksikön ensimmäisen persoonan preesensin kanssa:

- (51) *FAT: sinä etevästi juoksit ja hait sen, hyvä .
*TUU: kauas, kauas **menen** kauas **menen heittämään** .
%pho: eittämään
*FAT: menet kös kauas heittämään ?

Kuten Toivaisenkin aineistossa, 3. infinitiivin inessiivi on aineistossani huomattavasti illatiivia harvinaisempi. Tuomas käyttää muotoa nauhoituksissa vain kaksi kertaa ikäkuukautena 2;2. Verbit ovat *seisoa* ja *ohjata*. Tuomas kuitenkin käyttää muotoja aikuiskielen kaltaisesti pysyvän tilan ilmaisuun ja kokonaisissa lauseissa:

- (52) *FAT: mikäs tämä on ?
*TUU: (l)ehmä # **pysyy** tässä **seisomassa** .
%com: s interdent.

Muita infinitiivejä Tuomas ei aineiston nauhoitusten aikana käytä. Esimerkiksi Tuulikki-aineistossa oli Tuomaksenkin käyttämien infinitiivien lisäksi 2. infinitiivin inessiivin, 2. infinitiivin instruktii-
vin ja 3. infinitiivin elatiivin esiintymiä, joita Tuulikki käytti satunnaisesti iässä 2;1, 2;3 ja 2;5.
(Humalamäki 2004: 48–49). Seuraavina ikäkuukausina Tuomaksenkin infinitiivit siis luultavasti
kehittyvät.

5. TUOMAKSEN MINIPARADIGMOJEN TARKASTELUA

5.1. Miniparadigmojen merkitys taivutuksen kehityksessä

Edellisessä luvussa tarkastelin Tuomaksen verbien taivutusmuotoja muotoryhmittäin. Tässä luvussa tutkin Tuomaksen verbien taivutusmuodoista koostuvia miniparadigmoja, jotka ovat oleellinen osa taivutuksen kehitystä.

Miniparadigman ovat määritelleet tarkasti Bittner, Dressler ja Kilani-Schoch, joiden mukaan miniparadigman muodostavat vähintään kolme fonologisesti erilaista taivutusmuotoa samasta vartalosta. Miniparadigman eri taivutusmuotojen pitää myös esiintyä erilaisissa konteksteissa samana ikäkuukautena, ja niiden pitää olla spontaanisti tuotettuja. (Bittner–Dressler–Kilani-Schoch 2003: xvi.) Yhden miniparadigman osia ovat siis kaikki ne erilaiset taivutusmuodot, jotka lapsi tietystä sanasta muodostaa. Tuomas muodostaa esimerkiksi *katsoa*-verbistä iässä 1;9 kolmijäsenisen miniparadigman *ei katto: kattomaa: kattotti* 'katsottiin'.

Kuten aiemmin mainitsin, esimorfologisessa vaiheessa lapsi tuottaa yleensä yhdestä sanasta vain yhden taivutusmuodon (esim. Laalo 1999: 362). Miniparadigmat ovatkin kielen kehityksessä oleellisia siksi, että niiden ilmestyminen on usein merkki varhaismorfologisen kauden alusta, joskin ne voivat tulla käyttöön jo ennen varhaismorfologisen kauden alkua tai vasta sen alettua (ks. esim. Bittner–Dressler–Kilani-Schoch 2003: xxv).

Esimerkiksi espanjankielistä lasta tutkineen Carmen Aguirren mukaan miniparadigmojen ilmestymisen edellytyksenä on, että lapsi oppii ensin tietyn määrän verbejä. Kun verbejä on tarpeeksi ja lapsi varhaismorfologisen kauden alussa alkaa taivuttaa verbiä sen eri taivutusmuodoissa, myös ensimmäiset miniparadigmat tulevat lapsen puheeseen. Aivan ensimmäisten miniparadigmojen taivutusmuodot ovat kuitenkin vielä osa sanastoa, jonka lapsi on opetellut osa osalta. (Aguirre 2003: 15.)

Miniparadigmat tulevat käyttöön vähitellen. Usein lapsi käyttää aluksi kaksijäsenisiä miniparadigmoja, joita voi tulla puheeseen jo esimorfologisessa vaiheessa tai esi- ja varhaismorfologisen vaiheen välisessä siirtymävaiheessa. Esimorfologisen vaiheen kaksijäsenisiä miniparadigmoja pidetään kuitenkin vasta varsinaisten, kolmi- tai useampijäsenisten miniparadigmojen edeltäjinä. (Esim. Aksu-Koç-Ketrez 2003: 37, Aguirre 2003: 10–11, Gagarina 2003: 148–151.) Kaksijäsenistä miniparadigmaa kutsutaan usein oppositioksi, joka siis muodostuu kahden samasta verbistä muodostetun eri taivutusmuodon välille (esim. Laalo 2003: 334). Käytän myös itse oppositio-sanaa, mutta tulkit-

sen oppositiot kuitenkin eräänlaisiksi miniparadigmoiksi, koska ne ovat osa varsinaisten miniparadigmojen kehitystä.

Marianne-Kilani-Schoch'n mukaan varsinaisten miniparadigmojen edeltäjät ovat lapselle tarpeellisia. Niiden avulla lapsi tunnistaa morfologiset periaatteet ja alkaa aktiivisesti tuottaa omia taivutusmuotojaan. (Kilani-Schoch 2003: 280–281.) Kilani-Schoch jakaa miniparadigmojen kehitysvaiheet kolmeen osaan ranskankielisiä lapsia käsittelevien tutkimustensa perusteella. Ensimmäisessä vaiheessa lapsi käyttää useampia verbinmuotoja samasta vartalosta. Muodot ovat kuitenkin yksittäisiä, eikä lapsi käytä niitä uudelleen ennen kuin parin kuukauden kuluttua. Lapsi myös saattaa muodostaa verbinmuotoja matkimalla. Toisessa vaiheessa taivutusmuotoja tulee käyttöön lisää, mutta ne ovat jälleen satunnaisia, kokonaisuuksina opittuja, aikuisen puheesta imitoituja tai kontekstisidonnaisia. Kolmannessa vaiheessa ilmestyvät ensimmäiset varsinaiset miniparadigmat, joissa taivutusmuotoja on vähintään kolme. (Kilani-Schoch 2002: 52–53.)

Miniparadigmojen merkitys on erilainen eri kielissä. Ne ovat todiste lapsenkielen kehityksestä vain sellaisissa kielissä, joissa taivutusta esiintyy riittävän paljon. Esimerkiksi englannin kielessä taivutusta on niin vähän, ettei miniparadigmojen ilmestymistä voi pitää todisteena siirtymisestä varhaismorfologiaan. Englanninkielisen lapsen varhaismorfologiaan siirtymisestä todistavat pikemminkin verbien käytön lisääntyminen sekä analogiat. (Gülzow 2003: 233–234.) Lapset myös omaksuvat miniparadigmat eri-ikäisinä riippuen äidinkielestään ja siitä, milloin he siirtyvät varhaismorfologiseen kauteen. Bittnerin, Dresslerin ja Kilani-Schoch'n teoksessa tutkitulla turkkilaislapsella kaksijäseniset oppositiot tulivat käyttöön jo iässä 1;5–1;6 ja kolmijäseniset miniparadigmat iässä 1;7 (Aksu-Koç–Ketrez 2003: 37). Kreikkalaislapsi taas käytti oppositioita vasta iässä 1;11 ja kolmijäsenisiä miniparadigmoja iässä 2;1, mutta toinen kreikkalaislapsi käytti kumpiakkin jo iässä 1;9 (Christofidou–Stephany 2003: 109–110). Erot lasten välillä ovat siis suuria.

5.2. Miniparadigmojen tutkiminen ja luokittelukriteerit

Miniparadigmoja voi määritellä ja tutkia usealla eri tavalla. Kilani-Schoch ja Dressler esittävät ranskankielisten lasten morfologian oppimista käsittelevässä artikkelissaan useita kriteereitä varsinaiselle, todelliselle miniparadigmalle. Heidän mukaansa miniparadigmaan kuuluva verbinmuoto ei saa olla tuotettu matkimalla, vaan spontaanisti. Muodot eivät myöskään saa olla foneettisesti moniselitteisiä niin, että muotoryhmää on vaikea tulkita. Miniparadigman vaatimien kolmen taivutusmuodon pitäisi olla käytössä enintään yhden kuukauden etäisyydellä toisistaan. Lisäksi verbin, josta

miniparadigma muodostuu, pitäisi esiintyä aineistossa yhteensä vähintään neljä kertaa. Miniparadigman taivutusmuodot eivät myöskään saa olla tiukasti kontekstisidonnaisia, vaan lapsen pitäisi käyttää niitä aineistossa erilaisissa tilanteissa tai konteksteissa. Lisäksi miniparadigman taivutusmuodot eivät saa olla analysoimattomina tai ulkoa opittuja. (Kilani-Schoch–Dressler 2002: 50–51.)

Sovellan vaihtelevasti Kilani-Schoch'n ja Dresslerin kriteerejä tutkiessani Tuomaksen miniparadigmoja. Kilani-Schoch'n ja Dresslerin aineisto on omaani paljon laajempi (Kilani-Schoch–Dressler 2002: 46), ja liian tiukkojen kriteerien noudattaminen supistaisi Tuomaksen miniparadigmojen määrät ehkä liian pieniksi tarkastelua varten. Käsittelen aineistoa mieluummin löysemmillä kriteereillä, mutta suhtaudun tarkasteluvaiheessa siihen kriittisesti.

Kilani-Schoch'n ja Dresslerin ensimmäistä ja toista kriteeriä noudatan: en käsittele miniparadigmojen yhteydessä lainkaan sellaisia muotoja, jotka Tuomas muodostaa suoraan isänsä perässä matkien tai jotka ovat äänteellisesti tai muulla tavoin epäselviä. Vain taulukoissa spontaaneiksi määritellyt taivutusmuodot siis ovat mukana miniparadigmojen tarkastelussa. Jos kaksi eri taivutusmuotoa on foneettisesti samanlaisia (esimerkiksi muoto *avaa* voi olla sekä indikatiivi että imperatiivi), lasken vain toisen mukaan miniparadigmoihin ja mainitsen asiaa käsitellessäni identtisyyden erikseen.

Käyttämäni miniparadigmojen laskutapa poikkeaa hieman Kilani-Schoch'n ja Dresslerin kriteeristä, jonka mukaan miniparadigman taivutusmuodot saavat esiintyä kuukauden etäisyydellä toisistaan. Itse lasken miniparadigmaan kuuluvaksi vain samana ikäkuukautena esiintyneet muodot, koska tarkastelen kehitystä ikäkuukausittain. Dresslerin ja Kilani-Schoch'n kriteeri vääristäisi tekemieni taulukoiden lukumääriä, kun tietyn ikäkuukauden taivutusmuotoja laskettaisiin kuuluviksi seuraavankin ikäkuukauden miniparadigmoihin.

Kilani-Schoch'n ja Dresslerin kriteerien vastaisesti en ole laskenut, ovatko kaikki miniparadigmojen verbit varmasti aineistossa käytössä vähintään neljä kertaa. Jotkut verbit saattavat esiintyä koko aineistossa vain kaksi kertaa yhden ikäkuukauden aikana, mutta otan ne silti tarkastelussa huomioon, koska niiden harvinaisuus voi olla sattumaakin.

Lasken miniparadigma-aineistooni mukaan myös oppositiot, vaikka niitä ei pidetäkään varsinaisina miniparadigmoina. Ne kuitenkin edeltävät varsinaisia miniparadigmoja, joten ne kuuluvat oleellisena osana taivutuksen kehitykseen.

Dresslerin ja Kilani-Schoch'n kontekstisidonnaisuutta koskevaa kriteeriä en täysin noudata, en myöskään kriteeriä, jonka mukaan muodot eivät saa olla analysoimattomina opittuja eli sellaisia, jotka lapsi on oppinut ikään kuin ulkoa, itse muotoa konstruoimatta. Kuten aiemmin olen maininnut,

ongelmana esimerkiksi analysoimattomana opituissa muodoissa on, että niitä on hyvin vaikea erottaa spontaanisti tuotetuista muodoista: on vaikea sanoa, milloin lapsi on konstruoinut muodon itse, milloin hän toistaa ulkoa oppimaansa tutussa tilanteessa. Aineisto supistuisi liikaa, jos rajaisin vain tiukasti ei-kontekstisidonnaiset ja spontaanisti tuotetut muodot mukaan. Kuten tutkielmassani muutenkin, otan kuitenkin tarkastelussa huomioon, ettei yksittäisten, ulkoa opittujen muotojen tuottaminen vielä ole merkki miniparadigman muodostumisesta.

Seuraavissa jaksoissa käsittelen taulukoiden avulla Tuomaksen miniparadigmojen kehitystä ikäkuukausittain ensin yleisesti ja sitten tyypeittäin.

5.3. Yleiskuva Tuomaksen miniparadigmojen kehityksestä

Klaus Laalon mukaan Tuomaksen ensimmäiset oppositiot tulivat käyttöön iässä 1;6, johon mennessä Tuomas oli muodostanut *tippua*-verbistä yksikön kolmannen persoonan preesensin ja preteritin, tosin eri ikäkuukausina. Iässä 1;7 Tuomas muodosti myös yksikön toisen persoonan imperatiivin ja yksikön kolmannen persoonan indikatiivin *katsoa*-verbistä. Iässä 1;8 mukaan oppositioihin tulivat myös yksikön kolmannen persoonan kieltomuoto ja passiivi. Ensimmäistä varsinaista miniparadigmaansa *kato*: *kattoo*: *katottiin*: *kattomaan* Tuomas käytti iässä 1;7. (Laalo 2003: 339–341.)

Omassa aineistossani kehitys ei ole aivan yhtä nopeaa. Taulukossa 8 esitetään Tuomaksen oppositioiden ja miniparadigmojen lukumäärät eri ikäkuukausina. Ne on jaoteltu sen mukaan, kuinka monta jäsentä niissä on. Taulukossa näkyy myös se, kuinka moni miniparadigmoista on aiempiin ikäkuukausiin verrattuna uusia. Taulukossa esitetään ensin kunkin ikäkuukauden miniparadigmojen kokonaismäärä ja toisena uusien miniparadigmojen lukumäärä. Jos Tuomas muodostaa miniparadigman verbistä, josta hän ei aiemmin ole muodostanut useampaa kuin yhtä taivutusmuotoa yhden ikäkuukauden aikana, on miniparadigma laskettu uudeksi. Vaikka Tuomas siis käyttää esimerkiksi *lähteä*-verbiä ensimmäisen kerran jo iässä 1;8, useampaa taivutusmuotoa hän käyttää verbistä yhden ikäkuukauden aikana vasta ikäkuukautena 1;10, jolloin miniparadigma siis lasketaan uudeksi. Myöhemmin Tuomas käyttää *lähteä*-verbistä uusia taivutusmuotoja, mutta miniparadigmaa ei muina ikäkuukausina ole enää laskettu uudeksi.

Tuomas käyttää aineistossani jonkin verran kieltomuotoja ilman kieltosanaa, kuten aiemmissa luvuissa olen todennut. Vaikka aiemmissa luvuissa olen käsitellyt vajaita ja täydellisiä kieltomuotoja erikseen, lasken ne miniparadigmoissa samaan muotoryhmään kuuluviksi, jotta miniparadigman jäsenmäärä tulisi oikein lasketuksi. Esimerkiksi muoto *mahhu* 'mahdu' ja *ei mahhu* edusta-

vat miniparadigmataulukoissa siis samaa muotoryhmää. Samantapaista periaatetta noudatan myös aktiivin ja passiivin toista partisiippia käsitellessäni. Jos Tuomas käyttää partisiippia ilman apuverbiä tai kieltosanaa ja samasta verbistä partisiippia apuverbin tai kieltosanan kanssa, lasken muodot samaan muotoryhmään kuuluviksi. Tämentyyppisiä pareja ovat *ei lähteny* ja *lähteny* sekä *syöny* ja *olen syöny*, jotka eivät siis keskenään muodosta aineistossani oppositiota. Samat periaatteet pätevät muihinkin tämän luvun taulukoihin.

Taulukko 8. Tuomaksen miniparadigmojen lukumäärä eri ikäkuukausina.

	Miniparadigmat tai oppositiot jäsenmäärän mukaan						
Ikä	Opp.	3-jäs.	4-jäs.	5-jäs.	6-jäs.	7-jäs.	Yht.
1;7	1	0	0	0	0	0	1
uusia	1	0	0	0	0	0	1
1;8	0	1	0	0	0	0	1
uusia	0	1	0	0	0	0	1
1;9	4	1	0	0	0	0	5
uusia	4	0	0	0	0	0	4
1;10	9	5	0	0	0	0	14
uusia	6	5	0	0	0	0	11
1;11	6	3	1	0	0	0	10
uusia	3	1	1	0	0	0	5
2;0	7	4	2	1	1	0	15
uusia	2	1	2	1	0	0	6
2;1	5	2	0	0	1	1	9
uusia	4	1	0	0	0	0	5
2;2	9	5	1	2	2	0	19
uusia	6	1	0	0	0	0	7
Yht.	41	21	4	3	4	1	74
uusia	26	10	3	1	0	0	40

Tuomas käyttää yhteensä 74:ää miniparadigmaa tai oppositiota aineistoni nauhoitusten aikana. Tuomas muodostaa miniparadigman yhteensä 40 eri verbistä eli noin neljänneksestä kaikista käyttämistään verbeistä, joita on yhteensä 157.

Tuomaksen miniparadigmojen kehitys on määrällisesti samantyyppistä kuin hänen verbiensä kehitys yleensäkin. Kuten verbien määrä, myös miniparadigmojen määrä kasvaa aluksi lähes jokaisena ikäkuukautena. Samalla miniparadigmat myös pitenevät. Iässä 1;8 Tuomas käyttää vain yhtä miniparadigmaa, mutta iässä 2;2 yhteensä 19:ää miniparadigmaa, joista pisin on kuusijäseninen. Koko aineistossa yleisimpiä ovat kuitenkin kaksijäseniset oppositiot ja kolmijäseniset miniparadigmat; pitkät miniparadigmat ovat harvinaisia ja ne tulevat käyttöön vasta toisen ikävuoden tienoilla.

Miniparadigmojen kehityksessä näkyy sama suuntaus, jonka havaitsin jaksossa 3.2. verbeissä yleensäkin: miniparadigmojen kokonaismäärä vähenee iässä 1;11 ja 2;1. Esimerkiksi iässä 2;1 on melkein puolet vähemmän miniparadigmoja kuin iässä 2;0. Koska lukumäärät ovat pieniä, eikä vaihtelu näin ollen ole suurta, on vaikea sanoa, onko ilmiölle erityistä syytä. Iän 2;1 miniparadigmojen vähäiseen määrään voi yksinkertaisesti olla syynä muita kuukausia lyhyempi nauhoitus, mutta iän 1;11 vaihtelua on vaikeampi selittää.

Samantapainen kehitys näkyy myös uusien miniparadigmojen määrässä. Iässä 1;10 Tuomas käyttää vielä 11:tä uutta miniparadigmaa, mutta iässä 2;0 niitä on vain kuusi. Iässä 2;2 uusien miniparadigmojen lukumäärä nousee, mutta määrä jää joka tapauksessa ikäkuukauden 1;10 tasoa matalammalle. Sama näkyi myös Tuomaksen uusien verbien lukumäärässä, kuten jaksossa 3.2. mainitsin. Syyksi esitin Natalia Gagarinan ajatuksen, jonka mukaan lapsi alkaa tietyssä kehitysvaiheessa käyttää aiempaa enemmän uusia taivutusmuotoja eikä enää muodosta yhtä paljon uusia verbivartaloita kuin aiemmin. Niinpä myös miniparadigmoja muodostuu ehkä aiempaa vähemmän uusista verbeistä.

Myös uusien miniparadigmojen laskutapa vaikuttaa osittain asiaan: miniparadigmaa ei lasketa uudeksi, jos verbi on ollut jo aiemmin käytössä oppositiossa tai miniparadigmassa. Myöhempinä ikäkuukausina käyttöön tulevat pidemmät miniparadigmat muodostuvat usein verbeistä, jotka ovat olleet miniparadigmoissa aiemminkin käytössä, mikä vaikuttaa uusien miniparadigmojen määrään taulukossa.

5.4. Tuomaksen miniparadigmojen tarkastelua tyypeittäin

5.4.1. Oppositiot

Tuomaksen oppositiot esitetään taulukossa 9. Taulukkoon on merkitty kaikki Tuomaksen aineistossa käyttämät kaksijäseniset oppositiot. Uudet oppositiot on lihavoitu.

Taulukon lukumäärät ilmaisevat, montako kertaa Tuomas on käyttänyt samaa verbinmuotoa tiettyinä ikäkuukautena. Mukana ovat ainoastaan äänteellisesti selvät sekä sellaiset muodot, joita Tuomas ei ole muodostanut suoraan toistaen muotoa jonkun perässä prosessoimatta sitä itse. Lukumäärät voivat tämän vuoksi poiketa tutkielmani liitetaulukoiden esittämistä lukumääristä, joihin on listattu kaikenlaiset verbit (erotellen eri merkintätavoilla toistoina muodostetut ja äänteellisesti epäselvät muodot).

Yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuotoihin on laskettu sekä varsinaiset että vajaat kieltomuodot. Lukumäärät on kuitenkin eroteltu toisistaan. Esimerkiksi 1+2 tarkoittaa, että vajaita kieltomuotoja on kaksi, normaaleja yksi.

Mikäli verbistä on käytössä vain vajaa kieltomuoto eikä lainkaan täydellistä kieltomuotoa, on sen kohdalle kirjoitettu ”vajaa”.

Taulukko 9a (jatkuu seuraavalla sivulla). Verbit, joista Tuomas muodostaa kaksi eri taivutusmuotoa saman ikäkuukauden aikana. Uuden opposition muodostavat verbit on lihavoitu.

Ikä	Verbi	Yks.3. prees.	Yks.2. imp.	Yks.3. pret.	Akt.2. partis.	3.inf. ill.	Yks.3. prees.kielt.	Yks.1. pret.	Yks.1. prees.	1.inf.	Pass. prees.	Pass.prees. kielt.	3.inf. iness.
1;7	katsoa	4	4										
1;9	auttaa		1	3									
1;9	kaatua			8	2								
1;9	pysyä	1					2 (vajaa)						
1;9	tippua	1		2									
1;10	auttaa	5									4		
1;10	hakea	1		1									
1;10	hypätä	5		2									
1;10	mahtua	3					5 (vajaa)						
1;10	painaa	1		1									
1;10	piirtää	8			2								
1;10	pysyä	2					2						
1;10	pysähtyä	2		11									
1;10	tulla	6		3									
1;11	kaataa							1	4				
1;11	katsoa	1				1							
1;11	kuulua	2		1									
1;11	mahtua	1					1						
1;11	piirtää	4					1						
1;11	ylttää	2					3						
2;0	haluta	2							1				
2;0	heittää		1						3				
2;0	hypätä	1							1				
2;0	istua					1				1			
2;0	kaataa	2						1					

Taulukko 9b. Verbit, joista Tuomas muodostaa kaksi eri taivutusmuotoa saman ikäkuukauden aikana. Uuden opposition muodostavat verbit on lihavoitu.

Ikä	verbi	Yks.3. prees.	Yks.2. imp.	Yks.3. pret.	Akt.2. partis.	3.inf. ill.	Yks.3. prees.kielt.	Yks.1. pret.	Yks.1. prees.	1.inf.	Pass. prees.	Pass.prees. kielt.	3.inf. iness.
2;0	kaatua	1		5									
2;0	mahtua	2					7						
2;1	hurista	7		2									
2;1	lypsää										1	2	
2;1	osata						1	1					
2;1	syödä					1					1		
2;1	uida					3				1			
2;2	avata									1	1		
2;2	hypätä	1							2				
2;2	lähteä	3								1			
2;2	ohjata									2			1
2;2	panna							1			12		
2;2	pelastaa						1		1				
2;2	tahtoa						1 (vajaa)		1				
2;2	tarkoittaa							5	1				
2;2	voida	7										1	

Oppositioita on aineistossa yhteensä 41, siis yli puolet koko aineiston miniparadigmamäärästä. Tuomas muodostaa oppositioita jokaisena ikäkuukautenaan lukuun ottamatta ikää 1;8. Yhteensä oppositioita on 31 eri verbistä. Yleensä yhdestä verbistä on käytössä vain yhdenlainen oppositio koko aineistossa, mutta joistakin verbeistä on käytössä useampikin erilainen oppositio. Esimerkiksi iässä 1;9 Tuomas käyttää *auttaa*-verbistä muotoja *auta* ja *auttoi*, ikäkuukautena 1;10 muotoja *auttaa* ja *autetaan*. Koska tarkastelen kehitystä ikäkuukausittain, en kuitenkaan laske *auttaa*-verbin miniparadigmaa nelijäseniseksi.

Oppositioiden kokonaismäärästä on vaikea erottaa uusien oppositioiden määrää, koska käyttämäni miniparadigmojen laskutapa painottaa ikäkuukausittaista tarkastelua. Jos tarkastellaan sitä, kuinka moni oppositioista muodostuu sellaisista verbeistä, joista Tuomas ei ole aiemmin muodostanut useampaa kuin yhtä taivutusmuotoa saman ikäkuukauden aikana, yhteensä 26 kaikista oppositioista on uusia. Loput 15 oppositiota muodostuvat siis sellaisista verbeistä, joista Tuomas on aiemmin tietyn ikäkuukauden aikana muodostanut joko opposition tai miniparadigman. Yleensä verbistä on ollut jo kerran aikaisemmin käytössä oppositio: esimerkiksi *katsoa*-verbistä on aineistossa kaksi oppositiota, ja vain ensimmäinen on voitu laskea uudeksi. Toisinaan verbi on kuitenkin saattanut olla jonakin aikaisempaan ikäkuukautena käytössä useampijäsenisenä. Esimerkiksi iässä 2;2 Tuomas muodostaa kaksi taivutusmuotoa verbistä *lähteä*. Oppositiota ei voida kuitenkaan laskea uudeksi, koska Tuomas on käyttänyt samasta verbistä kolmijäsenistä miniparadigmaa jo iässä 1;10. Tällaisia oppositioita on aineistossa yhteensä viidestä eri verbistä. Syynä omituiseen kehityskulkuun voi olla sattuma: Tuomas ei saman nauhoituksen aikana ole tarvinnut kaikkia verbistä osaamia taivutusmuotoja.

Tuomaksen ensimmäinen kaksijäseninen oppositio *kattoo*: *kato~katto* tulee käyttöön iässä 1;7. Opposition muodot kuitenkin esiintyvät välillä samassa puhunnoksessa, ja toisinaan Tuomas tuntuu myös käyttävän *kattoo*-muotoa käskyn ilmaisemiseen. Oppositio ei siis ole kovin selvä. Seuraavat oppositiot tulevat käyttöön iässä 1;9, jolloin Tuomas jo käyttää varsinaisiakin miniparadigmoja. Ikään 1;11 asti oppositioiden lukumäärä nousee, ja suurin osa niistä on uusia. Iässä 1;11 ja 2;1 määrä vähenee hiukan, kuten olen jo havainnut miniparadigmojen ja verbien kohdalla yleensäkin. Myös iässä 2;0 on vähemmän oppositioita kuin iässä 1;10.

Syynä oppositioiden määrän kasvun pysähtymiseen ja vähenemiseen voi olla siinä, että Tuomas alkaa samaan aikaan käyttää pidempiä miniparadigmoja. Hän siis hallitsee jo riittävästi taivutusmuotoja useampijäsenisten miniparadigmojen muodostamiseen, joten oppositioita ei muodostu yhtä paljon. Toisaalta oppositioiden määrä ei vähene merkittävästi minään ikäkuukautena huoli-

matta siitä, että 3–7-jäsenisiä miniparadigmojakin tulee käyttöön. Oppositioita esiintyy siis myös varsinaisten miniparadigmojen rinnalla.

Selvimmän oppositioiden kehitys näkyy taivutusmuotojen käytössä. Taulukkoa 9 tarkastelemalla käy ilmi, että Tuomas käyttää oppositioissaan kaikkiaan 12:ta muotoryhmää eli noin puolta kaikista nauhoitusten aikana käyttämistään muotoryhmistä. Erilaisia muotoryhmien yhdistelmiä on 22. Aineiston nauhoitusten loppupuolella oppositioissa on enemmän erilaisia muotoryhmien yhdistelmiä kuin ensimmäisissä nauhoituksissa, sillä muotoryhmien määräkin kasvaa ikäkuukausittain. Iässä 1;9 ja 1;10 erilaisia muotoryhmiä on oppositioissa käytössä viisi, iässä 1;11 kuusi ja iässä 2;0–2;2 kahdeksan. Uusia taivutusmuotoja tulee oppositioihin käyttöön jokaisena ikäkuukautena vähintään yksi.

Mukana oppositioissa on enimmäkseen sellaisia taivutusmuotoja, joita Tuomas muutenkin käyttää paljon. Poikkeuksina ovat passiivin preesensin kieltomuoto ja 3. infinitiivin inessiivi, jotka ovat Tuomaksen puheessa lähinnä satunnaisia mutta jotka esiintyvät myös oppositioissa.

Muotoryhmät tulevat oppositioissa käyttöön suunnilleen samaan aikaan tai hiukan sen jälkeen, kun Tuomas on muutenkin alkanut käyttää niitä useammin kuin vain satunnaisesti. Kun Tuomas siis omaksuu muotoryhmän, hän käyttää sitä usein sellaisesta verbistä, josta hän muutenkin osaa jo jonkin taivutusmuodon. Poikkeuksena ovat 1. infinitiivi ja 3. infinitiivin illatiivi, jotka molemmat tulevat oppositioihin vasta pari kuukautta käytön alkamisen jälkeen.

Yleisimpiä oppositioiden muotoryhmiä ovat yksikön kolmannen persoonan preesens ja preteriti, joista preesens on 26 oppositiossa ja preteriti 11:ssä. Yhdessä muodot esiintyvät yhdeksän kertaa. Lisäksi yleisiä muotoryhmiä ovat yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuoto joko kieltosanan kanssa tai ilman (10 oppositiossa), yksikön ensimmäisen persoonan preesens (8 oppositiossa) sekä 1. infinitiivin lyhyempi muoto ja passiivin preesens (kumpikin 5 oppositiossa).

Läheskään kaikki oppositioista eivät täytä Dresslerin ja Kilani-Schoch'n miniparadigmakriteereitä. Monet oppositioiden taivutusmuodoista esiintyvät samantyyppisissä konteksteissa tai jopa samassa puhunnoksessa niin, ettei voi olla varma, erottaako Tuomas muotojen merkitystä toisistaan. Lisäksi jo luvussa 4 käsittelemäni taivutusmuotojen tulkinta on oppositioissakin usein hankalaa, koska Tuomas käyttää muotoja hyvin samantapaisesti tai koska muodot eroavat taivutukseltaan tai ääntämykseltään toisistaan vähän.

Monet Tuomaksen oppositioiden taivutusmuodoista perustuvat lyhyen ja pitkän vokaalin tai vokaalin laadun vaihteluun. Tällaisia ovat esimerkiksi yksikön kolmannen persoonan ja preteritin muodostamat oppositiot, kuten *kaatuu: kaatu, tippuu: tippu, hakee: haki, painaa: paino, pysähtyy:*

pysähty, tulee: tuli ja kuuluu: kuulu. Usein preesens on siis pitkävokaalinen, preteriti lyhytvokaalinen. Kuten jaksossa 4.3. mainitsin, osa Tuomaksen preteriteistä ei sovi täysin kontekstiin, joissa hän preteritejä käyttää. Tuomas kuvaa preteritillä juuri tapahtunutta tekemistä, ja joskus näyttää siltä, ettei hän aivan selkeästi erota aikamuotoja toisistaan. Esimerkiksi muotoja *hakee* ja *haki* Tuomas käyttää iässä 1;10 samassa puhunnoksessa. Erot ovat siis toisinaan hyvin pieniä, vaikka suurin osa preteriteistä onkin helposti erotettavissa preesenseistä. Tulkintavaikeuksia aineistossa aiheuttaa myös preteritistä ja toisesta partisiiipista muodostuva oppositio *kaatu: kaatunu*, jonka muotoja Tuomas käyttää hyvin lähellä toisiaan ja lähes samassa merkityksessä.

Myös esimerkiksi kieltomuoto esiintyy usein samassa tilanteessa myönteisen muodon kanssa, ja ero perustuu usein lyhyen ja pitkän vokaalin vaihteluun. Esimerkiksi iässä 1;9 Tuomas käyttää muotoa *pysy* ilmaisemaan, ettei koruna toimiva naru pysy kaulassa, ja sitten samassa tilanteessa muotoa *pysyy* ilmaisemaan, että toinen naru pysyy.

Myös yksikön ensimmäisen persoonan muotoja on usein vaikea tulkita oppositioissa. Esimerkiksi iän 1;11 oppositio *kaatan~kaadan: kaatoin~kaadoin* ei ole epäselvän asteen vuoksi kovin selvä. Lisäksi muodot esiintyvät litteraatioissa hyvin lähellä toisiaan, eikä aikamuotoeroa ole helppo tulkita. Myös yksikön ensimmäisen ja kolmannen persoonan erottaminen toisistaan on joskus vaikeaa. Etenkin *haluta*-verbin muodot ovat hankalia tulkita, sillä muodon *-n*-päätte ei aina kuulu. Silloin, kun yksikön ensimmäisen persoonan preesens esiintyy jonkin muun taivutusmuodon kuin yksikön kolmannen persoonan preesensin parina oppositioissa, tulkinta onkin helpompaa.

Monet Tuomaksen oppositioista ovat siis epäselviä: joko muotoryhmän tulkinta tilanteen perusteella on vaikeaa tai äänteelliset erot ovat pieniä. Toisaalta monet muodot ovat myös kontekstinsa perusteella täysin oikein muodostettuja, ja lisäksi niitä on monesta eri verbistä. Muotojen välistä kontrastia on helpompi tulkita sellaisissa tapauksissa, joissa muotoryhmät ovat hyvin erilaisia sekä äänneidensä että käyttöyhteytensä vuoksi. Esimerkiksi oppositioiden *kattoo: kattomaa* tai *istua: istumah* 'istumaan' muotoja on helppo tulkita, koska ne esiintyvät erilaisissa konteksteissa ja eroavat muutenkin toisistaan. Aineiston loppupuolella tämäntyyppisiä oppositioita on enemmän, kun taas pienempiin eroihin perustuvia oppositioita on enemmän aineiston nauhoitusten alussa.

Jos Tuomaksen oppositioiden oppimista verrataan Tuulikki-siskoon, on muotoryhmien kehitys samantyyppistä. Tuulikin ensimmäiset kaksijäseniset oppositiot muodostuivat usein yksikön toisen persoonan imperatiivista ja yksikön kolmannen persoonan preesensistä (Laalo 2003: 334). Tuomas tosin käyttää tällaista oppositiota vain kerran, iässä 1;7.

Toisaalta myös Tuulikki käytti paljon yksikön kolmannen persoonan preesensistä ja preterististä koostuvia oppositioita. Tuulikki käytti oppositioissaan myös passiivia, kieltomuotoa, yksikön ensimmäisen persoonan preesenssiä ja infinitiivejä (Laalo 2003: 335–336). Samat taivutusmuodot esiintyvät myös Tuomaksen oppositioissa, joten lasten oppositioiden kehitys vaikuttaa samanlaiselta.

5.4.2. Varsinaiset miniparadigmat

Tuomaksen varsinaiset miniparadigmat tulevat käyttöön iässä 1;8. Yleisimpiä ovat kolmijäseniset miniparadigmat, jotka esitetään taulukossa 10. Taulukkoon pätevät samat periaatteet kuin taulukkoon 9.

Taulukko 10. Verbit, joista Tuomas muodostaa kolme taivutusmuotoa saman ikäkuukauden aikana. Uuden miniparadigman muodostavat verbit on lihavoitu.

ikä	verbi	Yks.3. prees.	Yks.2. imp.	Yks.3 pret.	Yks.3. pret.kielt.	Akt.2. partis.	Yks.3. prees.kielt.	Pass. prees.	Yks.1. prees.	Yks.1. pret.	3.inf. ill.	Yks.2. prees.	1.inf.	Pass. pret.	Yks.3. perf.kielt	Yks.3. kond.
1;8	mahtua	2		3			1+3									
1;9	katsoa						1				1			1		
1;10	avata	1						4					1			
1;10	lähteä	3		7	1+1											
1;10	mennä	6		13		1										
1;10	pudota	5		5		1										
1;10	päästä	2		3			2 (vajaa)									
1;11	heittää								3	3	1					
1;11	mennä	1		2					2							
1;11	tulla	1		1			1									
2;0	katsoa	2	3								1					
2;0	mennä	2		2									1			
2;0	olla	25		2					1							
2;0	osata	2					2		1							
2;1	saada	1					4					1				
2;1	tulla			2						1				1		
2;2	haluta	18					3		9							
2;2	kiivetä			1									2		1	
2;2	ottaa	2							1			1	1			
2;2	päästä	1		1												1
2;2	saada	4					3					1				

Aineistossa on varsinaisia kolmi- ja useampijäsenisiä miniparadigmoja huomattavasti vähemmän kuin oppositioita. Kolmijäsenisiä miniparadigmoja on koko aineistossa yhteensä 21, 15 eri verbistä. Kymmenen miniparadigmoista on uusia.

Tuomas muodostaa kolmijäsenisiä miniparadigmoja sekä täydentämällä oppositioita että luomalla uusia miniparadigmoja. Kolmijäsenisten miniparadigmojen verbeistä neljä on ollut käytössä jo oppositioissa. Kaksi muuta verbiä taas ovat olleet käytössä aikaisemmin useampijäsenisissä miniparadigmoissa. Loput viisi toistuvat kolmijäsenisissä miniparadigmoissa. Joskus samasta verbistä muodostuvien miniparadigmojen jäsenmäärät tuntuvatkin aineistossa vaihtelevan satunnaisesti: *tulla*-verbistä on iässä 1;10 käytössä oppositio, iässä 1;11 kolmijäseninen, iässä 2;0 kuusijäseninen, iässä 2;1 jälleen kolmijäseninen ja iässä 2;2 viisijäseninen miniparadigma.

Yksi periaatteessa neljäseninen miniparadigma on laskettu mukaan kolmijäsenisiin miniparadigmoihin. Iässä 2;2 Tuomas käyttää *ottaa*-verbistä sekä yksikön kolmannen persoonan että 1. infinitiivin muotoja, jotka ovat identtisiä keskenään. Tuomas kyllä käyttää infinitiivimuotoa apuverbin kanssa lauseessa *saaottaa*, mutta koska muodot ovat foneettisesti samanlaisia, olen laskenut miniparadigman silti kolmijäseniseksi.

Tuomaksen kolmijäseniset miniparadigmat alkavat kehittyä iässä 1;8, jolloin hän käyttää miniparadigmaa *mahtuu: mahtu: ei mahtu*. Miniparadigman preesens- ja preteritimuotoja on kuitenkin hankala erottaa toisistaan. Muodot esiintyvät usein yksisanaisissa puhunnoksissa, eikä kontekstin perusteella ole helppo sanoa, mitä muotoa Tuomas tarkoittaa. Lisäksi preesensmuodossakin on joskus lyhyt vokaali. Vahva-asteinen kieltomuoto taas saattaa olla analogia tai yritys tuottaa preteritin kieltomuoto *ei mahtunut*.

Myös iässä 1;9 Tuomas käyttää vain yhtä kolmijäsenistä miniparadigmaa *ei katto: katto- maan: kattottii*, joista etenkin passiivin preteritimuodosta on hiukan vaikea saada selvää. Varsinaisesti miniparadigmojen käyttö alkaa siis vasta iässä 1;10, jolloin kolmijäsenisten miniparadigmojen määrä nousee. Koska kolmijäsenisiä miniparadigmoja on koko aineistossa melko vähän, on vertailua ikäkuukausien välillä vaikea tehdä. Iässä 1;11–2;1 on käytössä vähemmän kolmijäsenisiä miniparadigmoja kuin iässä 1;10. Samaan aikaan Tuomas ottaa käyttöön myös 4–7-jäsenisiä miniparadigmoja, mikä saattaa osin selittää kolmijäsenisten miniparadigmojen vähenemisen.

Tuomas käyttää kolmijäsenisissä miniparadigmoissaan yhteensä 15:tä muotoryhmää. Yleensä muotoryhmät tulevat miniparadigmoihin samaan aikaan tai hiukan sen jälkeen, kun Tuomas on ne muutenkin ottanut käyttöön. Muotoryhmien lukumäärät pysyvät melko tasaisina eri ikäkuukau-

sina. Kahtena ensimmäisenä ikäkuukautena niitä on käytössä kolme, iässä 1;10 seitsemän, iässä 1;11 kuusi, iässä 2;0 seitsemän, iässä 2;1 kuusi ja iässä 2;2 kahdeksan.

Muotoryhmiä on käytössä kolmijäsenisissä miniparadigmoissa vain muutama enemmän kuin oppositioissa, joissa niitä on 12. Uusia muotoryhmiä kaksijäsenisiin oppositioihin verrattuna ovat yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto (iässä 1;10), yksikön toisen persoonan preesens (iässä 2;1–2;2), passiivin preteriti (iässä 1;9 ja 2;1), yksikön kolmannen persoonan perfektin kieltomuoto (iässä 2,2) ja yksikön kolmannen persoonan konditionaali (iässä 2;2). Näitä muotoryhmiä Tuomas ei kuitenkaan käytä miniparadigmoissa kovinkaan paljon: esiintymät ovat lähinnä satunnaisia. Lisäksi ne ovat Tuomaksen puheessa muutenkin erittäin harvinaisia. Useimmin esiintyvät taivutusmuodot ovat miniparadigmoissa suunnilleen samoja kuin oppositioissa.

Muotoryhmien yhdistelmiä miniparadigmoissa on 15 eli melkein yhtä monta kuin miniparadigmojakin. Yleisimpiä yhdistelmiä on siis vaikeampi analysoida kuin oppositiopareissa, joissa yhdistelmiä oli vähemmän. Yleisimpinä muotoryhminä kolmijäsenisissä miniparadigmoissa pysyvät edelleen yksikön kolmannen persoonan preesens ja preteriti sekä yksikön ensimmäisen persoonan preesens ja yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuoto. Kaikissa miniparadigmoissa on yhtenä jäsenenä jokin näistä muotoryhmistä.

Kolmijäsenisissä miniparadigmoissa on samantyyppisiä ongelmia kuin oppositioissakin. Preteritiä ja preesensia on joskus vaikea erottaa toisistaan; Tuomas käyttää esimerkiksi muotoja *yt ähtee* 'nyt lähtee' ja *yt ähti*, joten on vaikea tietää, onko kyseessä aito ero muotojen välillä. Myös partisiipin ja preteritin tulkitsemisen hankaluus näkyy kolmijäsenisissä miniparadigmoissa. Tuomas käyttää esimerkiksi miniparadigmaa *putoo: putos: putonnu*. Menneen ajan muotoja on kontekstin perusteella vaikea erottaa toisistaan, ja lisäksi partisiippi on analoginen. Kolmijäsenisiä miniparadigmoja on kuitenkin helpompi tulkita kuin oppositioita, koska taivutusmuotoja on käytössä enemmän ja erot niiden välillä ovat näin ollen helpommin havaittavia.

Tuomaksen Tuulikki-sisaren miniparadigmojen kehitys alkoi hieman aikaisemmin kuin Tuomaksen miniparadigmojen kehitys. Tuulikki alkoi käyttää kolmijäsenisiä miniparadigmoja iässä 1;7, joskaan ei ole varmaa, olivatko muodot spontaanisti tuotettuja. Iässä 1;8 Tuulikki muodosti jo useampia kolmijäsenisiä miniparadigmoja. Muotoryhminä olivat yksikön toisen persoonan imperatiivi, yksikön kolmannen persoonan preesens ja preteriti. Myös passiivi ja kieltomuoto olivat tavallisia muotoryhmiä miniparadigmoissa. (Laalo 2003: 336–337.) Muodot siis ovat melko lailla samoja kuin Tuomaksella.

Taulukossa 11 esitetään Tuomaksen loput miniparadigmat, joissa on 4–7 jäsentä. Muodos-
tuseriaatteet ovat samat kuin aikaisemmissakin miniparadigmataulukoissa.

Taulukko 11. Verbit, joista Tuomas muodostaa 4–7 taivutusmuotoa saman ikäkuukauden aikana. Uuden miniparadigman muodostavat verbit on lihavoitu.

Tyyppi	Ikä	Verbi	Yks.3. prees.	Yks.2. imp.	Yks.3. pret.	Pass. prees.	Yks.3. pret. kielt.	Yks.3. prees. kielt.	Yks.1. prees.	Yks.1. pret.	3.inf. ill.	Yks.2. prees.	1.inf.	Pass. kielt.	Pass. kond.	Yks.3. kond.	Yks. 1. perf.
4-jäs.																	
	1;11	olla	34		1			1					1				
	2;0	laittaa	1			1			1					1			
	2;0	leikkiä	1			1			1						1		
	2;2	mennä	6		6								1			2	
5-jäs.	2;0	ottaa		2	1	1			1	1							
	2;2	katsoa		5		1			5		2		2				
	2;2	tulla	4		1			1	1				2				
6-jäs.	2;0	tulla	4	1	1		1	1	3								
	2;1	olla	4		1	1		1	5			2					
	2;2	olla	36		1			3	2				3			24	
	2;2	syödä	2			1			4	1			8				6+(1)
7-jäs.	2;1	mennä	1	1		2		1	7	1			3				

Yhteensä 4–7-jäsenisiä miniparadigmoja on 12. Niistä vain yksi on seitsenjäseninen. Neljä miniparadigmoista on uusia. Verbejä on käytössä yhteensä kahdeksan. 5–7-jäsenisten miniparadigmojen verbeistä melkein kaikki ovat olleet käytössä jo aikaisemmin: miniparadigmat siis täydentyvät vanhoista miniparadigmoista. Esimerkiksi verbit *mennä* ja *tulla* ovat olleet käytössä jo kolmijäsenisissä miniparadigmoissa. Tämä selittää osin myös uusien miniparadigmojen vähenemisen aineiston viimeisissä nauhoituksissa: miniparadigmoja ei enää lasketa uusiksi, jos verbi on ollut käytössä oppositiossa tai miniparadigmassa aiemmin.

Tuomaksen 4–7-jäsenisten miniparadigmojen kehitys on tasaista. Iässä 1;11 tulevat käyttöön neljäjäseniset miniparadigmat, iässä 2;0 viisi- ja kuusijäseniset miniparadigmat ja iässä 2;1 yksi seitsenjäseninen miniparadigma. Tuomas käyttää useampijäsenisissä miniparadigmoissaan 15:ttä taivutusmuotoa, mikä on saman verran kuin kolmijäsenisissäkin. Muotoryhmiä, joita Tuomas ei käyttänyt oppositioissa ja kolmijäsenisissä miniparadigmoissa, ovat passiivin konditionaali (iässä 2;0) ja yksikön ensimmäisen persoonan perfekti (iässä 2;2). Muodot ovat lähinnä satunnaisia Tuomaksen puheessa muutenkin.

Yleisimpiä muotoryhmiä 4–7-jäsenisissä miniparadigmoissa ovat yksikön kolmannen persoonan preesens, yksikön ensimmäisen persoonan preesens, yksikön kolmannen persoonan preteriti ja yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuoto sekä passiivi. Yksikön ensimmäisen persoonan preesens on toiseksi yleisin muotoryhmä. Tämä viittaa siihen, että neljäjäsenisten miniparadigmojen tullessa käyttöön Tuomas hallitsee yksikön ensimmäisen persoonan preesensin aiempaa paremmin ja lisää sen myös miniparadigmoihin.

Kaikki miniparadigmat eivät ole täysin selkeitä. Tuomaksen ensimmäisen kuusijäsenisen miniparadigman *tulee: tuu: tuli: ei tulennu* 'ei tullut': *ei tuu: tulen* muodoista aktiivin toinen partitiippi on analoginen: Tuomas on käyttänyt vokaalivartaloa konsonantin sijasta. Lisäksi *syöä*-verbin kuusijäsenisessä miniparadigmassa esiintyy muoto *syöin*, joka on analogia.

Tuomaksen ainoa seitsenjäseninen miniparadigma on iän 2;1 miniparadigma *menee: mene: mennään: ei mene: menen: menin: mennä*. Oman aineistoni nauhoitusten aikana Tuomas ei enää muodosta pidempiä miniparadigmoja. Mikäli aineistoa tarkasteltaisiin yhtenä kokonaisuutena ja kaikkien ikäkuukausien taivutusmuodot laskettaisiin miniparadigmaan mukaan, mukana olisi myös kahdeksan- ja yhdeksänjäsenisiä miniparadigmoja.

5.5. Miniparadigmojen kehitys vaiheittain

Tuomaksen miniparadigmojen kehitys on jaettavissa karkeasti vaiheisiin. Iässä 1;7 ja 1;8 miniparadigmoja on vielä hyvin vähän. Kumpanakin ikäkuukautena on käytössä vain yhdestä verbistä useampi kuin yksi taivutusmuoto. Taivutusmuotoja on myös vaikea tulkita, koska ne esiintyvät samantyyppisissä konteksteissa. Miniparadigmat ovat siis vasta varsinaisten miniparadigmojen edeltäjiä. Iässä 1;8 tulee kuitenkin käyttöön ensimmäinen kolmijäseninen miniparadigma.

Iässä 1;9 tulee käyttöön toinen kolmijäseninen miniparadigma sekä lisää oppositioita: Tuomas on siis siirtymässä käyttämään varsinaisia miniparadigmoja. Ikää 1;9 voisi siis miniparadigmojen perusteella pitää siirtymävaiheena varhaismorfologiaan.

Iässä 1;10 Tuomaksen voi jo sanoa käyttävän varmasti miniparadigmoja, sillä kolmijäsenisiä miniparadigmoja on jo useampia, ja niiden taivutusmuotoja on suhteellisen helppo tulkita. Kehitys on tästä alkaen nopeaa: Tuomas ottaa käyttöön yhä uusia taivutusmuotoja, ja 4–7-jäseniset miniparadigmat tulevat käyttöön asteittain seuraavina ikäkuukausina.

Yhteensä Tuomas käyttää 19:ää eri muotoryhmää miniparadigmoissaan. Lähes kaikki Tuomaksen käyttämät muotoryhmät siis päätyvät miniparadigmoihin; jotkut tosin esiintyvät miniparadigmoissa hyvin harvoin. Tuomaksen miniparadigmoissa käyttämien muotoryhmien määrä vaihtelee ikäkuukausittain jonkin verran, yleensä niin, että muotoryhmien määrä nousee iän myötä.

Läheskään kaikki Tuomaksen käyttämät verbit sen sijaan eivät päädy miniparadigmoihin. Tuomas käyttää 40:tä eli vajaata neljännessä kaikista verbeistään useammassa kuin yhdessä taivutusmuodossa. Miniparadigmoissa kehitys näkyy siis nimenomaan taivutusmuotojen lisääntymisenä, ei niinkään uusien miniparadigmoihin liittyvien verbien lisääntymisenä. Etenkin 4–7-jäseniset miniparadigmojen verbit ovat usein sellaisia, joista Tuomas on jo aiemmin muodostanut lyhyempiä miniparadigmoja.

Miniparadigmojen kehitys viittaa siihen, että Tuomaksen varhaismorfologinen vaihe alkaa ehkä iässä 1;10, koska miniparadigmoja tulee kyseisenä ikäkuukautena nopeasti käyttöön. Jaksossa 3.1. arvioin Tuomaksen varhaismorfologisen kauden alkamisajankohdaksi iän 1;8–1;11. Miniparadigmojen tarkastelu osoittaa, että ainakaan iässä 1;8 Tuomas ei ole vielä ollut varhaismorfologisessa vaiheessa, vaan ehkä siirtymävaiheessa. Ei välttämättä kuitenkaan ole oleellista pohtia, milloin vaihe on Tuomaksen taivutuksessa alkanut: kuten aiemmin olen maininnut, esi- ja varhaismorfologinen vaihe eivät käynnisty yhtäkkiä, ja lasten oppimisstrategiat ovat erilaisia. Koska miniparadig-

moja voi periaatteessa olla käytössä jo esimorfologisessakin vaiheessa, on varhaismorfologisen kauden alkua vaikea määritellä tarkasti.

6. LOPUKSI

Tutkielmani lähtöoletuksena oli Michael Tomasellon tavoin, että lapsi käyttää kieltä eri tavoin kuin aikuinen. Kaikkia lapsen verbinmuotoja ei voi lokeroida tiettyihin aikuiskielen kategorioihin, vaan lapsi käyttää omaksumiaan muotoja omalla tavallaan. Tämä oletus osoittautui tutkimuksen aikana paikkansapitäväksi. Sain kyllä selville, mitä aikuiskielen verbin taivutusmuotoja lapsi käytti, missä järjestyksessä muodot tulivat puheeseen ja miten niiden määrä kehittyi. Huomattavasti haastavampaa oli kuitenkin yrittää ymmärtää, mihin tarkoitukseen lapsi taivutusmuotoa käytti tai mitä sillä ilmaisi. Erilaiset aikuiskielestä poikkeavat verbinmuodot olivatkin kiinnostavinta Tuomaksen puheen tutkimisessa.

Mielestäni aineistonvalintani oli onnistunut tutkimuskysymykseni kannalta. Ikäkuukaudet 1;7–2;2 osoittautuivat ajankohdaksi, jolloin Tuomaksen kielessä tapahtui monenlaisia muutoksia. Myös näkökulman rajaaminen pelkkiin verbeihin kaikkien taivutusmuotojen sijasta oli mielestäni onnistunut. Kuten Michael Tomasello on maininnut, verbi on tärkeässä osassa lauseita muodostettaessa, ja sillä ilmaistaan monimutkaisempia asioita kuin nominilla. Sama näkyi myös omassa aineistossani: etenkin nauhoitusten alussa Tuomas ilmaisi itseään pääasiassa yhden sanan lauseilla, joissa ainoa lauseenjäsen oli verbi. Toki myös nominien tutkiminen olisi tuonut oman lisänsä tutkielmaan, mutta koska ne eroavat merkittävästi verbeistä, olisi niidenkin tutkiminen saattanut tehdä tutkielmasta liian laajan.

Tuomaksen verbintaivutuksen kehitys oli selvästi nähtävissä aineistossa. Luku 3 on oikeastaan tiivistelmä koko aineistosta, joten en käy kehitystä yksityiskohtaisesti läpi enää tässä luvussa. Joka tapauksessa Tuomas käytti lähes jokaisena ikäkuukautenaan enemmän taivutusmuotoja kuin edellisinä. Yhteensä Tuomaksen verbin taivutusmuotojen määrä kasvoi kolmesta muotoryhmästä 24:ään aineistoni nauhoitusten aikana. Muotoryhmistä 14 oli sellaisia, joita Tuomas käytti useammin kuin vain satunnaisesti. Verbien käyttö ei lisääntynyt aivan yhtä tasaisesti, vaan etenkin uusien verbien määrässä oli vaihtelua. Koska nauhoitukset oli tehty vaihtelevin väliajoin ja koska myös nauhoitusten pituudet vaihtelivat, on verbien määrän kehityksestä vaikea tehdä varmoja päätelmiä.

Vaikka Tuomaksen puheeseen tuli paljon uusia taivutusmuotoja aineiston nauhoitusten aikana, ei Tuomaksen taivutusjärjestelmä vielä kehittynyt loppuun asti. Konditionaalimuotojen ja perfektin kehitys oli aineiston lopussa selvästi vasta alussa, eikä Tuomas käyttänyt vielä lainkaan esimerkiksi pluskvamperfektiä tai monikon persoonamuotoja. Ikäkuukausien 1;7–2;2 aikana Tuomaksen verbin taivutusmuotojen kehitys pääsi siis vauhtiinsa, mutta ei vielä lähellekään loppua.

Kuten olen aineistoa tarkastellessani todennut, Tuomaksen puhe poikkesi aikuiskielestä monin eri tavoin. Etenkin nauhoitusten alkuvaiheessa Tuomaksen käyttämiä verbinmuotoja oli vaikea määrittellä mihinkään tiettyyn kategoriaan kuuluvaksi. Tutkijan kannalta kehitys näkyi selkeimmin siinä, että muotoryhmien tulkinnasta tuli helpompaa, kun Tuomas alkoi käyttää taivutusmuotoja aikuiskielen tavoin esimerkiksi kokonaisissa lauseissa. Tärkein ero aikuiskieleen oli mielestäni yksikön kolmannen persoonan käyttö perusmuotona sekä sen sekoittuminen toiseen perusmuotoon, yksikön toisen persoonan imperatiiviin. Vokaalin pituutta lyhentämällä Tuomas ilmaisi ehkä erilaisia asioita kuin aikuiskielessä, mutta toisaalta kyseessä saattoi olla myös ääntämiseen liittyvä ongelma. Myös preteritimuodoilla viittaaminen tiukasti juuri tapahtuneisiin asioihin on mielestäni mielenkiintoinen piirre Tuomaksen puheessa.

Joidenkin muotoryhmien kehitys oli asteittaista. Yksikön kolmannen persoonan preesensin kielto- ja partisiippiin sisältyvät verbinmuodot kehittyivät vähitellen yksiosaisista kaksiosaisiksi. Myös infinitiivit esiintyivät aluksi ilman apuverbiä ja muuttuivat vähitellen aikuiskielen kaltaisiksi muotoryhmiksi. Lapsen pitää siis ehkä harjoitella muotoryhmien käyttöä, ennen kuin hän alkaa käyttää sitä aikuiskielen tavoin.

Ääntämiseen tai taivutukseen liittyviä poikkeamia Tuomaksen puheessa oli vokaalien pituuden vaihtelun lisäksi vähän. Analogioita oli jonkin verran, mutta vähemmän kuin esimerkiksi Tuomaksen Tuulikki-siskolla, jota tosin lieneekin tutkittu yksityiskohtaisemmin kuin Tuomasta. Osa Tuomaksenkin analogioista saattoi olla pelkkiä ääntämisvirheitä, osa taas oli selvästi tunnistettavissa Tuomaksen omien sääntöjen perusteella muodostamiksi taivutusmuodoiksi. Mielenkiintoista oli, että analogioita oli lähes jokaisena ikäkuukautena. Iässä 1;9 Tuomas esimerkiksi muodosti verbit *auttas* ja *autti*, ja vielä iässä 2;2 analogian *syöin*. Analogiat eivät siis keskittyneet mihinkään tiettyyn ikäkuukauteen tai taivutusmuotoon.

Sekä muotoryhmien käytössä ilmenneet poikkeamat että asteittainen kehitys mielestäni osoittavat, että lapsi ymmärtää puheensa kehityksen alkuvaiheessa taivutusmuotoryhmät eri tavalla kuin aikuinen: hän kokeilee eri taivutusmuotoja eikä vielä selkeästi käytä tiettyyn tarkoitukseen tiettyä muotoryhmää. Esimerkiksi verbinmuotojen satunnainen toistelu ja vokaalien pituuden vaihtelu ovat lapselle yksi keino ilmaista sanottavansa. Virheiksi niitä ei voi kutsua. Toisaalta on otettava huomioon, että suurin osa Tuomaksen verbinmuodoista oli kuitenkin käytössä suhteellisen helposti tulkittavalla tavalla ja aikuiskielen sääntöjen mukaisesti.

Taivutusmuotojen kehityksen lisäksi tutkin pro gradussani miniparadigmojen kehitystä. Tuomaksen miniparadigmojen kehitys oli sekin nopeaa, mutta ei aivan yhtä nopeaa kuin taivutus-

muotojen kehitys. Vaikka Tuomas käyttikin aineistossa 6–7-jäsenisiäkin miniparadigmoja, oli suurin osa miniparadigmoista oppositioita tai kolmijäsenisiä miniparadigmoja. Usein miniparadigmat perustuivat hyvin pieniin eroihin, ja ne esiintyivät etenkin ensimmäisissä nauhoituksissa samantyyppisissä konteksteissa. Lisäksi Tuomas muodosti useamman kuin yhden taivutusmuodon vain neljänneksestä kaikista verbeistään. Suurin osa verbeistä oli siis käytössä saman ikäkuukauden aikana vain yhdessä taivutusmuodossa, mikä yleensä yhdistetään esimorfologiseen vaiheeseen. On kuitenkin otettava huomioon, että tutkin vain saman ikäkuukauden sisällä esiintyviä taivutusmuotoja; miniparadigmoja olisi huomattavasti enemmän, jos aineistoa tutkittaisiin kokonaisuutena. Tutkimustapa tuntuukin vaikuttavan miniparadigmojen tutkimiseen melko paljon: tulokset voivat vaihdella metodista riippuen.

Tutkielmani osoitti myös, ettei ole mahdollista saada täysin varmasti selville, milloin lapsi todella on hahmottanut taivutusmuodon käytön syvällisesti. Dresslerin ja Kilani-Schoch'n käsitteet käyttöönotto tai ilmaantuminen (*emergence*), omaksuminen (*acquisition*) ja hallinta (*mastery*) ovat mielestäni käyttökelpoisia kuvaamaan lapsen taivutuksen kehityksen eri vaiheita, mutta toisaalta näiden vaiheiden erottaminen toisistaan konkreettisesti on vaikeaa. Moni kirjoittaja mainitsi myös analysoimattomina opitut muodot, jotka lapsi on tallentanut sanavarastoonsa ikään kuin yksittäisinä sanoina eikä taivutusmuotoina. Tällaisten muotojen karsiminen Tuomaksen puheesta osoittautui lähes mahdottomaksi, etenkin, kun en itse ollut paikalla nauhoituksia tekemässä. Lapsi oppii joka tapauksessa osin aikuista jäljittelemällä, joten on vaikea sanoa, milloin tietty muoto on omaksuttu, milloin ei. Mielestäni ei kuitenkaan ole ongelma, että tekemissäni taulukoissa voi olla mukana analysoimattomina opittujakin muotoja. Kun Tuomas alkaa muodostaa samasta verbistä useampia eri taivutusmuotoja, voi olla suhteellisen varma siitä, että hän on prosessoinut muodot itse. Lisäksi analysoimattomana opitut muodot ovat nekin tärkeä osa taivutuksen kehityksen tutkimista: jo se, että lapsi käyttää muotoa, kertoo jotakin hänen taivutuksensa kehityksestä, oli muoto sitten itsenäisesti prosessoitu tai ei.

Vaikeimmaksi tutkimuskysymykseksi osoittautui se, missä lapsenkielen kehitysvaiheessa Tuomas aineiston nauhoitusten perusteella on. Esimorfologinen vaihe ymmärretään periaatteessa järjestelmäksi, jossa lapsella ei vielä ole erityistä kielioppijärjestelmää, vaan hän opettelee taivutusmuodot ulkoa. Varhaismorfologisessa vaiheessa taas näkyvät muotojen itsenäinen prosessointi ja omat taivutustyyppit. Tuomaksen ensimmäiset analogiat olivat käytössä jo ikäkuukausina 1;8–1;9, mikä viittaa jo sinällään varhaismorfologisen kauden alkuun. Toisaalta analogiat olivat toisinaan epäselviä, ja varhaismorfologiseen vaiheeseen viittaava muotoryhmien käytön lisääntyminen alkoi

kunnolla vasta ikäkuukautena 1;11. Myös iässä 2;0 muotoryhmien määrä kasvoi paljon. Kolmijäsenisten miniparadigmojen määrä taas alkoi lisääntyä ikäkuukautena 1;10. Varhaismorfologisen kauden alun voisi ajoittaa siis jonnekin ikäkuukausien 1;8–1;11 välille. Iät 1;8–1;9 ovat ehkä olleet siirtymävaihetta.

Sitä, loppuuko Tuomaksen varhaismorfologinen vaihe nauhoitusten aikana, on vaikea määrittellä. Tuomaksen puhe kyllä kehittyi etenkin aineiston viimeisenä ikäkuukautena erittäin paljon: puhetta oli helppo tulkita verrattuna ensimmäisiin ikäkuukausiin. Tuomas alkoi nauhoitusten loppupuolella käyttää myös apuverbin- ja partisiippirakenteita, mikä saattaa viitata varhaismorfologisen kauden loppumiseen. Koska Tuomas ei vielä käyttänyt aineistossa lainkaan suurta osaa verbin taivutusmuodoista, ei modulaarisen morfologian voi mielestäni katsoa alkaneen aineistoni nauhoitusten aikana.

Mielestäni lapsenkielen kiinnostavimmaksi kehityskaudeksi muodostuu aika, jolloin muotoryhmät eivät ole vielä vakiintuneet omiin lokeroihinsa, vaan lapsi vasta kokeilee kieltä: siis esimorfologinen vaihe tai varhaismorfologisen vaiheen alku. Tutkimalla tätä vaihetta lapsen näkökulmasta saadaan mielestäni enemmän selville kuin vain laskemalla erityisten taivutusmuotoryhmien määrää kielessä. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia lapsenkieltä vielä enemmän lapsen näkökulmasta havainnoimalla tarkasti sitä, millaisissa tilanteissa ja miten lapsi kieltä käyttää. Esimerkiksi Michael Tomasellon käyttämä videointimenetelmä ja tarkat päiväkirjamerkinnot olisivat hyvä, joskin haastava tutkimusmenetelmä.

LÄHTEET

- AGUIRRE, CARMEN 2002: The acquisition of tense and aspect morphology: a key for semantic interpretation. – Maria D. Voieikova, Wolfgang U. Dressler (toim.), *Pre- and proto-morphology: early phases of morphological development in nouns and verbs* s. 163–176. Lincom studies in theoretical linguistics 29. München: Lincom Europa.
- 2003: Early verb development in one Spanish-speaking child. – Dagmar Bittner – Wolfgang U. Dressler – Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 1–25. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- AKSU-KOÇ, AYHAN – KETREZ, F. NIHAN 2003: Early verbal morphology in Turkish: emergence of inflections. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 27–52. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ALAOJA YM.= ALAOJA, KAISU – VIIRRET, RIITTA – KARJALAINEN, MERJA 1983: *Kielto ja itseensä viittaaminen oululaislasten kielessä*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 25. Oulu: Oulun yliopisto.
- BEHRENS, HEIKE 1993: Early encoding of temporal reference in German. – Eve V. Clark (toim.), *The proceedings of the twenty-fourth annual child language research forum* s. 60–71. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- BITTNER, DAGMAR 2003: The emergence of verb inflection in two German-speaking children. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 53–88. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BITTNER, DAGMAR–DRESSLER, WOLFGANG U. – KILANI-SCHOCH, MARIANNE 2003: Introduction. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. vii–xxxvii. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- CHRISTOFIDOU, ANASTASIA – STEPHANY, URSULA 2003: Early phases in the development of Greek verb inflection. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 89–129. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- CLARK, EVE V. 1995: *The lexicon in acquisition*. First paperback ed. Cambridge studies in linguistics 65. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2003: *First language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DASINGER, LISA 1997: Issues in the acquisition of Estonian, Finnish, and Hungarian: a crosslinguistic comparison. – Dan Slobin (toim.), *The crosslinguistic study of language acquisition: volume 4* s.1–86. Mahwah, N.J.: Erlbaum.

- GAGARINA, NATALIA 2003: The early verb development and demarcation of stages in three Russian-speaking children. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 131–169. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- GÜLZOW, INSA 2003: Early development of verbal morphology in an English-speaking child. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 205–238. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HAKULINEN, AULI YM. = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA (toim.) 2005: *Iso suomen kielioppi*. Kolmas painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HANSSON, KRISTINA 1997: Early Swedish verb morphology. – Wolfgang U. Dressler (toim.), *Studies in pre- and protomorphology* s. 73–82. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung 26. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- HUMALAMÄKI, EEVA 2004: Verbin taivutusmuodot kaksivuotiaan lapsen puheessa. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- IIVONEN, ANTTI 1994: Paradigmaattisia ja syntagmaattisia näkökohtia lapsen foneettis-fonologisessa kehityksessä. – Antti Iivonen, Anneli Lieko, Pirjo Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* s. 34–77. Toinen painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 583. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- IIVONEN, ANTTI 1996: Syntagmaattisen kompleksisuuden lisääntyminen lapsen fonologiassa. – Kirsti Toivainen (toim.), *Suomalaiskielten omaksumista tutkimassa* s. 69–85. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 53. Turku: Turun yliopisto.
- KAUPPINEN, ANNELI 1981: Varhaiskieli ja yksisanavaihe. – Matti Leiwo, Kari Sajavaara (toim.), *Psykolingvistisiä kirjoituksia II* s. 15–27. Suomen sovelletun kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 31. Jyväskylä: Suomen sovelletun kielitieteen yhdistys.
- 1982: Kuinka negaatio kasvaa. – *Virittäjä* 86 s. 140–163.
- 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto: tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 713. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- KILANI-SCHOCH, MARIANNE 2003: Early verb inflection in French: an investigation of two corpora.

- Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 269–295. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- KILANI-SCOCH, MARIANNE – DRESSLER, WOLFGANG U. 2002: The emergence of inflectional paradigms in two French corpora – an illustration of general problems of pre- and protomorphology. – Maria D. Voieikova – Wolfgang U. Dressler (toim.), *Pre- and protomorphology: early phases of morphological development in nouns and verbs* s. 45–59. Lincom studies in theoretical linguistics 29. München: Lincom Europa.
- KUNNARI, SARI 1998: Varhaisten sanojen määrällinen kehitys. – Merja Karjalainen (toim.), *Kielen ituja: ajankohtaista lapsenkielen tutkimuksesta* s. 85–98. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja nro 10. Oulu: Oulun yliopisto, suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- LAAKSONEN, KAINO – LIEKO, ANNELI 2003: *Suomen kielen äänne- ja muoto-oppi*. Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Finn lectura.
- LAALO, KLAUS 1994: Kaksitavuvaihe lapsen kielen kehityksessä. – *Virittäjä* 98 s. 430–448.
- 1997: Alkukatsaus lapsenkielen esi- ja varhaismorfologiaan: lyhyen ja pitkän loppuvokaalin sekä vartalonvaihteluiden ikonisuutta. – *Virittäjä* 101 s. 186–207.
- 1998: Välikatsaus lapsenkielen varhaismorfologiaan. – *Virittäjä* 102 s. 361–385.
- 1999: Ensisanoista ja esimorfologiasta varhaismorfologiaan: lapsen sijajärjestelmän ja verbintaivutuksen alkuvaiheita. – *Virittäjä* 103 s. 354–377.
- 2003: Early verb development in Finnish: a preliminary approach to miniparadigms. – Dagmar Bittner – Wolfgang U. Dressler – Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 323–349. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LEIWO, MATTI 1986: *Lapsen kielen kehitys*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- NIEMI, JUSSI – NIEMI, SINIKKA 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä: tapaustutkimus. – *Virittäjä* 89, s. 152–172.
- NIEMINEN, LEA 1999: CHILDES – puheesta analyysiksi. – Seppo Pekkola (toim.), *Sadanmiehet: Aarni Penttilän ja Ahti Rytkösen juhla kirja* s. 182–197. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 41. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- NOCSETTI, SABRINA 2003: Acquisition of verb morphology in Italian: a case study. – Dagmar Bittner, Wolfgang U. Dressler, Marianne Kilani-Schoch (toim.), *Development of verb inflection in first language acquisition: a cross-linguistic perspective* s. 351–378. Studies on language acquisition 21. Berlin: Mouton de Gruyter.

- RIIONHEIMO, HELKA 2002: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: verbin-täivutus. – *Virittäjä* 106 s. 259–270.
- RÄISÄNEN, ALPO 1975: Havaintoja lastenkielestä. – *Virittäjä* 79 s. 251–266.
- SARMAVUORI, KATRI 1982: *Lasten kielen oppiminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- SLOBIN, DAN ISAAC 1974: *Psycholinguistics*. Glenview, Ill.: Scott, Foresman.
- SNOW, CATHERINE E. 1999: Social perspectives on the emergence of language. – Brian MacWhinney (toim.), *The emergence of language* s. 257–276. Carnegie Mellon symposia on cognition. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- TOIVAINEN, JORMA 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1-3 years*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 359. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1990: *Acquisition of Finnish as a first language: general and particular themes*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 35. Turku: Turun yliopisto.
- 1994a: Lasten erilaisuus suomen kielen morfologian omaksunnassa. – Antti Iivonen, Anneli Lieko, Pirjo Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* s. 268–304. Toinen painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 583. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1994b: Suomi ja viro lapsen ensikielenä. – Kirsti Toivainen (toim.), *Ensikielenä suomalaiskieli* s. 29–41. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 46. Turku: Turun yliopisto.
- 1996a: Suomen kielen omaksuminen ja kielioppi. – Kirsti Toivainen (toim.), *Suomalaiskielten omaksumista tutkimassa* s. 46–53. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 53. Turku: Turun yliopisto.
- 1996b: Lapsen kielenopettelun lingvistiset lähtökohdat. – Kirsti Toivainen (toim.), *Suomalaiskielten omaksumista tutkimassa* s. 57–68. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 53. Turku: Turun yliopisto.
- TOMASELLO, MICHAEL 1992: *First verbs: a case study of early grammatical development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1995: *Pragmatic contexts for early verb learning*. – Michael Tomasello, William E. Merriman (toim.), *Beyond names for things: young children's acquisition of verbs* s. 115–146. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- VOEIKOVA, MARIA D. – DRESSLER, WOLFGANG U. (toim.) 2002: Introduction. – Maria D. Voieikova

– Wolfgang U. Dressler: *Pre- and protomorphology: early phases of morphological development in nouns and verbs* s. 3–5. *Lincom studies in theoretical linguistics* 29. München: Lincom Europa.

LIITE: TUOMAKSEN VERBINMUODOT IÄSSÄ 1;7–2;2

Muotoryhmistä käytetyt lyhenteet ovat viimeisellä sivulla.

Taulukoissa suluissa olevat muodot ovat äänteellisesti epäselviä, hakasulkeissa olevat toistoina muodostettuja. Jos muoto on sekä epäselvä että toistona muodostettu, on luvun ympärillä molemmat sulkeet.⁸

Taulukko I. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;7.

Verbit	Muotoryhmät				
	3S	3S-PR	2S-I	1.INF	yht.
antaa			1		1
avata	5+[7]				12
heittää	1+(3)				4
istua	5+[3]+(11)		(1)		20
kaataa	(1)			[1]	2
kaatua	2				2
katsoa	4		4		8
lähtee	[2]				2
mahtua	1				1
ottaa		2			2
piirtää	(5)				5
työntää	3+(2)				5
yht.	55	2	6	1	64

⁸ Äänteellisesti epäselvät ja toistomuodot on määritelty tarkemmin luvussa 3.

Taulukko IIa. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;8, verbit *ajaa–nukkua*.

Verbit	Muotoryhmät										
	3S	1S	3S-PR	PS	2S-I	1.INF	PS-2.PT	EI	V-N	3S-N	yht.
								2			
ajaa	[1]										1
antaa		(1)			(1)						2
auttaa	[2]										2
avata	1										1
haukkua	3+(1)										4
heittää	(3)										3
hypätä	1										1
hämmentää	(1)										1
istua	1+(1)		(1)								3
itkeä	2										2
juoda				(1)		((1))					2
kaataa	4+(3)					[2]					9
kaatua			17+[1]								18
katsoa	8+(3)+[1]		[1]								13
kiivetä	1+[1]										2
laskea	[1]										1
leikata	[1]+(1)										2
lentää	2										2
liikkua	[1]										1
loppua			1								1
lähteä			19								19
lämmetä	(1)										1
mahtua	2+[2]+(1)		3						3+(2)	1	14
maistaa						((1))					1
maistua	1										1
nousta			[1]								1
nukkua	(1)		1								2

Taulukko IIb. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;8, verbit *nähdä–vetää*.

	3S	1S	3S-PR	PS	2S-I	1.INF	PS-2.PT	EI	V-N	3S-N	yht.
nähdä							[1]				1
olla	[1]										1
paijata	4+[2]										6
pyöriä	((1))										1
seisoa	[1]										1
syödä						((1))					1
tehdä						[1]					1
tippua			3								3
tykätä	[1]										1
vetää	2										2
yht.	64	1	48	1	1	6	1	-	5	1	128

Taulukko IIIa. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;9, verbit *antaa–nukahtaa*.

Verbit	Muotoryhmät													yht.
	3S	3S-PR	1S-PR	PS-PR	2S-I	1.INF	3.INF	2.PT	EI	V-N	3S-N	ÄLÄ		
									16			2		
antaa					1								1	
auttaa		3			1	[2]							6	
avata	(1)	1											2	
hakea	1												1	
heittää	1												1	
hypätä		1											1	
itkeä	3						[5]						8	
kaatua		8+[2]							2+[3]				15	
kakata			1										1	
katsoa	[1]	[1]		1		[1]	1+[1]+(1)				1		8	
kontata	(2)						(2)						4	
kurkistaa	(11)												11	
kylpeä	2												2	
kävellä	[2]												2	
laittaa	[1]												1	
laskeutua		(1)											1	
lennättää	1												1	
lentää	1	[1]											2	
liukastua		1+(1)											2	
lukea	1+[1]												2	
lähteä		10+(1)											11	
löytyä										[1]			1	
mahtua	[1]									[2]			3	
mennä	[1]												1	
napata		1											1	
nostaa	1												1	
nukahtaa	1												1	

Taulukko IIIb. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;9, verbit *nukkua–ylttää*.

Verbit	Muotoryhmät											ÄLÄ	yht.	
	3S	3S-PR	1S-PR	PS-PR	2S-I	1.INF.	3.INF	2.PT	EI	V-N	3S-N			
nukkua							9							9
ottaa	2													2
painaa					(1)									1
pitää	2													2
potkaista	(1)													1
pudota	(1)	[1]				[2]				3+[1]				8
pysyä	1									2				3
ripustaa	((1))													1
roiskuttaa	1+[1]													2
saada											1			1
seisoa	[1]													1
tarkoittaa		[1]												1
tehdä								[1]						1
tippua	1	2												3
totella										[1]				1
tuiskuttaa	1													1
tykätä	2													2
ylttää		1												1
yht.	48	37	1	1	3	5	19	6	-	10	2	-	132	

Taulukko IVa. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;10, verbit *ajaa–mahtua*.

Verbit	Muotoryhmät												yht.
	3S	3S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1.INF	3.INF	2.PT	EI	V-N	3S-N	3S-PR-N	
									11				
ajaa	5												5
antaa					(1)								1
aueta	(1)									[1]			2
auttaa	5+(3)	[3]	4		(3)	[1]							19
avata	1		4			1							6
hakea	1	1											2
haluta	(4)												4
haukkua	1												1
hypellä			[1]										1
hypätä	5	2											7
itkeä	4												4
jaksaa	[1]												1
jäädä		1											1
kaatua		[1]						2					3
katsoa							1						1
keikkua	4												4
kelvata	[1]												1
kirjoittaa	2												2
kontata	(1)												1
kuijata			2										2
kävellä	[4]+(1)												5
laulaa	1+(5)												6
lentää	1												1
loppua								1					1
lukea	13												13
lähteä	3+[2]	7						1			(1)	1	15
mahtua	3									5			8

Taulukko IVb. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;10, verbit *mennä–tippua*.

Verbit	Muotoryhmät												yht.
	3S	3S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1.INF	3.INF	2.PT	EI	V-N	3S-N	3S-PR-N	
mennä	6	13						1			(1)		21
nousta	[1]												1
nukkua							3						3
nähdä				[1]									1
olla	[1]										(1)		2
osata	4												4
paijata					(1)								1
painaa	1	1											2
pelata				[2]									2
pelästyä		3											3
piipata	(3)										(1)		4
piirtää	8							2					10
pudota	5+(1)	5+[3]						1					15
pysyä	2										2		4
pysähtyä	2	11											13
pyyhkiä		[1]											1
päästä	2	3+[1]								2			8
päästää	2												2
riittää	[1]												1
roikkua	1												1
roiskahtaa		2											2
roiskua	(4)												4
sattua	2												2
seisoa							1						1
syödä	[1]												1
tehdä			(1)										1
tippua	1												1

Taulukko IVc. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;10, verbit *tulla*–*yskittää*.

Verbit	Muotoryhmät												
	3S	3S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1.INF	3.INF	2.PT	EI	V-N	3S-N	3S-PR-N	yht.
tulla	6	3					[1]						10
työntää	1												1
viedä											2		2
ylttää										2			2
yskittää		2											2
yht.	127	63	12	3	5	2	6	8	-	10	8	1	245

Taulukko Va. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;11, verbit *haitata–osata*.

Verbit	Muotoryhmät															
	3S	1S	3S-PR	1S-PR	PS	2S-I	1.INF	3.INF	2.PT	PS-2.PT	EI	V-N	3S-N	PS-N	K-N	yht.
											8					
haitata													1			1
heilut- taa	[2]															2
heittää		3		3				1								7
istua						(1)		1								2
jaksaa												[1]	1			2
jäädä			2													2
kaataa		4		1												5
katsoa	1							1								2
keikkua			1													1
keikut- taa	1															1
kerätä					(1)											1
kiikata	2															2
kuulua	2		1													3
kutittaa						6										6
lainata							1									1
laittaa					2				[1]							3
lentää	[1]															1
liimata										1						1
lähteä					1											1
löytää				1												1
mahtua	1												1			2
mennä	1	2	2													5
nousta	1															1
olla	34		1+(1)				1+[1]						1			39
osata				1												1

Taulukko Vb. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 1;11, verbit *ottaa–ylttää*.

Verbit	Muotoryhmät															
	3S	1S	3S-PR	1S-PR	PS	2S-I	1.INF	3.INF	2.PT	PS-2.PT	EI	V-N	3S-N	PS-N	K-N	yht.
ottaa						2										2
paistaa	1															1
pelottaa	1															1
piirtää	4					(1)							1			6
pomp- pailla	[3]															3
pudota			3													3
pysähtyä			1													1
pyytää	(1)															1
pyöri- tellä					[1]											1
pyörit- tää		(1)														1
saada	[1]															1
syödä														2		2
tahtoa									1							1
totella												[1]	[1]		(1)	3
tulla	1		1										1			3
varoa						(1)										1
voittaa				2												2
ylttää	2												3			5
yht.	60	10	13	8	5	11	3	3	2	1	-	2	10	2	1	131

Taulukko VIa. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;0, verbit *ajaa–laulaa*.

Verbit	Muotoryhmät																					
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	PS	PS-PR	2S-I	2P-I	1. INF	3. INF	PS-2. PT	3S-K	PS-K	EI	EN	3S-N	2S-N	3S-PR-N	PS-N	yht.	
															13	1						
ajaa	5+[1] +(1)																					7
antaa								7														7
auttaa								2										(1)				3
avata								4														4
etsiä						(9)																9
hakea	1																					1
haluta	2	1+ (3)																				6
heittää	(2)	3						1+ (1)														7
hurista	5																					5
hypätä	1	1																				2
istua										1	1											2
juosta		2																				2
jäädä				1																		1
kaataa	2				1						[3]											6
kaatua	1			5																		6
katsoa	2							3			1											6
keikkua	3																					3
koittaa												1										1
kuulua	1																					1
laittaa	1	1				1+ [2]														1		6
laulaa	2+(1)																					3

Taulukko VIIb. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;0, verbit *leikkiä–pysähtyä*.

Verbit	Muotoryhmät																				yht.
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	PS	PS -PR	2S-I	2P-I	1. INF	3. INF	PS-2. PT	3S-K	PS-K	EI	EN	3S-N	2S-N	3S-PR-N	PS-N	
leikkiä	1	1				1								1							4
lentää											1										1
loppua				1																	1
lukea	2																				2
lähteä	2+ (1)																				3
mahtua	2+ [7]												(1)				7				17
mennä	2+ [3]			2						1											8
muistaa		1																			1
olla	25+ [4]	1+ (1)	(1)	2+ (1)									(1)								36
osata	2	1															2				5
ostaa							1														1
ottaa		1		1	1	1		2													6
panna		1																			1
peruut- taa										[1]											1
pitää	1																				1
potkais- ta		(1)																			1
pudota	1																				1
pysähtyä				2						(1)											3

Taulukko VIc. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;0, verbit *rakentaa–ylttää*.

Verbit	Muotoryhmät																				yht.
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	PS	PS-PR	2S-I	2P-I	1. INF	3. INF	PS-2. PT	3S-K	PS-K	EI	EN	3S-N	2S-N	3S-PR-N	PS-N	
raken- taa						1+ [2]															3
ripustaa	[1]																				1
roik- kua	2										[1]										3
sataa	[1]																				1
seisoa	4																				4
siirtyä									1												1
siirtää								1													1
sopia	[1]																				1
tahtoa																	2				2
tehdä						1+ [1]															2
tippua	2																				2
tulla	4+[2]	3		1	(1)			1									1		1		14
tykätä	[1]																				1
työntää	3																				3
ylettyä		(1)																			1
ylttää		1																			1
yht.	105	24	1	16	3	19	1	22	1	4	7	1	2	1	-	-	12	1	1	1	222

Taulukko VII. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;1.

Verbit	Muotoryhmät																	
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	2S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1.INF	3.INF	3S-K	EI	EN	3S-N	PS-N	ÄLÄ	yht.
													12	1			1	
haluta		3																3
hurista	7			2														9
istua		1																1
kalastaa											1							1
kontata	1	(1)																2
laittaa												1						1
lypsää							1									2+(1)		4
mennä	1	7			1		2+(1)		1+(1)	3					1			18
nukkua											2							2
näyttää			(1)															1
olla	4+[4]	5	2+(1)	1+[1]			1					[1]			1			21
osata					1										1			2
ottaa							[1]			1								2
pestä										1								1
pitää												[1]						1
pystyä		1																1
pysähtyä				2														2
päästä			1															1
repiä		1																1
saada	1		1												4			6
syödä		(1)					1				1							3
tulla				2	1	[(1)]		1										5
tykätä	1																	1
uida	(1)	(2)								1	3							7
yht.	20	22	6	8	3	1	7	1	2	6	7	3	-	-	7	3	-	96

Taulukko VIIIa. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;2, verbit *ajaa–leikkiä*.

Verbit	Muotoryhmät																					
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1. INF	3. INF	3.INF-IN	1S-PF	2.PT	3S-K	PS-K	EI	V-N	3S-N	PS-N	3S-PF-N	K-N	yht.
																26						
ajaa	(1)								9													10
antaa																			2			2
astua									1													1
avata						1			1+ (1)													3
etsiä						9																9
hakea						[2]																2
haluta	18	9																3				30
herätä	1																					1
hypätä	1	2																				3
huutaa		1																				1
itkeä	[1]																					1
kaataa										(1)												1
kaatua	1																					1
katsella	1																					1
katsoa		5				1+ [2]		5	2	2+ [1]												18
kiivetä				1					2											1		4
kontata									1													1
koskea									1													1
kurkistaa																		1				1
käydä	[5]																	[1]				6
laittaa									1													1
leikkiä		2																				2

Taulukko VIIIb. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;2, verbit *lentää–puhaltaa*.

Verbit	Muotoryhmät																				yht.		
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1. INF	3. INF	3.INF-IN	1S-PF	2. PT	3S-K	PS-K	EI	V-N	3S-N	PS-N	3S-PF-N		K-N	
lentää	1																						1
levätä									1														1
luulla		1																					1
lähteä	3								1														4
löytää															[1]								1
mahtua																		1			[1]		2
mennä	6	(1)		6			[2]		1						2+(2)								20
muistaa		2																					2
ohjata	[2]								2		1												5
olla	36+[21]	2+(2)		1					3+[3]						24+[3]			3					98
osata	1+[1]																						2
ottaa	2	1	1						1														5
panna					1	12																	13
pelastaa		1																1					2
pelätä	1																						1
piileskellä	(5)																						5
pitää	[1]																						1
pudota		1																					1
pudottaa		1																					1
puhaltaa	1																						1

Taulukko VIIIc. Tuomaksen käyttämät verbit ja verbin muotoryhmät iässä 2;2, verbit *puuttua–voida*.

Verbit	Muotoryhmät																					
	3S	1S	2S	3S-PR	1S-PR	PS	PS-PR	2S-I	1. INF	3. INF	3.INF-IN	1S-PF	2. PT	3S-K	PS-K	EI	V-N	3S-N	PS-N	3S-PF-N	K-N	yht.
puuttua	[1]																					1
pystyä																		2				2
pysyä	1																					1
päästä	1			1										1								3
saada	4+ [6]		1															3+ [3]				17
saattaa														[1]								1
sanoa		1																				1
seisoa										1												1
soittaa	1																					1
sopia																		1				1
syödä	2	4			1	1			8+ (1)			6	1									24
taistaa	[1]																					1
tahtoa	[2]	1+ [1]															1					5
tarkoit- taa		1			5																	6
tietää			3																			3
tulla	4+ [10]	1		1					2+ [1]									1				20
tuntea		2																				2
voida	7+[1] +(1)													[1]							1	11
yht.	152	142	5	10	7	28	2	5	43	4	2	6	1	34	1	-	1	20	1	1	3	368

Taulukko IX. Muotoryhmistä käytetyt lyhenteet liitteissä.

Lyhenne	Muotoryhmä
3S	Yksikön kolmannen persoonan preesens
1S	Yksikön ensimmäisen persoonan preesens
2S	Yksikön toisen persoonan preesens
3S-PR	Yksikön kolmannen persoonan preteriti
1S-PR	Yksikön ensimmäisen persoonan preteriti
2S-PR	Yksikön toisen persoonan preteriti
PS	Passiivin preesens
PS-PR	Passiivin preteriti
2S-I	Yksikön toisen persoonan imperatiivi
2P-I	Monikon toisen persoonan imperatiivi
1.INF	1. infinitiivin lyhyempi muoto
3.INF	3. infinitiivin illatiivi
3.INF-IN	3. infinitiivin inessiivi
1S-PF	Yksikön ensimmäisen persoonan perfekti
2.PT	Aktiivin toinen partisiippi
PS-2.PT	Passiivin toinen partisiippi
3S-K	Yksikön kolmannen persoonan konditionaali
PS-K	Passiivin konditionaali
EI	Yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltosana
EN	Yksikön ensimmäisen persoonan preesensin kieltosana
V-N	Preesensin kieltomuoto ilman kieltosanaa
3S-N	Yksikön kolmannen persoonan preesensin kieltomuoto
2S-N	Yksikön toisen persoonan preesensin kieltomuoto
3S-PR-N	Yksikön kolmannen persoonan preteritin kieltomuoto
PS-N	Passiivin preesensin kieltomuoto
ÄLÄ	Yksikön toisen persoonan imperatiivin kieltosana
3S-PF-N	Yksikön kolmannen persoonan perfektin kieltomuoto
K-N	Yksikön kolmannen persoonan konditionaalin kieltomuoto

